

Afgørelser – Reg. nr.:

Fredningen vedrører:

Bemærkninger:

Bemærkning om formål og bestemmelser:

I dokumentet er fredningens formål og bestemmelser fremhævet som hjælp til læseren. Fremhævningerne er vejledende. Fredningens formål og bestemmelser kan også optræde uden for de markerede områder. Et fuldstændigt billede af formål og bestemmelser forudsætter, at hele afgørelsen fra fredningsnævn og Overfredningsnævnet/klagenævn læses.

[Tryk her for at komme direkte til den vejledende fremhævning af af fredningens formål](#)

[Tryk her for at komme direkte til den vejledende fremhævning af bestemmelserne](#)

Domme:

Taksationskommissionen:

Naturklagenævnet:

Fredningsnævnet:

Forslag:

Dispensationer: sidst i filen med nyeste til sidst

TAKSATIONSKOMMISSIONEN>

TAKSATIONSKOMMISSIONEN

ADRESSE

HARALDSGADE 53, 2100 KØBENHAVN Ø

TLF 39 27 20 00

REG. NR. 7843.00

Sag nr. 278. Fredning af den centrale del af Store Åmose
i Stenlille kommune, Vestsjællands amt.

Kendelse:

(Meddelt den 1. juni 1994)

Naturklagenævnets afgørelse af 26. maj 1993 om erstatning i anledning af fredning af den centrale del af Store Åmose i Stenlille kommune, Vestsjællands amt er påklaget til Taksationskommissionen af Skov- og Naturstyrelsen, Vestsjællands Amt og af ejeren godsejer Henning Hansen.

Taksationskommissionen har den 11. maj 1994 besigtiget de fredede arealer og forhandlet med ejeren, der var bistået af Vestsjællands Landboretudvalg ved konsulent, cand.jur. Jes Løkkegaard samt advokat Jens Otto Johansen, Høng.

Fuldmægtig Lisbeth Friis-Hansen og fuldmægtig Ib Kofod mødte for Skov- og Naturstyrelsen.

Vestsjællands Amt var repræsenteret af vicekontorchef, cand.jur. Børge Bjerre samt sektionslederne Lars Bang og Niels Andersen.

Endvidere mødte agronom Christian Bisgaard fra Det Danske Hedeselskab og forsker Bent Laursen fra Statens Jordbrugsøkonomiske Institut.

Skov- og Naturstyrelsen og Vestsjællands Amt har for Taksationskommissionen påstået fredningserstatningen fastsat til væsentligt under 5 mio. kr.

ad 1211/4-0003

Godsejer Henning Hansen har gentaget sin påstand for Naturklagenævnet om en erstatning på 12.580.000 kr.

Statens Jordbrugsøkonomiske Institut har på foranledning af Skov- og Naturstyrelsen foretaget en vurdering og beregning af fredningserstatningen og har i denne anledning udarbejdet et notat i februar 1994 på grundlag af fredningssagens akter samt oplysninger, som instituttet har indhentet.

Af notatet fremgår bl.a., at notatet er baseret på økonomiske oplysninger om den pågældende ejendoms dækningsbidrag, dræningsomkostninger, maskinomkostninger, bygnings- og lageromkostninger og indtægter fra skoven samt en vurdering af ulempeerstatning p.g.a. disharmoni mellem areal, maskinpark og bygninger samt fraskæring af arealer, hvorimod notatet ikke har taget stilling til erstatning vedrørende grusindvinding.

Notatets beregninger har taget udgangspunkt i, at ejeren beholder ejendommens herlighedsværdier og har taget hensyn til de ændringer, som EF-landbrugsreformen fra 1992 med tilføjelser i 1993 har medført i produktionsvilkårene, herunder braklægning og kompensation herfor. Notatet definerer den beregnede erstatningssum som den fremtidige land- og skovbrugsmæssige brugsværdi af ejendommen, såfremt fredning ikke havde fundet sted.

Beregningen af ejendommens dækningsbidrag bygger på det gennemsnitlige udbytte for de enkelte afgrøder i årene 1989-91. Vedrørende dræningsomkostninger konkluderer notatet på basis af de for Naturklagenævnet indhentede oplysninger fra Hedeselskabet og Cowiconsult samt kommentarer hertil fra landbrugssagkyndig side, at "det fortsat vil være muligt at afvande det pågældende areal inden for Vandløbslovens rammer, såfremt fredningen ikke gennemføres".

Notatet ansætter anlægsudgifterne til nydræning til 24.000 kr. pr. ha i 1991-prisniveau og vurderer den gennemsnitlige levetid for dræningsanlæggene til 85 år under forudsætning af, at der regnes med 225 kr. pr. ha årligt til reparationer og deludskiftninger.

Beregningerne resulterer i en brugsværdi for agerjorden i det fredede område på godt 22.700 kr. pr. ha og for skoven på 12.000 kr. pr. ha, således at den samlede brugsværdi bliver godt 4,5 mio. kr. Såfremt dette tal korrigeres for EF-reglerne om braklægning og kompensation herfor, bliver erstatningssummen fra 4,7 mio. kr. til 5,4 mio. kr. afhængig af, hvor længe den aktuelle midlertidige hektar-støtteordning vil være gældende indenfor en tidshorisont på 5 til 50 år.

Notatets konklusion er, "at den fremtidige brugsværdi af det fredede område ville have været ca. 5 mio. kr.,

såfremt fredning ikke havde fundet sted".

Ligeledes på foranledning af Skov- og Naturstyrelsen har Det Danske Hedeselskab foretaget en vurdering af behovet for nydræning og anvendelse af pumpe ved nydræning i det fredede område. Denne vurdering foreligger som et supplement af 30. marts 1994 til Hedeselskabets rapport af 22. februar 1993 indhentet af Vestsjællands Amt i forbindelse med Naturklagenævnets erstatningsfastsættelse.

Af Hedeselskabets supplerende udtalelse fremgår bl.a., at dræningen på ialt 136 ha er helt nedslidt, og at yderligere ca. 8 ha vil være helt nedslidt om maksimalt 10 år. Om behovet for anvendelse af pumpe anføres følgende:

".....

16-18 ha af arealerne med afvandingsdybde 60-90 cm kan teoretisk afvandes tilfredsstillende til eksisterende vandløb og kanaler uden anvendelse af pumpe. Anlægsudgiften til nye hovedafløb vil være af betydelig størrelse på grund af disse arealers spredte beliggenhed ved randområder til højereliggende mineraljordsområder.

Øvrige arealer med nuværende afvandingsdybde 0-90 cm kan ikke afvandes tilfredsstillende uden anvendelse af pumpe.

Sammenfattende kan det vurderes, at omdræning af væsentlige arealer inden for fredningsgrænsen ikke er mulig at foretage tilfredsstillende uden anvendelse af pumpe."

Godsejer Henning Hansen er i skriftlige kommentarer af 18. april 1994 fremkommet med kritiske bemærkninger til det indhentede materiale fra Statens Jordbrugsøkonomiske Institut og Hedeselskabet. Han har bl.a. anført, at Statens Jordbrugsøkonomiske Institut baserer udregning af fredningserstatningen på arealernes brugsværdi, som er stærkt afhængig af afgrødevalget, der i 1991 netop var under forandring ved overgang til vinterafgrøder og spisekartofler, som ville medføre et væsentligt højere dækningsbidrag, end instituttet forudsætter. Han har endvidere oplyst, at skovdriften, som hidtil har været baseret på plukhugst, var planlagt ændret til en mere lønsom drift med overvejende egeskov.

Ved opstilling af alternative brugsværdiberegninger baseret på forskellige afgrødesammensætninger m.v. har ejeren anført, at brugsværdien kan variere fra ca. 7 til ca. 28 mio. kr., og han har på denne baggrund gjort gældende, at brugsværdiberegninger på grund af det store spredningsinterval er uegnet som grundlag for erstatningsfastsættelsen.

Vestsjællands Landboretudvalg har ligeledes kommenteret materialet fra Statens Jordbrugsøkonomiske Institut og Hedeselskabet i en skrivelse af 26. april 1994 og heri bl.a. henvist til, at taksationspraksis som grundlag for erstatningsudmåling anvender handelsværdier og ikke brugsværdier, hvilket gør Statens Jordbrugsøkonomiske Instituts notat uanvendeligt. Der må ses bort fra den af Hedeselskabet rejste problematik vedrørende dræningsforholdene, idet der er uoverensstemmelse mellem Hedeselskabets og Statens Jordbrugsøkonomiske Instituts udsagn herom, og idet Hedeselskabets rapport ikke er udfærdiget på grundlag af en konkret undersøgelse af drænenes præcise beliggenhed. Under disse omstændigheder er bevisbyrden for drænenes utilstrækkelighed, som må påhvile Skov- og Naturstyrelsen, ikke løftet.

Det er for Taksationskommissionen oplyst, at det ca. 8 ha store areal på det fredede område, som var ønsket udnyttet til grusindvinding er kategoriseret som "råstofinteresseområde", men ikke som "regionalt graveområde". I sektorplan for Vestsjællands Amt 1984-86 defineres råstofinteresseområder som områder, hvor der formodes at være råstofforekomster af en rimelig størrelse og kvalitet, og det anføres, at sådanne områder skal sikres med henblik på en senere råstofindvinding.

I en skrivelse af 27. april 1994 har Vestsjællands Amt oplyst, at

".....arealernes afvandingstilstand er utilstrækkelig til en fortsat tilfredsstillende landbrugsmæssig udnyttelse. Afvandingsdybden er mange steder 30-40 cm mod det normale 80-90 cm. Amtet har samtidig fremført, at der ikke vil kunne forventes meddelt tilladelse til yderligere afvanding af de omhandlede arealer ved hjælp af udpumpning.

At der ikke kan opnås tilladelse til afvanding med pumpning, bygger på en samlet afvejning af interesserne i området, jfr. vandløbslovens § 1, stk. 2, og er således uafhængig af fredning."

Under den mundtlige forhandling har sektionsleder Niels Andersen i tilslutning hertil oplyst, at al pumpning af vand på de fredede arealer kræver tilladelse.

Bent Laursen, der har udarbejdet Statens Jordbrugsøkonomiske Instituts notat, har i det hele fastholdt dette, herunder de oplysninger vedrørende dræning, der er i modstrid med Hedeselskabets vurdering. Når det er angivet, at den udregnede fredningserstatning er baseret på

nedgangen i ejendommens brugsværdi som følge af fredningen, skal dette udtryk forstås som nedgang i handelsværdi bortset fra herlighedsværdien, som imidlertid vurderes uændret efter fredningen.

Christian Bisgaard har fastholdt Hedeselskabets rapport om dræningsforholdene og har oplyst, at en omdræning enten forudsætter anvendelse af pumpning eller en uddybning af åen, som der afvandes til.

Lisbeth Friis-Hansen har til støtte for Skov- og Naturstyrelsens påstand som udgangspunkt henvist til notatet fra Statens Jordbrugsøkonomiske Institut, der indicerer, at 5 mio. kr. vil være fuld erstatning for fredningen inklusive ulempeerstatning.

Når Skov- og Naturstyrelsens påstand lyder på væsentligt under dette beløb, skyldes dette, at instituttet ikke i sin vurdering har inddraget muligheden for at gennemføre de foranstaltninger, der er påkrævet i forbindelse med ny- og omdræning.

Disse forhold må bedømmes i overensstemmelse med Hedeselskabets rapport og supplerende udtalelse af 30. marts 1994 samt Vestsjællands Amts skrivelse af 27. april 1994, hvorefter der, såfremt fredningen ikke var gennemført, ikke vil kunne forventes tilladelse til yderligere afvanding af de pågældende arealer ved udpumpning.

Det er herefter Skov- og Naturstyrelsens opfattelse, at Statens Jordbrugsøkonomiske Instituts forudsætning om, at det fortsat vil være muligt at opretholde en dræningstilstand for de lavtliggende jorder, der sikrer dyrkning i almindelig omdrift, ikke kan opfyldes, og at ca. 140 ha lavtliggende agerjord som angivet af Hedeselskabet inden for en meget kort tidshorisont vil være utjenlig til dyrkning i almindelig omdrift ganske uanset, om arealerne var blevet fredede eller ej.

Børge Bjerre, Vestsjællands amt har i det hele tilsluttet sig Skov- og Naturstyrelsens synspunkter.

Konsulent Jes Løkkegaard, Vestsjællands Landboretudvalg har til støtte for ejerens påstand gentaget de anbringender, der blev fremført for Naturklagenævnet og har yderligere henvist til udvalgets skrivelse af 26. april 1994 og godsejer Henning Hansens skriftlige kommentarer af 18. april 1994. Særligt om erstatningskravet vedrørende mistet ret til grusindvinding henvises til en dom af 9. januar 1992 fra Vestre Landsret, hvoraf fremgår, at erstatning kan tilkendes, selv om der ikke foreligger en aktuel indvindingstilladelse.

Henning Hansen har supplerende hertil henvist til, at der er afsat 50.000 - 100.000 kr. årligt til reparation og nydræning, hvilket har vist sig at være tilstrækkeligt til at vedligeholde de eksisterende dræn med afløb direkte til åen. Der har aldrig været problemer med at køre på jorden med tunge maskiner selv i våde perioder.

Taksationskommissionens bemærkninger:

Det tiltrædes som anført af Naturklagenævnet, at erstatningen skal udmåles med det beløb, som fredningen antages at nedsætte den kontante handelsværdi af Bodal gods med, at denne værdi især bestemmes af afkastet af godsets drift i de kommende år, og at afkastets størrelse i væsentlig grad er afhængig af den dyrkede agerjords dyrkningssikkerhed.

Til bedømmelse heraf tager Taksationskommissionen udgangspunkt i Statens Jordbrugsøkonomiske Instituts notat, hvorefter den fremtidige land- og skovbrugsmæssige værdi af de fredede arealer - bortset fra herlighedsværdierne, som ikke mistes ved fredningen - er beregnet til godt 4,5 mio. kr., svarende til en brugsværdi på godt 22.700 kr. pr. ha agerjord og 12.000 kr. pr. ha skovjord, og hvorefter fredningserstatningen er anslået til ca. 5 mio. kr. under hensyn til de for tiden gældende EU-støtteordninger.

Det findes ikke ved Hedeselskabets rapport af 30. marts 1994 heroverfor med tilstrækkelig sikkerhed godtgjort, at der på grund af dræningsomkostningerne, som også er omfattet af Statens Jordbrugsøkonomiske Instituts vurdering, skal ske en nedsættelse af det af instituttet beregnede erstatningsbeløb på ca. 5 mio. kr. som påstået af Skov- og Naturstyrelsen og Vestsjællands Amt.

På den anden side finder Taksationskommissionen, at den i Skatteministeriets udtalelse af 21. februar 1991 foretagne vurdering af arealernes handelsværdi, svarende til ca. 9,3 mio. kr. for agerjord og skov, er ganske uunderbygget og utvivlsomt for højt ansat. Denne vurdering kan derfor ikke i sig selv føre til en højere fredningserstatning end den af Statens Jordbrugsøkonomiske Institut beregnede, og hvori der endvidere er taget hensyn til ulempeerstatning som følge af ejendomsformindskelse og fraskæring af arealer.

Det kan endvidere af de grunde, der er anført i Naturkla-

genævnets kendelse, og som findes bestyrket ved det for Taksationskommissionen fremkomne tiltrædes, at nedgangen i handelsværdien er upåvirket af, at der på det fredede område findes en grusforekomst på et areal af ca. 8 ha.

Herefter findes fuld erstatning for nedgangen i handelsværdien af Bodal gods for det tab, som fredningen medfører at være ydet, når erstatningsbeløbet fastsættes med det afrundede beløb på 5 mio. kr., som er beregnet af Statens Jordbrugsøkonomiske Institut.

Herefter bestemmes:

Erstatningen til godsejer Henning Hansen for fredningen af den centrale del af Store Åmose fastsættes til 5 mio. kr., der forrentes som bestemt ved Naturklagenævnets kendelse af 26. maj 1993.

I godtgørelse for sagkyndig bistand tillægges der ejeren 6.000 kr., der kan udbetales direkte til Vestsjællands Landboretudvalg, Sorø samt yderligere 1.000 kr. til advokatudgifter.

Ole Nicolaisen

Hans Borch Christiansen

Jan Johansen

NATURKLAGENÆVNET>

Naturklagenævnets afgørelse
af 26. maj 1993
om fredning af den centrale del af Store Åmose
i Stenlille kommune, Vestsjællands amt (sag nr. 111/300-1)

Fredningsnævnet for Vestsjællands amts sydlige fredningskreds har ved afgørelse af 25. maj 1992 bestemt fredning efter naturfredningslovens kapitel III af en del af Bodal gods. Fredningssagen er rejst af Miljøministeriet v/ Skov- og Naturstyrelsen.

Fredningsnævnets afgørelse er i medfør af naturfredningslovens § 25 forelagt Overfredningsnævnet til efterprøvelse. Afgørelsen er for så vidt angår fredningens indhold tillige påklaget til Overfredningsnævnet af ejeren af Bodal gods, Henning Hansen. Overfredningsnævnet har henskudt sagen til Naturklagenævnets behandling og afgørelse efter reglerne i naturbeskyttelsesloven af 3. januar 1992, jf. denne lovs § 104, stk. 2.

Fredningsområdet.

Fredningen omfatter ca. 230 ha i og omkring Kongemose og Sandlyng syd for Åmose å. Af fredningsområdet er ca. 165 ha agerjord, ca. 63 ha skov, krat og mose og ca. 2 ha sø.

ad 1211/11 ccc3

Store Åmose har oprindelig været en sø, der opstod i slutningen af den sidste istid for ca. 12.000 år siden. Søens betydelige størrelse blev langsomt reduceret, og for ca. 5.000 år siden var søen blevet omdannet til mose. Gennem årtusinder anlagde stenalderfolket bopladser langs søbredden, og Store Åmose er internationalt kendt for sine mange velbevarede fund fra stenalderen. Et af bopladsfundene har givet navn til en over 1000 år lang periode af Nordeuropas jægerstenalder: Kongemosekulturen. Arkæologiske undersøgelser i de senere år har vist, at fredningsområdet stadig rummer mange kulturhistoriske værdier. Fundene er velbevarede som følge af de hidtil gode opbevaringsforhold i mosen, men området er på grund af dyrkning og dræning ved at udtørre. Navnlig Sandlyng rummer tillige værdier i biologisk henseende.

Hele fredningsområdet ligger i landzone, og dele af området er omfattet af naturbeskyttelseslovens § 3 (beskyttelse af vådområder) og/eller § 16 (åbeskyttelseslinien). I regionplanen for Vestsjællands amt er området udpeget som særligt beskyttelsesområde.

Formål

Hovedformålet med fredningen er at muliggøre en vandstandshævning for at sikre de kulturhistoriske værdier bevaret for fremtidig forskning. Fredningen er tænkt som første etape af en større fredning og omfatter de arealer, hvor risikoen for ødelæggelse af stenalderfundene på grund af udtørring er størst.

Påstande og synspunkter for Naturklagenævnet.

Ejeren af Bodal gods har kun fremsat den indvending mod fredningsnævnets afgørelse om fredningens gennemførelse, udstrækning og indhold, at fredningen ikke bør være til hinder for indvinding af grus til godsets brug fra en ca. 8 ha stor sandrevle nord for Sandlyng mose. Efter de fredningsbestemmelser, som fredningsnævnet har fastsat, må der kun indvindes grus fra en eksisterende mindre grusgrav og kun med henblik på udbedring af en nærmere angivet vej.

Skov- og Naturstyrelsen har ønsket fredningen gennemført som bestemt af fredningsnævnet.

Vestsjællands Amtsråd har taget fredningsnævnets afgørelse om fredningens indhold til efterretning.

Naturklagenævnets beslutninger.

I sagens behandling, herunder besigtigelse og møde med interesserede i sagen, har deltaget 8 af Naturklagenævnets 11 medlemmer.

Naturklagenævnet skal enstemmigt udtale:

Det tiltrædes, at det omhandlede område pålægges fredningsbestemmelser efter nu naturbeskyttelseslovens § 38 med det hovedformål at bevare de arkæologiske værdier i området.

Hvis der ikke gennemføres en hævnning af vandstanden i området, kan disse værdier ikke sikres bevaret, og fredningens betydelige begrænsninger af den lovlige arealanvendelse og den dermed forbundne fredningserstatning kan ikke begrundes tilstrækkeligt. Der må derfor i fredningsbestemmelserne gives Miljøministeriet v/ Skov- og Naturstyrelsen påbud om at gennemføre den vandstandshævning, der er nødvendig for, at fredningens hovedformål kan opnås.

Den fredningsbestemmelse om naturpleje, som fredningsnævnet har fastsat, må ændres. Naturplejen må antages i vid udstrækning at have en sådan sammenhæng med varetagelsen af de arkæologiske interesser, at Skov- og Naturstyrelsen bør have bestemmende indflydelse. Endvidere bør ejerens interesser tilgodeses ved et krav om enten ejerens samtykke til eller fredningsnævnets godkendelse af den enkelte plejeforanstaltning.

Ejerens ønske om udvidet ret til grusindvinding kan kun tages så vidt til følge, at der fra den eksisterende grusgrav må indvindes grus til hele godsets brug.

I øvrigt tiltrædes realiteten i de fredningsbestemmelser, som fredningsnævnet har fastsat.

Idet fredningsnævnets afgørelse af 25. maj 1992 ophæves, fastsætter Naturklagenævnet herefter følgende fredningsbestemmelser for det ca. 230 ha store område, som er afgrænset på kortet der hører til Naturklagenævnets afgørelse (fredningskortet), og som omfatter matr.nr. 1f Sandlyng By, Stenlille, matr.nr. 5c Stenmagle By, Stenmagle, og dele af matr.nr. 1a Lårup By, Stenlille:

Bestemmelser

§ 1. Fredningens formål.

Fredningens hovedformål er at bevare de kulturhistoriske værdier, som er knyttet til de tilbageværende dele af tørvelagene i Kongemose og Sandlyng. Fredningen har tillige til formål at bevare og forøge områdets betydning for dyre- og plantelivet og dets landskabelige værdier i den udstrækning, hvori varetagelsen af disse hensyn er forenelig med fredningens hovedformål.

§ 2. Naturgenopretning.

Det pålægges Miljøministeriet v/ Skov- og Naturstyrelsen at foretage en sådan hævning af grundvandstanden i området, at kulturlagene beskyttes mod udtørring og nedbrydning.

Fredningen er ikke til hinder for, at jordbundens fugtighed øges yderligere ved en regulering af vandspejlet i Åmose å og Akademigrøften.

§ 3. Terrænændringer.

Der må ikke foretages andre - hverken varige eller midlertidige - terrænændringer end

- a) hvad der måtte følge af § 2,

b) i forbindelse med arkæologiske undersøgelser, geologiske boringer og lignende indgreb i jordlagene af videnskabelige grunde, såfremt Skov- og Naturstyrelsen på forhånd har godkendt indgrebene,

c) indvinding af grus til brug for Bodal gods fra det areal, der er vist på fredningskortet med signatur herfor, og

d) i delområde D til etablering af vandingsanlæg som nævnt i § 4.

§ 4. Afvanding og vandindvinding.

Der må ikke foretages nogen form for afvanding. Eksisterende drængrøfter må ikke oprensnes.

Der må ikke foretages vandindvinding. I delområde D må der dog etableres vandingsanlæg med tilhørende grundvandspumper til brug for kreaturvanding på stedet.

§ 5. Veje og kørsel.

Der må ikke anlægges nye veje. De jordveje, der er vist på fredningskortet, må ikke udvides eller forsynes med fast kørebane, men må i øvrigt vedligeholdes.

I delområde A må der ikke foretages kørsel af nogen art. I delområde B må der kun foretages kørsel i det omfang, som driften af delområdet nødvendiggør.

§ 6. Bebyggelse og hegning m.v.

Der må ikke opføres bebyggelse eller anbringes andre faste konstruktioner og anlæg, herunder fremføres underjordiske ledninger. Forbudet mod bebyggelse gælder ikke opførelse af sædvanlige læskure for kreaturer i delområderne B, C og D, når beliggenheden på forhånd er godkendt af fredningsnævnet.

I delområde A må der ikke foretages hegning af nogen art, medmindre det sker i forbindelse med videnskabelige undersøgelser. I delområderne B, C og D må hegning kun omfatte sædvanlige kreaturhegn i forbindelse med græsning, og sådanne hegn må kun opstilles i overensstemmelse med en hegningsplan, som er godkendt af fredningsnævnet.

§ 7. Beplantning.

Der må ikke foretages tilplantning med træer, buske el.lign.

I delområde A må der ikke foretages træfældning, medmindre det sker som led i naturpleje, jf. § 10. I delområde B må der kun foretages træfældning i form af plukhugst.

§ 8. Arealernes drift iøvrigt.

Der må ikke oprettes dyrefarme o.lign., og der må ikke anlægges andedamme.

I delområderne A, B og C må der ikke foretages jordbehandling, herunder pløjning, harvning og fræsning.

Der må ikke gødskes i nogen del af fredningsområdet, og i delområderne A og B må der ikke bruges kemiske bekæmpelsesmidler eller foretages maskinel grønthøstning.

I delområde A må der ikke foretages afgræsning, medmindre det sker som led i naturpleje, jf. § 10. I delområde A må der heller ikke udlægges vildtfoder eller udsættes dyr i og ved åbne vandområder.

Der må ikke henkastes eller anbringes affald.

§ 9. Offentlighedens adgang.

Den ret, der i naturbeskyttelseslovens kapitel 4 er tillagt offentligheden til at færdes i naturen, begrænses således:

a. Offentligheden har kun ret til at færdes på cykel på den grusvej, der er vist på fredningskortet med signatur herfor.

b. Offentligheden har kun ret til at færdes til fods på den nævnte grusvej samt ad en "trampesti" langs den del af fredningsgrænsen, der ligger nord for grusvejen. Trampestiens afmærkning og eventuelle afgrænsning fastlægges af Skov- og Naturstyrelsen efter aftale med ejeren eller med fredningsnævnets godkendelse. Der må ikke medtages hunde ved færdsel på trampestien.

c. Den i pkt. a og b nævnte færdsel må kun foregå fra kl. 7 til solnedgang, i månederne november til februar dog kun fra solopgang til solnedgang. Ejeren kan forbyde færdsel på dage, hvor der holdes jagt.

d. Færdslen sker på eget ansvar.

§ 10. Naturpleje.

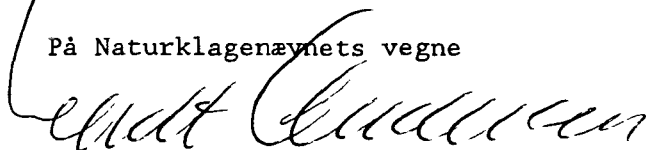
Skov- og Naturstyrelsen og - med styrelsens godkendelse - Vestsjællands Amtsråd har ret til uden udgift for ejeren at lade foretage naturpleje til opfyldelse af fredningens formål. Det er dog en betingelse herfor, at ejeren samtykker i udførelsen af de enkelte plejeforanstaltninger, eller at fredningsnævnet godkender udførelsen.

Skov- og Naturstyrelsen har ret til at afmærke delområdernes afgrænsning i terrænet og skal efter ejerens ønske påvise og om nødvendigt afmærke denne afgrænsning.

§ 11. Dispensation.

En dispensation fra bestemmelserne i §§ 2-9 kan meddeles, når det ansøgte ikke vil stride mod fredningens formål, jf. naturbeskyttelseslovens § 50.

På Naturklagenævnets vegne

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Bendt Andersen', written over a large, sweeping loop that starts from the left and extends upwards and to the right.

Bendt Andersen
Naturklagenævnets formand

Naturklagenævnets afgørelse

af 26. maj 1993

af om erstatning i anledning af fredningen af den
centrale del af Store Åmose i Stenlille kommune,
Vestsjællands amt (sag nr. 111/300-1).

Fredningsnævnet for Vestsjællands amts sydlige fredningskreds har i sin afgørelse af 25. maj 1992 om fredning af den centrale del af Store Åmose tilkendt godsejer Henning Hansen som ejer af Bodal gods en erstatning på 8.000.000 kr. med renter fra 1. august 1991.

Fredningsnævnets afgørelse er i medfør af naturfredningslovens § 25 forelagt Overfredningsnævnet til efterprøvelse. Erstatningstilkendelsen er tillige påklaget til Overfredningsnævnet af ejeren, Miljøministeriet v/Skov- og Naturstyrelsen og Vestsjællands Amtsråd. Overfredningsnævnet har hensendt sagen til Naturklagenævnets behandling og afgørelse efter reglerne i naturbeskyttelsesloven af 3. januar 1992, jf. denne lovs § 104, stk. 2.

Naturklagenævnet har ved anden afgørelse af dags dato tiltrådt fredningens gennemførelse, fredningsområdets udstrækning og - i det væsentlige - fredningsbestemmelsernes indhold. Fredningen omfatter

herefter ca. 230 ha af Bodal gods, heraf ca. 165 ha agerjord, ca. 63 ha skov, krat og mose og ca. 2 ha sø.

Ved 19. alm. vurdering pr. 1. januar 1992 blev ejendomsværdien af godset med et samlet jordtilliggende på ca. 540 ha ansat til 19.000.000 kr. Uden for fredningsområdet har godset ca. 200 ha agerjord samt skov i nogenlunde samme udstrækning som i fredningsområdet.

Ejeren har for Naturklagenævnet påstået erstatningen forhøjet til 12.580.000 kr. med renter som bestemt af fredningsnævnet. Beløbet fremkommer således:

165 ha agerjord á 47.000 kr.	7.755.000 kr.
65 ha skov á 25.000 kr.	1.625.000 kr.
værdi af grusforekomst, der ikke må udnyttes	1.200.000 kr.
ulempeerstatning	2.000.000 kr.

Til støtte for sin påstand har ejeren gjort gældende, at den naturgenopretning, som fredningen påbyder foretaget, vil medføre, at hele fredningsområdet bliver uanvendeligt til landbrugsmæssig drift.

Ejeren har henvist til, at Skatteministeriet v/Told- og Skattestyrelsen - da der under sagens behandling for fredningsnævnet opstod spørgsmål om arealernes afståelse til det offentlige - på Skov- og Naturstyrelsens foranledning den 21. februar 1991 afgav en udtalelse om arealernes værdi. I udtalelsen blev den kontante handelsværdi af arealerne vurderet til 40-50.000 kr. pr. ha agerjord, 25.000 kr. pr. ha selvsået skov og 10.000 kr. pr. ha sø, mose, eng m.m. For agerjordens vedkommende svarer denne vurdering til amtets prisfastsættelse i 1992 ved ekspropriation, nemlig 4,50 kr. pr. m².

Ejeren har videre anført, at naturgenopretningen ved den påbudte grundvandshævning og forbudene mod at dræne og gødske i hele fredningsområdet, at jordbehandle i langt størstedelen af området og at anvende kemiske bekæmpelsesmidler i store dele af området fremkalder et tab for ham, der tilnærmelsesvis svarer til arealernes kontante handelsværdi. Efter fredningen vil den hidtidige agerjord nemlig kun

kunne anvendes til yderst ekstensiv og dermed urentabel afgræsning, og forstmæssig udnyttelse af skoven efter påtænkt etablering af egekul- turer iblandet sitka- og rødgran må opgives. Tilbage bliver blot om- rådets værdi til jagt, men den hidtidige værdi i så henseende (en år- lig jagtleje på 350 kr. pr. ha) formindskes som følge af den færdsels- ret for offentligheden, som fredningen hjemler. Ejeren har herved henvist til erklæringer, som efter ejerens anmodning er afgivet i oktober 1991 af Holbæk Amts Økonomiske Selskab, Kvægbrugsudvalget Midt- og Sydvestsjælland og Skovdyrkerforeningen Nordlige Sjælland.

Det særlige erstatningskrav for mistet ret til at indvinde grus støt- tes på, at et ca. 8 ha stort areal rummer ca. 480.000 m³ grus til en værdi af 5 kr. pr. m³. Arealet er i regionplanen udlagt som råstofin- teresseområde, og indvindingstilladelse efter råstofloven måtte derfor forventes. Erstatningskravet udgør kun halvdelen af grusforekomstens værdi, fordi en udnyttelse af forekomsten ville have strakt sig over en længere årrække.

Den påståede ulempeerstatning er ansat skønsmæssigt og skal dække eje- rens tab som følge af ejendomsindskrænkning. Der vil nemlig fremkomme ca. 50 % overkapacitet af bygninger og maskiner samt forøgede drifts- udgifter, fordi godsets tilbageværende dyrkningsjord ligger på begge sider af fredningsområdet. Endvidere vil den til godset knyttede her- lighedsværdi blive nedsat på grund af disharmonien mellem produktions- apparatet og det dyrkede areal.

Ejeren, der overtog godset i 1977, har dokumenteret, at der siden da er opnået stadigt stigende udbytter. Ejeren har anført, at dette især skyldes den udførte jordbearbejdning, som har fremkaldt en bedre sam- mensætning af jorden gennem en blanding af de øverstliggende tørvelag med underliggende ler-, dynd- og sandlag og dermed større dyrknings- sikkerhed.

Ejeren mener sig berettiget til en erstatning, der vil gøre det muligt for ham at genskabe produktionsapparatet ved andetsteds at erhverve jord i samme omfang som i fredningsområdet.

Miljøministeriet v/Skov- og Naturstyrelsen har påstået erstatningen nedsat til 2.500.000 kr. med renter som bestemt af fredningsnævnet.

Skov- og Naturstyrelsen har herved navnlig gjort gældende, at arealer-
nes handelsværdi før fredningen er langt mindre end antaget af Told-
og Skattestyrelsen, og at fredningen ikke fuldstændigt fjerner denne
værdi.

Skov- og Naturstyrelsen har nærmere anført, at Told- og Skattestyrel-
sen ved sin vurdering ikke kan have taget hensyn til, at der inden for
de nærmeste år vil være behov for en omfattende og bekostelig omlæg-
ning og effektivisering af drænsystemet med yderligere grøftegravning
og med udpumpning til Åmose å. Behovet skyldes, at nedbrydningen af
humuslaget i dyrkningsjorden, der overvejende er lavtliggende mose-
jord, vil bringe jordoverfladen nærmere i niveau med Åmose å og derved
umuliggøre afvanding uden pumpning. Pumpningsanlæg kan imidlertid
ikke forventes tilladt efter vandløbsloven, og dyrkning af jorden vil
derfor meget snart blive urentabel i langt størstedelen af frednings-
området.

Skov- og Naturstyrelsen har herved henvist til en rapport, som COWI-
consult efter styrelsens anmodning har udarbejdet i december 1992
efter en geologisk undersøgelse af de opdyrkede arealer i fredningsom-
rådet. I rapporten oplyses på grundlag af litteratur om tidligere
foretagne undersøgelser suppleret med flyfoto og feltarbejde, at ca.
75 % af overfladejorden udgøres af gytje, ca. 15 % overvejende af sand
og ca. 10 % af tørv og tørveblandet grov gytje. I rapporten redegøres
for, at sætninger af jordoverfladen skyldes dels konsolidering (sam-
mentykning af jordlagene på grund af større belastning), dels minera-
lisering (nedbrydning af de organiske jordpartikler på grund af øget
ilttilgang) og dels forsuring. Rapporten konkluderer, at ca. 15 % af
agerjorden i fredningsområdet har en dyrkningsstabil jordbund (sand og
ler), som ikke fordrer løbende nydræning, at fortsat dyrkning på ca.
60 % af arealerne derimod som følge af jordbundens beskaffenhed vil
forudsætte jævnlige nydræninger som følge af jordbundssætninger og

deraf følgende behov for yderligere grundvandssænkning og brug af pumpestationer, og at omfanget af sætninger ikke kan vurderes for ca. 25 % af området.

Skov- og Naturstyrelsen har videre anført, at efter fredningen kan den hidtidige agerjord i fredningsområdets delområder B, C og D anvendes til afgræsning ved kreaturer, omend græsningen ikke vil være særlig rentabel. Der kan foretages grønthøstning i delområde C og fortsat dyrkes frøafgrøder i delområde D. Endvidere vil vandstandshævningen og en ændret driftsform forbedre jagtmulighederne. Den værdinedgang, som fredningen påfører agerjorden, kan derfor ikke antages at overstige gennemsnitligt 10-12.000 kr. pr. ha.

Skovarealerne er fremkommet ved selvsåning på mosebund og består af forskellige løv- og nåletræarter. Træerne er af ringe kvalitet, træproduktionen er beskeden, og effekterne kan altovervejende kun bruges til brænde. Det erkendes, at en vandstandshævning vil forringe mulighederne for kommende indtægter fra skoven, men den heraf følgende værdinedgang kan ikke antages at overstige 5-6.000 kr. pr. ha skov.

For så vidt angår grusforekomsten bør det lægges til grund ved erstatningsfastsættelsen, at der ikke vil blive meddelt indvindingstilladelse efter råstofloven.

Styrelsen erkender, at fredningen vil medføre en vis overkapacitet i godsets produktionsapparat, hvorimod det bestrides, at fredningen nedsætter godsets herlighedsværdi.

Vestsjællands Amtsråd har påstået erstatningen nedsat til 2.000.000 kr. med renter som bestemt af fredningsnævnet og anmodet om, at den andel af erstatningen, som skal udredes af amtskommunen, nedsættes til en tiendedel.

Amtet har til støtte for sin påstand henvist til en rapport, som Hedeselskabet efter amtets anmodning har udarbejdet i januar 1993. Rapporten omhandler bl.a. afvandingstilstanden og dræningsbehovet i fredningsområdet, herunder sætningsforløbet siden reguleringen af Åmose å

omkring 1960. Det fremgår af rapporten, at dræningen af fredningsområdet i hovedsagen er udført i perioden 1965-69, at konsolideringssætninger er stort set afsluttet 1-2 år efter grundvandssenkning (dræning), og at sætning af tørvejord på grund af mineralisering normalt udgør henved 2 cm årligt på arealer, hvor der hvert år udføres jordbehandling, dog mindre med aftagende tykkelse af tørvlaget. Arealer i almindelig omdrift kræver effektiv afvanding, og anvendelse af store og tunge maskiner øger kravet til afvanding og jordens bæreevne. Ifølge rapporten ligger drænrørene på ca. 96 ha i indtil 60 cm dybde under det nuværende terræn og på ca. 65 ha i en dybde af mellem 60 og 90 cm. Rapporten anser drænsystemerne i en mindre dybde end 60 cm for i dag at være fuldstændigt nedslidte og uegnet til omdrift, medens arealer med en afvandingsdybde på 60-90 cm kan anvendes i omdriften, omend med øgede omkostninger og nedsat udbytte i våde år. Drænsystemets restlevetid på de sidstnævnte arealer vurderes i rapporten til gennemsnitligt højst 10 år under forudsætning af god vedligeholdelse, idet der fortsat vil ske sætninger med 1-2 cm årligt.

Amtet har videre anført, at omkostningerne ved en nydræning vil udgøre mellem 15.000 og 25.000 kr. pr. ha. Hvis blot 150 ha af agerjorden har behov for nydræning nu eller ret snart, for at jordens hidtidige værdi som landbrugsjord kan bevares, må der investeres ca. 3.000.000 kr., og den tilkendte erstatning må i hvert fald reduceres med dette beløb.

Hertil kommer imidlertid, at arealerne også efter fredningen vil repræsentere en værdi for ejeren, og fredningserstatning bør derfor kun tilkendes med 7-10.000 kr. pr. ha agerjord og højst 5.000 kr. pr. ha skov, hvilket svarer til erstatninger for andre nylige fredninger i amtet.

Særligt til ejerens påstand om tilkendelse af erstatning for mistet ret til grusindvinding har amtet anført, at regionplanen har udlagt fredningsområdet dels som beskyttelsesområde, dels - for en mindre dels vedkommende - som råstofinteresseområde. De sidstnævnte områder er afgrænset i regionplanen på grundlag af kendskabet til råstofforekomsterne i amtet, men regionplanen foreskriver, at der ikke kan til-

lades ny råstofindvinding i beskyttelsesområderne. Grusindvinding på de omhandlede ca. 8 ha i fredningsområdet vil være en ny råstofindvinding, og det følger af regionplanen, at den nødvendige tilladelse efter råstofloven ikke kan meddeles. Fredningsbestemmelsernes gentagelse af forbudet mod råstofindvinding kan derfor ikke udløse erstatning.

Ejeren har til Skov- og Naturstyrelsens og amtets anbringender navnlig anført følgende:

COWIconsult's vurdering af områdets geologi hviler på et yderst spinkelt grundlag, bl.a. fordi der ikke er udført geoelektriske undersøgelser, men alene foretaget 7 boringer med håndboregrej til vurdering af et areal på ca. 40 ha. Endvidere sonderer rapporten ikke mellem, om jorden under pløjelaget består af tørv eller gytje, skønt mineraliseringsens omfang er væsentligt lavere for gytje end for tørv og dyrkningssikkerheden tilsvarende højere. Som anført i rapporten er kun omkring 10 % af det opdyrkede areal tørvejord. De arealer, hvor overfladejorden består af gytje eller af gytje blandet med ler, er imidlertid lige så dyrkningsstabile som arealer med overvejende sand. Mindst 90 % af de opdyrkede arealer er derfor dyrkningssikre.

Hedeselskabets antagelse af, at der årligt vil opstå jordbundssætninger på 1-2 cm, er baseret på erfaringer ved dyrkning af tørvejord, men som nævnt er der ifølge COWIconsult kun tørvejord på ca. 10 % af arealet. Siden 1977 har ejeren da heller ikke konstateret sætninger af betydning eller større skader på dræningsnettet. Det skyldes navnlig, at mineraliseringen udlignes ved nedmuldning af halm, planterester og gødningssoffer. Siden 1986 er arealerne således hvert år blevet tilført ca. 60 tons gødningsslam. Forsuring finder ikke sted, eftersom pløjelaget tilføres kalkgødning, og de underliggende jordlag kun indeholder en ringe mængde humus. Konsolideringssætninger er for længst ophørt.

Med henvisning hertil har ejeren bestridt, at nydræning er eller snart vil blive påkrævet. De nuværende drænsystemer fungerer upåklageligt,

og specielt hoveddrænene (betonrør med en levetid på ca. 100 år) ligger i fast jord. Der er kun planlagt årlige reparationer og deludskiftninger til en udgift af 25-50.000 kr. pr. år. Omfattende om- eller nydræning er først påkrævet om ca. 40 år for sidedræn og ca. 70 år for hoveddræn.

Efter Naturklagenævnets anmodning har ejeren gjort nærmere rede for godsets bygninger (størrelse, opførelsesår, anvendelse), maskinpark (anskaffelsesår og -pris) og kvægbesætning samt givet nærmere oplysninger bl.a. om skovens karakter og drift.

I sagens behandling har deltaget 8 af Naturklagenævnets 11 medlemmer.

Naturklagenævnet skal enstemmigt udtale:

Fredningserstatningen skal tilkendes med det beløb, hvormed fredningen må antages at nedsætte den kontante handelsværdi af Bodal gods. Dette beløb kan ikke forhøjes med henvisning til, at det ikke muliggør erhvervelse af tilsvarende jord i nærheden af godset.

Godsets handelsværdi før fredningen må antages navnlig at være bestemt af det afkast, som godsets drift måtte forventes at ville give i de kommende år. Størrelsen heraf afhænger i meget høj grad af agerjordens fremtidige dyrkningssikkerhed gennem fortsat afvanding.

Konklusionerne i de rapporter fra COWIconsult og Hedeselskabet, som Skov- og Naturstyrelsen og amtet har henvist til, er behæftet med en ikke ubetydelig usikkerhed. Rapporterne giver ikke Naturklagenævnet tilstrækkeligt grundlag for i større udstrækning at tage afstand fra ejerens rimeligt begrundede vurdering af, at der ikke i en overskuelig fremtid ville være behov for en mere omfattende omdræning af agerjorden i fredningsområdet.

Naturklagenævnet lægger derfor til grund, at henved 150 ha agerjord i fredningsområdet før fredningen ville være dyrkningssikker uden ud-

pumpning, hvis det nuværende drænsystem blot blev løbende vedligeholdet.

Naturklagenævnet lægger endvidere til grund, at den hidtidige forstmæssige udnyttelse af skov- og kratarealerne i fredningsområdet har været ret ringe, men uden grundvandshævning kunne være øget noget i løbet af en årrække.

Handelsværdien af godset efter fredningen er væsentligt lavere end før fredningen, som omfatter ca. 45 % af godsets dyrkede jord. Nedgangen i handelsværdien skyldes først og fremmest, at den hidtil dyrknings sikre agerjord i fredningsområdet i det væsentlige kun vil kunne anvendes til urentabel afgræsning og i øvrigt danne grundlag for en jagtlejeindtægt, som dog vil have mindst samme størrelse som den nuværende. Nedgangen i handelsværdien skyldes endvidere den betydelige overkapacitet af godsets driftsbygninger og maskinpark, som fredningen afføder, og som kun i begrænset omfang kan nyttiggøres på anden vis, samt det forhold, at skov- og kratarealerne i fredningsområdet efter en grundvandshævning vil blive stort set helt uproduktive.

Godsets handelsværdi både før og efter fredningen må derimod antages at være upåvirket af grusforekomsten på ca. 8 ha, allerede fordi den nødvendige indvindingstilladelse efter råstofloven ikke har kunnet eller kan forventes meddelt.

Fredningen kan heller ikke antages at påvirke den del af godsets handelsværdi, der kan betegnes som en "herlighedsværdi".

Med disse bemærkninger finder Naturklagenævnet, at fredningen har nedsat den kontante handelsværdi af Bodal gods med det afrundede beløb på 8.000.000 kr., som fredningsnævnet har tilkendt ejeren. Af beløbet kan omkring 7.000.000 kr. henføres til fredningens konsekvenser for agerjorden, ca. 300.000 kr. til konsekvenserne for skoven og ca. 700.000 kr. til overkapaciteten af bygninger og maskiner.

Fredningsnævnet har i overensstemmelse med ejerens påstand bestemt, at erstatningen skal forrentes fra 1. august 1991 med 1 % over Nationalbankens diskonto. Dette begyndelsestidspunkt for forrentningen er sammenfaldende med tidspunktet for den seneste afhøstning af agerjorden i fredningsområdet. Hverken Skov- og Naturstyrelsen eller amtet har for fredningsnævnet eller Naturklagenævnet påstået fastsat et andet begyndelsestidspunkt. Selv om fredningens konsekvenser for arealanvendelsen ikke fuldt ud er indtrådt allerede i eftersommeren 1991, kan Naturklagenævnet efter omstændighederne tiltræde fredningsnævnets bestemmelse om forrentningens påbegyndelse. Derimod følger det af naturbeskyttelseslovens § 39, stk. 3, at forrentningen efter 1. juli 1992 sker med en årlig rente, der svarer til Nationalbankens diskonto.

Naturklagenævnet stadfæster herefter fredningsnævnets erstatningstilkendelse med den af naturbeskyttelseslovens § 39, stk. 3, følgende ændring af forrentningens størrelse.

Fredningsindgrebet er så vidtgående, at det i henseende til reglen i naturbeskyttelseslovens § 49, stk. 2, må sidestilles med en delafståelse. Den ejeren tilkendte erstatning kan derfor kun udbetales til ejeren med panthavernes samtykke.

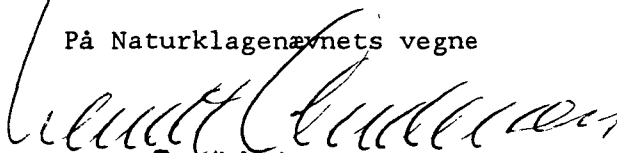
Fredningsnævnet har tillagt ejeren godtgørelse for nødvendige udgifter til sagkyndig bistand med 25.000 kr. I godtgørelse for tilsvarende udgifter under sagens behandling for Naturklagenævnet tillægges der ejeren 15.000 kr.

I henhold til naturbeskyttelseslovens § 49, stk. 4, bestemmer Naturklagenævnet, at erstatningen m.v. skal udredes af staten med 90 % og af Vestsjællands Amtskommune med 10 %.

Naturklagenævnets afgørelse af erstatningsspørgsmålene kan efter lov om naturbeskyttelse § 45 påklages til Taksationskommissionen af ejeren, Miljøministeren og Vestsjællands Amtsråd. Klagen sendes til Naturklagenævnet, Vermundsgade 38 B, 2100 København Ø., der videresender klagen til Taksationskommissionen. Klagefristen er 4 uger fra den

dag, Naturklagenævnets afgørelse er meddelt den klageberettigede. Størrelsen af de tilkendte omkostninger kan dog ikke påklages til Taksationskommissionen.

På Naturklagenævnets vegne

A handwritten signature in dark ink, appearing to read 'Bendt Andersen', written over the printed name.

Bendt Andersen
Naturklagenævnets formand

FREDNINGSNÆVNET>

AFGØRELSE OM FREDNING AF STORE ÅMOSE

ETAPE I

KONGEMOSEN OG EN DEL AF SANDLYNG

F. 175/1990.

Den 25. maj 1992.

Med skrivelse af 19. december 1990 tilsendte Skov- og Naturstyrelsen fredningsnævnet endeligt fredningsforslag for Store Åmose, Etape I, i Stenlille kommune og anmodede nævnet om at bekendtgøre fredningssagens rejsning i h.t. naturfredningslovens § 15. Det oplyses, at fredningsforslaget kun berører een ejer: godsejer Henning Hansen, Bodal Gods, Lårupvej 34, Stenlille.

I skrivelse af 6. marts 1991 meddelte Skov- og Naturstyrelsen, at fredningsforslaget omfatter matr.nr. 1-f Sandlyng by, Stenlille, samt dele af matr.nr. 1-a Lårup By, Stenlille, og matr.nr. 5-c Stenmagle By, Stenmagle.

I fredningsforslaget, som er dateret den 18. december 1990 hedder det:

"1. Fredningens formål.

Forslaget går ud på, at et ca. 230 ha. stort areal fredes med det hovedformål at sikre de kultur- og naturhistoriske værdier i tørvelagene for fremtidig forskning. Det indebærer, at grundvandspejlet hæves, og at jordbehandlingen begrænses. Hermed sikres samtidig forbedrede levevilkår for det egenartede, naturligt forekommende dyre- og planteliv i området.

2. Baggrunden for fredningsforslaget.

Store Åmose er internationalt kendt for sine mange og enestående velbevarede fund fra stenalderen. De fleste af disse fund er gjort i forbindelse med en intensiv tørveindvinding i 40'erne og den opdyrkning, der har fundet sted siden. Undersøgelser i 1980'erne har vist, at mosens tørvelag stadig rummer store kultur- og naturhistoriske værdier. Flere af de kulturlag, der er fundet i Kongemose-området, hører således til blandt Nordeuropas bedst bevarede eksempler på stenalderens indlandsbebyggelse. Dette skyldes især de særdeles gode bevaringsforhold for let forgængelige genstande af plante-, træ- og benmateriale.

Moseaflejringerne med de enestående bevaringsforhold er under gradvis nedbrydning som følge af dræning og dyrkning. Det gælder ikke mindst Kongemoseområdet, hvor det har vist sig, at jordoverfladen mange steder sætter sig med 5 cm pr. år som følge af tørvens udtørring og formuldning. Hermed er mange af tørvelagenes kultur- og naturhistoriske værdier akut truede af udslettelse med pløjning. Hvis der skal dæmmes op for denne ødelæggelse, må jordbehandlingen straks ophøre, og dræningen afbrydes.

Fredningsforslaget kan ses som første etape af en større fredning, som også indebærer en vis vandstandshævning i de områder, som ligger omkring området for den her foreslåede fredning. At Kongemose og Sandlyng er udskilt som et selvstændigt fredningsforslag, skyldes de helt akutte ødelæggelsestrusler, som den landbrugsmæssige udnyttelse indebærer netop i denne del af Store Åmose.

3. Områdets afgrænsning.

Det område, der foreslås fredet, omfatter i alt ca. 230 ha i og omkring Kongemose og Sandlyng i den centrale del af Store Åmose. Hele det berørte område tilhører Bodal Gods. Det danner vandafledningsmæssigt et sammenhængende areal, der mod nord afgrænses af Åmose Å, mod vest af Akademigrøften, mod sydvest af højereliggende bakketerræn, mod sydøst af en skelgrøft og

mod øst af grænsen for et eksisterende system af forsænkede drænledninger med udløb i Åmose Å. De i fredningsforslaget projekterede vandstandstekniske foranstaltninger vil ikke gøre de tilstødende områder mere vandlidende og vil ikke afskære dem fra fremtidig vandaflledning til Sandlyng Å og Åmose Å.

De samlede opdyrkede arealer er på ca. 165 ha. De resterende 65 ha består af 63 ha skov, krat og mose samt 2 ha søer.

Afgrænsningen af områderne og beliggenheden fremgår af kortbilaget.

4. Beskrivelse af området.

Kongemose (ca. 120 ha) med indtil 2 meter tykke tørvelag anvendes for hovedpartens vedkommende til dyrkning af landbrugsafgrøder. I området findes også pilekrat og partier med granbeplantning. Arealet omfatter adskillige bopladsaflejringer af international bevaringsværdi. Et af de berømte bopladsfund fra området har givet navn til en godt 1000 år lang epoke af Nordeuropas jægerstenalder (Kongemosekulturen).

Tre tidligere opdyrkede arealer på tilsammen ca. 10 ha er efter en midlertidig aftale mellem lodsejeren og Skov- og Naturstyrelsen taget ud af landbrugsdrift, ligesom dele af det eksisterende drænsystem her er afbrudt interimistisk.

Det østligste af disse områder var i midten af 1980'erne så vandlidende, at nydræning var under overvejelse. Store dele af arealerne ind mod Sandlyng er så lavtliggende, at dræning kun er mulig ved hjælp af åbne grøfter.

Sandlyng (ca. 110 ha) består af skov- og kratdækket mose, vandfyldte tørveskær samt græs-, lyng- og urtedækkede arealer.

Denne mose med indtil 5 meter tykke tørvelag udgør et af de få større arealer i Store Åmose, som ikke har været opdyrket, og hvor der kun i begrænset omfang har været indvundet tørv. Arealet omfatter dermed de eneste større områder, hvor også de øvre tørvelag fra slutningen af mosens vækstperiode er bevaret.

Kulturhistoriske interesser:

Ved indlandsisens afsmeltning var Kongemosen og Sandlyng dele af en større sø. Den strakte sig fra Bromølle i vest via en snæver passage ved Skellingsted Bro til Undløse Bro i øst og dækkede et areal på ca. 30 km². I løbet af stenalderen blev denne sø gradvist fyldt op. Først bundfældedes lerslam. Siden kom der søkalk ovenpå. Til sidst aflejredes dynd og planterester på bunden samtidig med, at sumpvegetation bredte sig fra det faste land ud mod midten af søen.

Søen har åbenbart været særdeles tiltrækkende for stenalderbefolkningen. Man slog sig ned langs bredderne - ofte lige ved vandkanten. I mange tilfælde gik man ikke af vejen for at anlægge grenfundamenter og gulvlag af bark for at kunne bo helt ude på grænsen mellem sump og sø.

Søbredden rykkede gradvist ud mod midten af bassinet, og bebyggelsen fulgte med i samme tempo. På kort tid blev de forladte bopladser dækket af mosevegetation og dynd. Disse vandmættede moselag har lige siden beskyttet og bevaret kulturlagene med deres mange let forgængelige genstande og konstruktioner.

Koncentrationen af stenalderfund fra Kongemose og Sandlyng (samt i den øvrige del af Den vestsjællandske Åmose) er større end på noget andet dansk ferskvandsområde. Der er først og fremmest tale om bopladser, men også om offerpladser, fiskepladser og løstliggende redskaber. Fundene spænder fra begyndelsen af indeværende mellemistid for ca. 10.000 år siden til midten af bondestenalderen for godt 4.000 år siden. Man kan således her - indenfor et lille og naturmæssigt ensartet område - følge bosættelsens udvikling gennem ca. 6.000 år. Endnu vigtigere er det

imidlertid, at bopladsaflejringerne i Kongemose og Sandlyng (samt andre dele af Åmosen) er af en i europæisk sammenhæng enestående god bevaringstilstand. Den dag i dag kan man finde alt fra bevarede husgulve, træredskaber og afgravede dyreknogeter til de ekskrementer, beboerne efterlod sig. Sammen med de fund, som allerede er gjort, repræsenterer de kulturlag, der endnu befinder sig i mosens tørvelag, et internationalt set unikt kildemateriale til studium af den kulturelle udvikling fra den tidligere jægerstenalder til et godt stykke ind i bondestenalderen. Denne udvikling kendes for øjeblikket kun i grove træk, og mange af de centrale problemstillinger står endnu uafklarede.

Den arkæologiske udforskning af Store Åmose startede i 30'erne og var på sit højeste i forbindelse med den intensive tørvegravning, der fandt sted i 40'erne og 50'erne. En systematisk registreringsindsats blev sat igang af først Fredningsstyrelsen, siden Skov- og Naturstyrelsen i 1980'erne for at få et overblik over stenalderbopladsernes antal, udstrækning, bevaringsgrad og beskyttelsesbehov. Ved disse undersøgelser er der påvist mange bevaringsværdige kulturlag. Endvidere har undersøgelserne givet grundlag for at udpege de arealer, hvor der er størst chance for, at moselagene skjuler velbevarede og hidtil ukendte bopladser m.m.

Tørvegravningen i Åmosen har i betydeligt omfang grebet ind i områdets internationalt værdifulde kultur- og naturhistoriske kildemateriale. Nogle af sporene efter denne råstofindvinding må imidlertid nu i sig selv karakteriseres som bevaringsværdige fortidsminder af regional betydning. Sandlyng rummer således et for Vestsjælland usædvanligt stort og varieret udvalg af velbevarede spor efter flere tidsmæssigt og teknologisk forskellige former for brændselsindvinding.

På grund af dens gode bevaringsforhold for organiske materialer rummer Store Åmose et væld af oplysninger om den natur menneskene har levet i. Det drejer sig om alt fra blomsternes støvkorn (pollen) over blade og træstammer til rester af insekter samt skeletter af fisk, fugle og pattedyr. Dette materiale har ud over den kulturhistoriske betydning også en selvstændig værdi for de naturvidenskabsgrene, der beskæftiger sig med klimaets, vegetationens og dyrelivets udvikling i Østdanmark.

Det er den høje vandstand, som har bevaret store Åmoses tørvelag med deres værdifulde kultur- og naturhistoriske indhold igennem årtusinder. Lagene har været konstant vandmættede, og vandudskiftningen har været så ringe, at bakteriologisk og kemisk nedbrydning stort set ikke har fundet sted. Fredningen har til formål i videst muligt omfang at genoprette denne stabile naturtilstand. -----

Biologiske interesser.

I dag knytter de biologiske interesser i det her behandlede område sig især til det tilbageværende, uopdyrkede tørvemoseparti.

Sandlyng. Dette areal er nu i takt med den gradvise tørlægning næsten tilgroet i træopvækst, men rummer stadig partier med en varieret flora, herunder rester af den højmoservegetation, der har været vidt udbredt i Store Åmose før afvandingen, men som nu er yderst sjælden i Østdanmark. I området findes endnu i dag en række mindre almindelige eller sjældne sommerfugle- og paddearter, der er knyttet til den oprindelige mosetilstand, og hvis levevilkår er hårdt trængt som følge af afvandingen af området.

Kongemose har i sin nuværende opdyrkede tilstand kun begrænset biologisk betydning. Med den tilstandsændring, som fredningen vil indebære, kommer dette område imidlertid til at danne en vigtig forbindelse (spredningskorridor) for dyre- og plantearter, som har overlevet henholdsvis i Sandlyng og i de umiddelbart nord herfor liggende naturområder, Ulkestrup Lyng og Storelyng. Fredningen af Kongemose er derfor af central betydning for etablering af levedygtige bestande af en række mindre almindelige eller sjældne dyre- og plantearter.

5. Planlægningsmæssig status og beskyttelseszoner.

Hele det af forslaget berørte område er beliggende i landzone i henhold til by- og landzoneloven og er privatejet.

Dele af Sandlyng er omfattet af bestemmelserne i Naturfredningslovens § 43 og derved beskyttet mod dræning og dyrkning.

Dele af området er omfattet af bestemmelsen om å-beskyttelseslinier i Naturfredningslovens § 47a.

I regionplan 1985-96 for Vestsjællands amt er arealerne udpeget som særligt beskyttelsesområde. I det foreliggende forslag til fredningsplan for Vestsjællands amtskommune er området udpeget som særligt beskyttelsesområde især med baggrund i de kulturhistoriske interesser, og området er udpeget som emne for en kommende fredningssag.

6. Fredningens indhold.

I det foreliggende fredningsforslag opdeles Kongemosen og Sandlyng i fire kategorier, benævnt A-, B-, C- og D-områder.

I alle fire arealkategorier bliver der forbud mod dræning og gødskning. Ved anlæggelse af dæmninger og lignende træffes foranstaltninger til at holde på det vand, som kommer ned ovenfra eller strømmer til fra omgivende arealer. I A-, B- og C-områderne, der rummer de mest værdifulde kultur- og naturhistoriske forekomster, forbydes enhver form for indgreb i jordlagene så som pløjning og gravning. Bekæmpelsesmidler kan anvendes i C- og D-områder efter forudgående tilladelse fra amtskommunen.

De mest sårbare fortidsminder findes inden for A-områderne. Det drejer sig dels om velbevarede kulturlag og lignende tæt under jordoverfladen, dels om et udvalg af særligt bevaringsværdige og let nedslidelige tørveskær af forskellig type. Udpegningen af A-områderne er foretaget under hensyn til den oprindelige padde- og insektfaunas behov for særlige reservater med vandområder, som ikke benyttes til opfodring af ænder.

D-områderne indgår primært i fredningen af landskabelige og vandstandstekniske årsager.

Efter fredningsforslaget vil A- og B-områderne fremover skulle henligge udyrkede. Dette betyder for ca. 110 ha, at den hidtidige jordbehandling må opgives. A-områderne vil i praksis kun kunne bruges til jagt. B-områderne vil tillige kunne udnyttes som græsningsarealer og i et vist omfang til brændehugst. C-områderne kan om ønsket yderligere anvendes til grønthøstning. D-områderne vil fortsat kunne anvendes til dyrkning af frøafgrøder og lignende i det omfang, vandstandsforholdene gør det muligt.

Udnyttelse af B-, C- og D-områderne til græsning kan nødvendiggøre etablering af kreaturhegn, læskure til kreaturer og lignende. Når sådanne trods dette ikke umiddelbart gives frit efter fredningen, er årsagen, at der kan ske skade på kulturlagene ved enhver form for gravning og koncentreret kreaturfærdsel. Sådanne anlæg må derfor kun etableres efter dispensation fra fredningsnævnet. Fredningsmyndighederne vil herved få mulighed for at påvirke placering samt f.eks. at stille krav om pålægning af yderligere jord."

De foreslåede fredningsbestemmelser svarer i det væsentlige til de nedenfor af nævnet fastsatte bestemmelser, idet der dog er foretaget ændringer bl.a. med hensyn til grusgravning, plantning af træer m.m. og offentlighedens adgang.

Bekendtgørelse om fredningsforslaget er sket i Statstidende den 10/4-1991, Sjællands Tiden den 8/4-1991, Kalundborg Folkeblad den 6/4-1991 og Holbæk Amts Venstreblad den 6/4-1991.

Offentligt møde blev afholdt den 15/5-1991 på Stenlille Hotel, og i tilslutning til mødet besigtigede nævnet arealet sammen med ejeren med flere.

Både Vestsjællands amtskommune og Danmarks Naturfredningsforening støttede ved mødet fredningsforslaget. Naturfredningsrådet har i skrivelse af 6/6-1991 ligeledes støttet forslaget forslaget stærkt, men foreslået visse mindre ændringer.

Ejeren har ikke protesteret mod fredningsforslaget, men understreget, at han ønsker fuld erstatning for sit tab derved.

Til det offentlige møde var også indkaldt panthaverne i ejendommen:

Kreditforeningen Danmark, Nykredit og Den Danske Bank, Korsør. De to førstnævnte var mødt, men ingen af dem har fremsat bemærkninger til fredningsforslaget.

Konsulent Jes Løkkegaard har for ejeren i brev af 25/4-1991 nærmere begrundet og opgjort erstatningskrav således:

"På foranledning af hr. Henning Hansen, Lårupvej 34, 4295 Stenlille tillader jeg mig herved at fremsætte følgende bemærkninger til Skov- og Naturstyrelsens endelige fredningsforslag for Store Åmose, Etape I, 1990.

Landbrugsmæssig betydning.

Ifølge fredningsforslaget skal alle eksisterende dræn afbrydes, der skal foretages opstemninger, og det er i hele det fredede område forbudt at dræne, at vedligeholde dræn m.v. samt at gøde, idet der ønskes en generel grundvandsstigning, således at kulturlagene beskyttes mod udtørring og nedbrydning, jfr. § 2, stk. 1, stk. 5 og § 1. Disse forhold i sig selv medfører, at arealerne bliver umulige at dyrke med landbrugsmæssigt formål for øje, og at de derfor vil udgå af driften.

At der derudover i områderne A, B og C, omfattende næsten hele det fredede område, er forbud mod jordbehandling, og at der i A og B områderne er forbud mod brug af bekæmpelsesmidler, synes alene at pointere, at arealerne nødvendigvis skal udgå af landbrugsdriften.

At arealerne muligvis kan bruges til ekstensiv afgræsning medfører ikke, at disse bliver interessante i landbrugsmæssig henseende.

Offentlighedens adgang.

Offentlighedens adgang til arealet er efter vor opfattelse i strid med formålsparagraffen, idet det særlige dyre- og planteliv vil blive forringet i væsentligt omfang ved en så uindskrænket adgangsmulighed, som der lægges op til.

Ifølge fredningsforslagets § 2 stk. 12 åbnes arealet i sin helhed for offentligheden, som herefter vil kunne færdes overalt på de fredede områder uden nogen form for restriktioner, herunder forbud mod løsgående hunde, mod ridning, mod færdsel om natten m.v.

Dette forhold betyder, at arealet i meget væsentligt omfang mister den jagtmæssige betydning.

Der skal herved gøres opmærksom på, at Vestsjællands amtsråds udvalg for teknik og miljø v/Annette Dahlerup har givet udtryk for, at det alene var vejen gennem området, der burde åbnes, jfr. referatet af det offentlige møde, som er gengivet i det endelige fredningsforslag, side 3. Kløve Larsen fra Stenlille kommunes tekniske udvalg har samme sted udtalt sig til støtte herfor.

Offentlighedens adgang til arealet påstås udformet således, at offentligheden alene opnår adgang til at færdes ad den gennem området forløbne befæstede vej.

Råstofindvinding.

På ejendommens sydøstlige areal forefindes en grusgrav, som benyttes til ejendommens eget forbrug. Arealet er muligvis beliggende på det ikke med bogstav angivne areal. Fredningskendelsen henstilles udformet således, at grusindvindingen kan fortsætte til ejendommens eget brug.

På grundlag af det fremsatte fredningsforslag påstås erstatningen fastsat således:

- Der henvises herved til Skatteministeriets skrivelse af 21/2-1991 til Skov- og Naturstyrelsen, vedlagt som bilag 1.

3. Ulempeerstatning for ejendomsindskrænkning, fraskæring af arealer (der resterer arealer, tilhørende Bodal, på begge sider af det fredede område), tab af herlighedsværdi, hvorved bemærkes, at potentielle erhververe af store ejendomme ikke vil have tilsvarende interesse i ejendommen som forinden fredningens gennemførelse, jfr. bilag II skønsmæssig ansat til
- kr. 2.000.000,00

kr. 11.380.000,00

Det er endvidere en forudsætning, at Henning Hansen kan afhøste arealerne i 1991 og behandle disse på sædvanlig måde."

"I besvarelse af Skov- og Naturstyrelsens brev af 30. januar 1991 vedrørende "Bodal Gods" skal man på det foreliggende grundlag udtale, at den kontante handelsværdi af de tilbudte arealer skønnes at være således:

Agerjord	40.000-50.000 kr. pr. ha.
Selvsået skov	25.000 kr.ha.
Sø, mose, eng m.m.	10.000 kr. pr. ha.

Det skal i øvrigt bemærkes, at ejers krav om ulempeerstatning og erstatning for ejendomsindskrænkning m.m. ikke har nogen indflydelse på arealernes handelsværdi.”

Ejeren har til støtte for sit erstatningskrav endvidere henvist til skrivelse af 14/10-1991 fra Kvægbrugsudvalget for Midt- og Sydvestsjælland, skrivelse af 17/10-1991 fra skovrider Aa. Schwartz, Skovdyrkerforeningen Nordlige Sjælland, Svinninge, og skrivelse af 21/10-1991 fra

planteavlskonsulent P. Bækgaard, Holbæk Amts Økonomiske Selskab, Svinninge.

Skov- og Naturstyrelsen har om erstatningsspørgsmålet bl.a. anført (skrivelse af 1/10-1991), at udnyttelse af arealerne i såvel landbrugsmæssig som jordbrugsmæssig henseende fortsat efter en fredning vil kunne finde sted, og at ejendomsretten, herlighedsværdien og ikke mindst jagtretten bevares ved en fredning.

Skov- og Naturstyrelsen har telefonisk oplyst, at Stenlille kommune har lovet at sørge for fornøden adgang til arealet i forbindelse med bestemmelserne om offentlighedens adgang i h.t. § 2 stk. 13.

Under henvisning til konsulent Jes Løkkegaards førnævnte skrivelse af 25/4-1991 har han i skrivelse af 9/2-1992 om erstatningskrav vedr. grusgravning anført:

“Ved opgørelsen af erstatningskravet er det forudsat, at Henning Hansen tillades ret til at indvinde grus fra et areal på ca. 8 ha, jfr. hertil mine skrivelser af hhv. 25/4 og 3/6-1991. Den gennemsnitlige grusdybde er på ca. 6 m. Grusforekomsterne er følgende på ca. 480.000 m³.

Henning Hansen beskæftiger sig erhvervsmæssigt med indvinding af bl.a. grus ved indvinding af grus fra Blæsing Grusgrav. Følgelig har muligheden for også at kunne indvinde grus fra forekomsten på Bodal væsentlig betydning. Arealet er i regionplanen udpeget som et råstofinteresseområde. Tilladelse til indvinding ud over til eget brug må således kunne forventes. Foreløbig har gruset været anvendt på Bodal.

Henning Hansen har oplyst, at grus af den her omhandlede type normalt prisfastsættes til kr. 5 pr. m³. Værdien af grusforekomsten kan herefter ansættes til kr. 2.400.000,-. Beløbet er ren råvarepris. Såfremt muligheden for at indvinde grus bortfredes påstås erstatningen herfor fastsat til kr. 1.200.000,-, svarende til kr. 2,50 pr. m³, idet der herved tages hensyn til at erstatningen udbetales kontant ved fredningssagens afslutning, hvorimod grusindvindingen vil strække sig over en længere årrække.”

Konsulent Løkkegaard har i sin nævnte skrivelse påstået erstatningen forrentet fra den 1/8-1991 svarende til tidspunktet for afhøstningen af arealerne i 1991.

Vestsjællands amtskommune har under henvisning til førnævnte erstatningskrav vedr. grusindvinding anført:

“at fredningsområdet er beliggende i BESKYTTELSESOMRÅDE i Regionplan 1989-2000
at det nævnte område endvidere er udlagt som råstofinteresseområde i regionplanen
at råstofinteresseområder er udlagt på grundlag af eksisterende kendskab til råstofforekomsterne og generelt skal sikres for en fremtidig udvinding
at det imidlertid i retningslinierne også er fastlagt, at ny indvinding inden for BESKYTTELSESOMRÅDE ikke kan tillades, samt
at en erhvervsmæssig udnyttelse af råstofferne på Bodal kræver en tilladelse i h.t. råstoflovens § 7 og derfor skal betragtes som en ny råstofindvinding.”

Efter at have fået forelagt konsulent Løkkegaards skrivelse af 9/2-1992 og Vestsjællands amtskommunes skrivelse af 14/2-1992 har Skov- og Naturstyrelsen i skrivelse af 20/2-1992 udtalt: “På grundlag af amtskommunens brev må konkluderes, at beregningen af erstatning kun skal tage hensyn til indskrænkninger i lodsejerens ret (i medfør af Lov om Råstoffer § 7) til grusgravning til brug på ejendommen.

I denne forbindelse skal det pointeres, at der andre steder på ejendommen, men uden for fredningsforslagets område, findes omfattende grusgravningsmuligheder. Desuden skal det fastslås, at forud for iværksættelsen af den verserende fredningsag blev ejendommens grusforbrug i helt overvejende grad taget fra disse ikke-fredningsrelevante arealer. Endelig skal det nævnes, at der som følge af fald i trafikintensiteten med landbrugsmaskiner ved fredningens ikrafttræden må

forventes en væsentlig reduktion af grusbehovet inden for den pågældende grusgravs hidtidige opland. På dette grundlag forudsætter Styrelsen, at erstatningen for fuldstændigt ophør af grusgravning ikke i væsentligt omfang vil ændre den erstatning, som udløses i kraft af indskrænkningerne i den landbrugsmæssige udnyttelse af den pågældende grusrevle.

Skov- og Naturstyrelsen fastholder, at grusgravning på den omtalte del af fredningsforslagets areal af såvel landskabelige som arkæologiske grunde vil være i strid med fredningsforslagets intentioner og, at Styrelsen kun nødtvungent vil acceptere en begrænset fortsat udnyttelse efter principperne angivet i brev af 16. januar."

Skov- og Naturstyrelsen har i skrivelse af 30/9-1991 bl.a. anført:

"For så vidt angår dræningsforholdene er det af ejeren oplyst, at arealerne er nydrænede i 1967-69. Dette betyder, at der inden for en 15-20 år ville være behov for en omfattende renovering af det bestående system. Denne udgift bør der efter Skov- og Naturstyrelsens opfattelse tages hensyn til ved udmåling af fredningerstatningen, således at erstatningsbeløbet reduceres forholds-mæssigt.

Skov- og Naturstyrelsen skal endvidere bemærke, at den sætning af arealerne, der finder sted i Åmosen som følge af afbrændingen af humuslaget, på sigt efter styrelsens opfattelse vil kunne bringe den dyrkningsmæssige fremgang, som gennem de seneste år er opnået, i fare."

Fredningsnævnets medlemmer er enige om, at fredning bør ske i det væsentlige som anført i forslaget.

Fredningsnævnet fastsætter herefter følgende **fredningsbestemmelser**

§ 1. Fredningens formål.

Fredningen har til hovedformål at beskytte de tilbageværende dele af Kongemoses og Sandlyngs tørvelag og de deri indlejrede spor af menneskers virksomhed såvel som af dyre- og plantelivet i oldtiden. Fredningen har i øvrigt til formål at bevare og forøge områdets nutidige landskabelige værdier samt dets betydning som levested for moseområdets særlige dyre- og planteliv. Fredningen har endvidere til formål at genoprette den oprindelige høje vandstand i området med henblik på at beskytte kulturlagene mod udtørring og nedbrydning.

§ 2. Fællesbestemmelser for alle områder.

Stk. 1. Naturgenopretning.

Enhver form for afvanding, herunder oprensning af gamle drængrøfter, anlæggelse af nye grøfter og nedgravning af drænledninger er forbudt.

Med det formål at hæve grundvandsstanden i de af fredningen omfattede arealer, afbryder fredningsmyndighederne - efter forudgående godkendelse fra vandløbsmyndighederne - de eksisterende dræn samt etablerer 2 opdæmninger af de grøfter, som leder vand bort fra arealerne (på kortbilaget markeret med 1 og 2 med angivelse af overfaldskoter).

Fredningen er ikke til hinder for yderligere forøgelse af jordbundens fugtighed via regulering af Åmose Å's og Akademigrøftens vandspejl.

Stk. 2. Naturovervågning.

I forbindelse med fredningen iværksætter Skov- og Naturstyrelsen efter aftale med amtsrådet et overvågningsprogram, som skal registrere, om der opnås de ønskede ændringer i arealernes fugtighed, jordbundskemi samt plante- og dyreliv.

Stk. 3. Videnskabelige undersøgelser.

Skov- og Naturstyrelsen kan give tilladelse til, at der gennemføres arkæologiske udgravninger, geologiske borer og lignende indgreb i jordlagene. Der skal foretages reetablering efter sådanne undersøgelser.

Stk. 4. Græsning.

Kreaturgræsning er tilladt inden for det fredede område, jvf. dog § 4.

Stk. 5. Gødskning og brug af bekæmpelsesmidler.

Gødskning er ikke tilladt inden for det fredede område. Brug af bekæmpelsesmidler er kun tilladt inden for C- og D-områder.

Stk. 6. Gravning og jordbehandling.

Enhver form for jordbehandling, herunder pløjning, harvning og fræsning er forbudt i A-, B- og C-områder.

Fredningen er ikke til hinder for, at der fortsat kan graves grus til godsets eget brug med henblik på udbedring af den i stk. 13 nævnte vej fra den grusgrav, der er beliggende på sandrevlen umiddelbart nord for Sandlyng Mose som anført på kortet.

Gravning i øvrigt er kun tilladt i det omfang dette sker som led i de former for aktiviteter, der er hjemlet i henhold til stk. 1, 2, 3, 8 og 10.

Stk. 7. Dyrefarme m.v.

Det er forbudt at oprette dyrefarme o.l. inden for fredningen.

Stk. 8. Bebyggelse og andre anlæg, samt terrænændringer.

Inden for det fredede område må der ikke opføres ny bebyggelse eller andre faste konstruktioner og anlæg. Der må ej heller foretages terrænændringer, herunder råstofindvinding, anlæg af andedamme, samt fremføres underjordiske ledningsanlæg. I D-områder er det dog tilladt at etablere vandingsanlæg med tilhørende grundvandspumper til kreaturvanding på stedet.

Opførelse af læskure for kreaturer kan dog ske efter tilladelse fra fredningsnævnet inden for områderne B, C og D.

Stk. 9. Plantning af træer m.v.

Der må ikke i det fredede område foretages tilplantning af arealer med nåle- eller løvtræer, buske el.lign.

Stk. 10. Hegn.

I B-, C- og D-områder er opstilling af sædvanlige kreaturhegn i forbindelse med græsning tilladt efter en af fredningsnævnet godkendt hegningsplan.

Stk. 11. Veje.

De på kortbilaget indtegnede jordveje kan opretholdes og vedligeholdes, men må ikke udvides eller forsynes med fast kørebane.

Stk. 12. Vandindvinding.

Der må ikke foretages vandindvinding inden for de fredede områder, jvf. dog stk. 8.

Stk. 13. Offentlighedens adgang.

Offentligheden har adgang til færdsel til fods og på cykel ad grusvejen fra Maglemosevej til den vestlige fredningsgrænse, hvor grusvejen skærer Akademigrøften.

Offentligheden har endvidere adgang til færdsel til fods ad en trampesti fra grusvejen, hvor

denne skærer fredningsgrænsen mod øst, langs fredningsgrænsen til Åmose Å og langs denne følgende fredningsgrænsen til Akademigrøftens udløb i åen og videre mod syd langs Akademi-grøften til grusvejen. Stiens afmærkning og eventuelle afgrænsning foretages af Skov- og Naturstyrelsen efter forhandling med ejeren. I tilfælde af uenighed efter fredningsnævnets bestemmelser.

Hunde må ikke medtages ad nævnte trampesti. Hunde skal i øvrigt føres i snor.

Nævnte færdsel må ikke finde sted i tiden fra solnedgang til kl. 7, i månederne november til februar til solopgang.

Stk. 14. Affald.

Der må ikke henkastes eller anbringes affald, samt etableres lossepladser eller lignende inden for fredningsområdet.

Stk. 15. Naturpleje.

Naturpleje kan gennemføres af fredningsmyndighederne efter en af amtsrådet og Skov- og Naturstyrelsen godkendt plejeplan.

§ 3. Særlige bestemmelser for både A- og B-områder.

Der må ikke foregå jordbehandling, maskinel grønthøstning eller lignende på arealerne.

§ 4. Særlige bestemmelser for A-områder.

Kørsel af enhver art er forbudt. Afgræsning og træfældning er kun tilladt i forbindelse med naturpleje udført af fredningsmyndighederne (jvf. § 2, stk. 15).

Udlægning af vildtfoder samt udsætning af dyr i og ved åbne vandområder er forbudt.

§ 5. Særlige bestemmelser for B-områder.

Træfældning er kun tilladt i form af plukhugst. Kørsel må kun finde sted i det omfang, den er nødvendig for driften af det pågældende B-område.

§ 6. Dispensation.

Fredningsnævnet kan dispensere fra bestemmelserne i §§ 2-5, når det ansøgte ikke kommer i strid med fredningens formål.

Ved fastsættelsen af erstatning til ejeren tager nævnet sit udgangspunkt i, at ejeren i alt væsentligt bliver afskåret fra udnyttelse af de fredede arealer, dog at han bl.a. ikke afskæres fra jagt.

Endvidere tages hensyn til, at der antagelig i løbet af 15-20 år ville være behov for en omfattende renovering af det bestående drænsystem.

Om fredningens betydning for ejerens udøvelse af jagt bemærker nævnet, at jagten ikke skønnes at blive væsentligt forringet ved offentlighedens adgang som foran bestemt.

Nævnet finder derfor at burde fastsætte erstatningen til i alt kr. 8.000.000,00, idet der herved skønnes også at blive ydet erstatning for tab er herlighedsværdi, ulempe m.v., herunder eventuelt tab ved at blive afskåret fra grusgravning ud over det foran under § 1, stk. 6, tilladte. Beløbet forrentes med en rente på 1% over Nationalbankens diskonto fra den 1/8-1991 som af ejeren påstået.

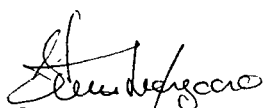
Erstatningen betales med 3/4 af staten og 1/4 af Vestsjællands amtskommune.

I medfør af naturfredningslovens § 25 forelægges denne afgørelse for Overfredningsnævnet til efterprøvelse.

Thi bestemmes

Det foran omtalte areal i Åmosen matr.nr. 1-f Sandlyng By, Stenlille, samt dele af matr.nr. 1-a Lårup By, Stenlille og matr.nr. 5-c Stenmagle By, Stenmagle, som nærmere afgrænset på det vedhæftede kort fredes som beskrevet foran under § 1 - § 6.

Erstatning udbetales til ejeren, godsejer Henning Hansen, med kr. 8.000.000,00, der forrentes med 1% over Nationalbankens diskonto fra 1. august 1991. I sagsomkostninger udbetales til ejeren kr. 20.000,00 + moms heraf.

Steen Nørgaard

Erik B. Neergaard
formand

Linda Nielsen

Klage over fredningsnævnets afgørelse af fredningssagen.

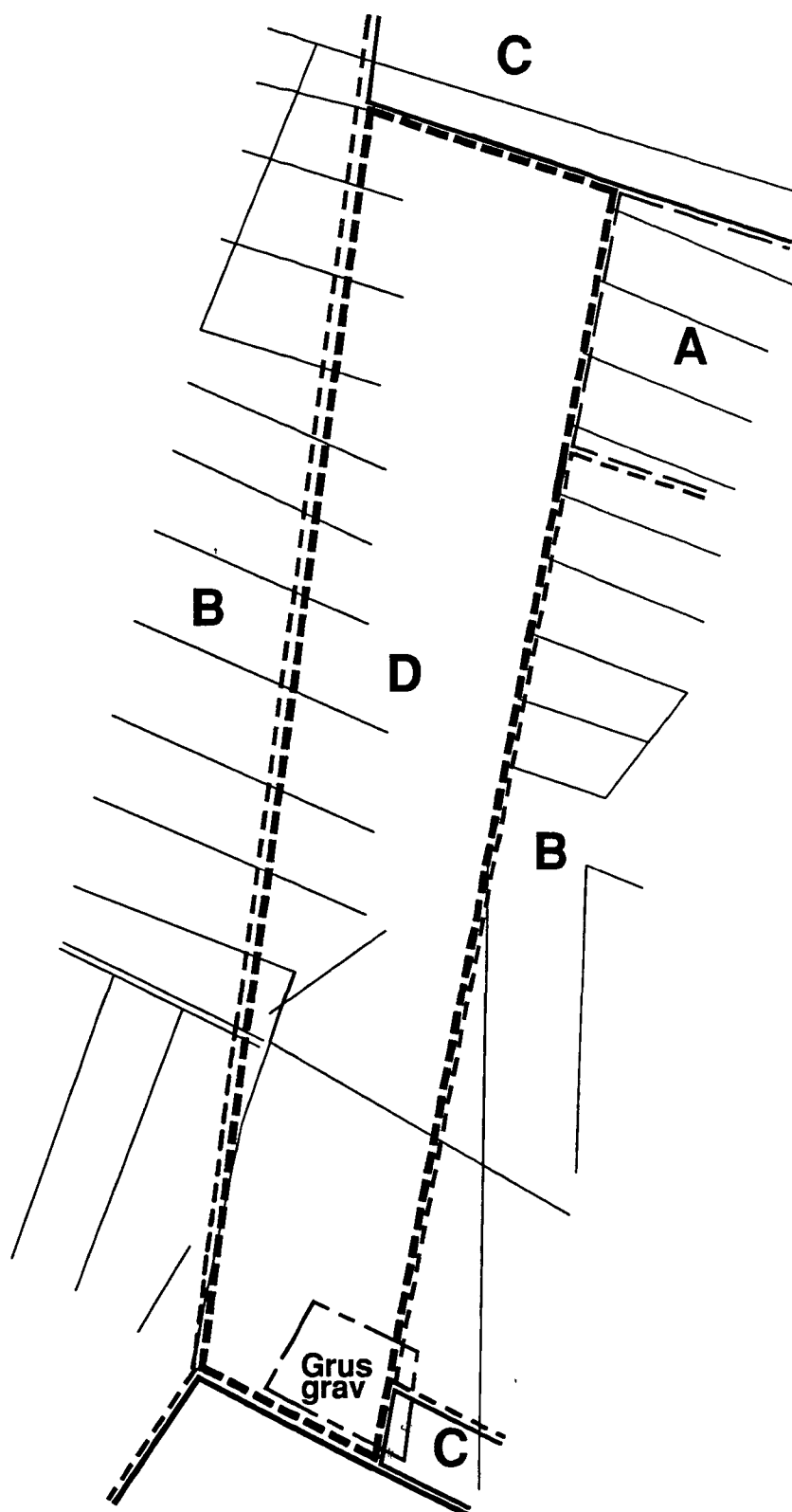
§ 26. Fredningsnævnets afgørelse i fredningssager kan påklages til Overfredningsnævnet af enhver, som efter § 20 skal underrettes særskilt om afgørelsen. Fredningsnævnets afgørelse af et spørgsmål om erstatning og godtgørelse kan dog kun påklages af den, hvis erstatningskrav er påkendt, af miljøministeren og vedkommende amtsråd, i Københavns og Frederiksberg kommuner dog kommunalbestyrelsen samt af en kommunalbestyrelse, der efter § 24, stk. 3, er pålagt at betale en del af fredningserstatningen.

Stk. 2. Klagefristen er 4 uger fra den dag, afgørelsen er meddelt den pågældende.

Stk. 3. Underretningerne om sagens afgørelse skal indeholde oplysning om reglerne i stk. 1 og 2.

KONGEMOSE I ST.ÅMOSE

udsnit af fredningskort 1:4000

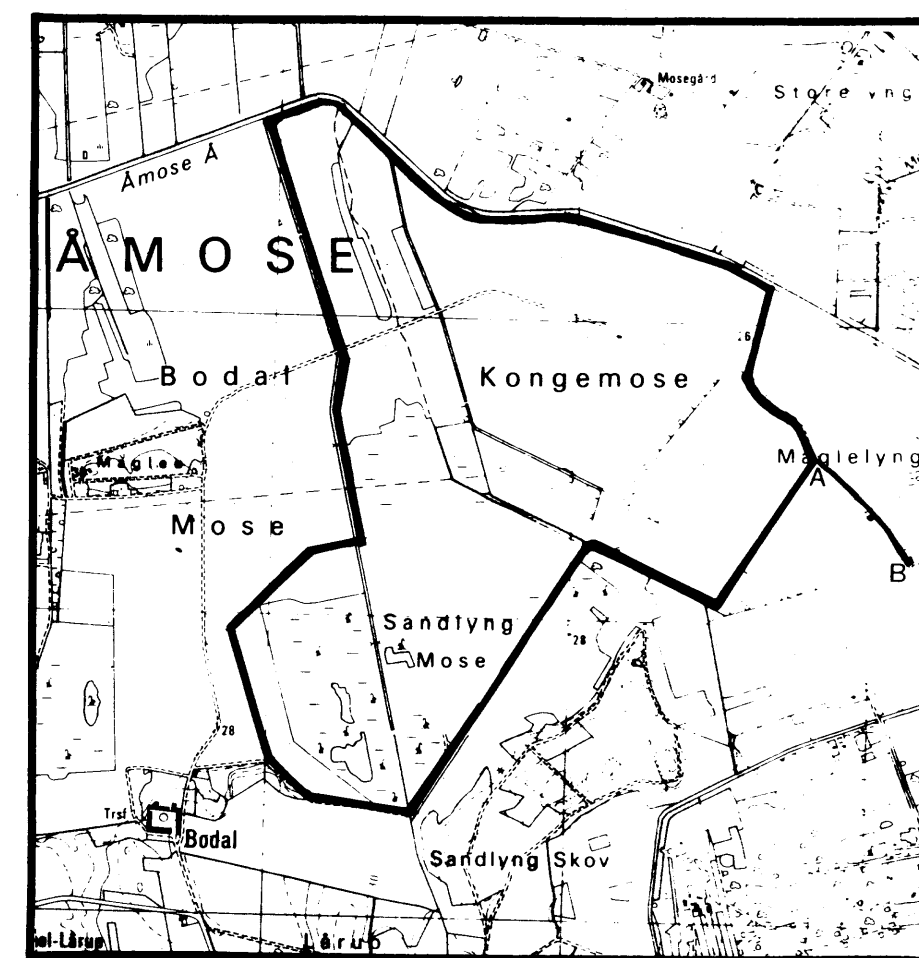

- — — — — Fredningsgrænse, ydre grænse for A område
- - - - - Fredningsgrænse, ydre grænse for B område
- — — — — Fredningsgrænse, ydre grænse for C område
- - - - - Fredningsgrænse, ydre grænse for D område
- . - . - . Acceptabel grænse for grusgravning

Udarbejdet af:

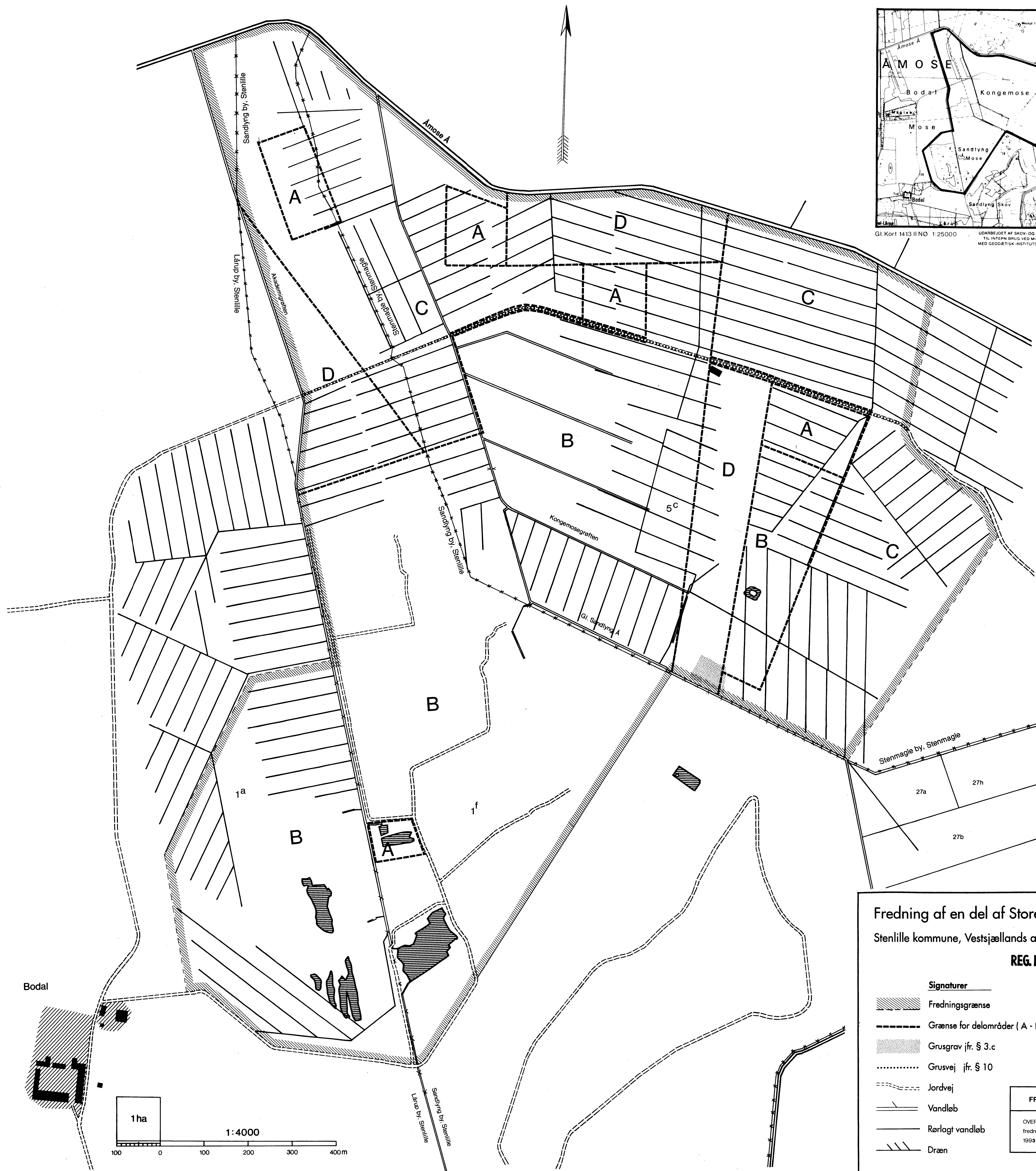
VESTSJÆLLANDS AMTSKOMMUNE TEKNISK FORVALTNING

KORT>

GI. Kort 1413 II NO 1:25000

UDARBEJDET AF SKOV- OG NATURSTYRELSEN
TIL INTERN BRUG VED MILJØMINISTERIET
MED GEODÆTISK INSTITUTS TILLADELSE (A 86)

Fredning af en del af Store Åmose

Stenlille kommune, Vestsjællands amt

REG. NR. 7843.00

Signaturer

- Fredningsgrænse
- Grænse for delområder (A - D)
- Grusgrav jfr. § 3.c
- Grusvej jfr. § 10
- Jordvej
- Vandløb
- Rørlagt vandløb
- Dræn

FREDNINGSKORT

OVERFREDNINGSNETTETS
fredningsafgørelse af maj
1993 i sag nr. 111/300-1

Rettet og udarbejdet af Skov- og Naturstyrelsen maj 1993

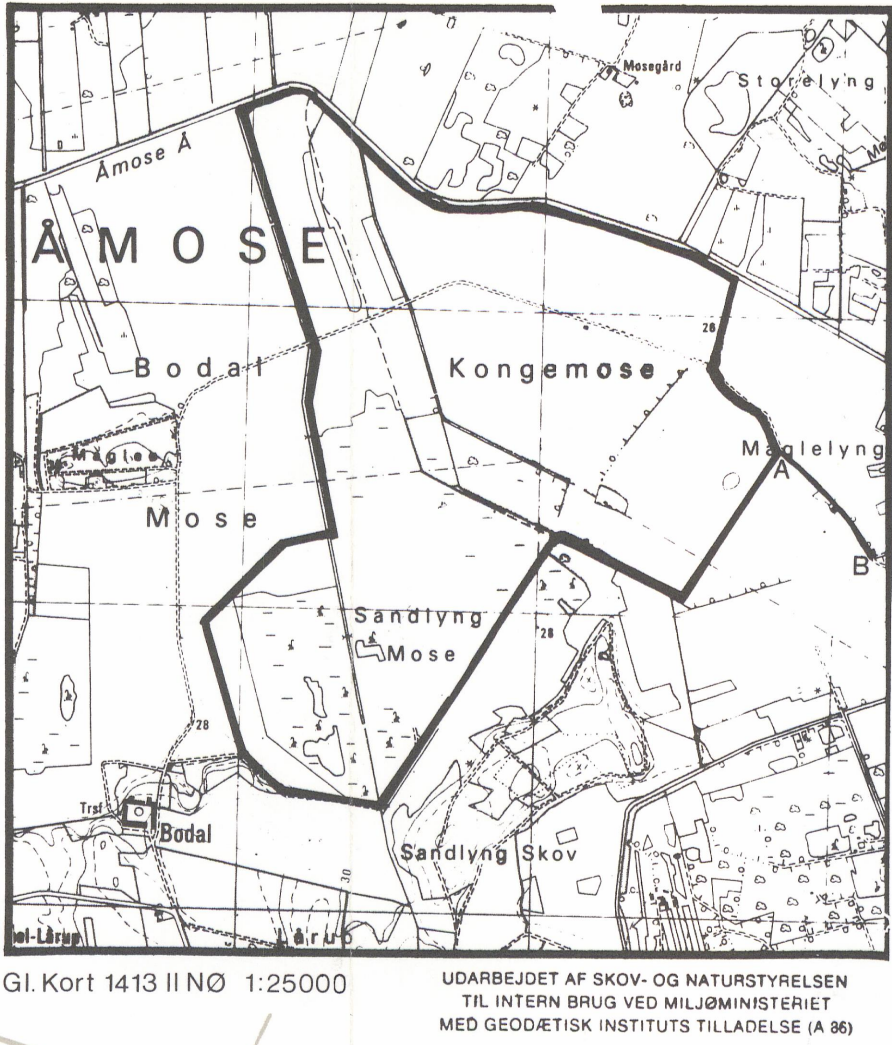
Sandlyng og Kongemosen

REG. NR. 7843.00

Signaturer

- Fredningsgrænse, ydre grænse
- Fredningsgrænse, ydre grænse D område
- Fredningsgrænse, ydre grænse C område
- Fredningsgrænse, ydre grænse B område
- Fredningsgrænse, ydre grænse A område
- Ejerlavsgænse
- Matrikelskel/grænse
- Jordvej
- Sø
- Vandløb
- Rørlagt vandløb
- Have m. hus
- Drænrør

Udarbejdet af
MILJØMINISTERIET • SKOV- OG NATURSTYRELSEN 1990
VESTSJÆLLANDS AMTSKOMMUNE TEKNISK FORVALTNING REV.1 APRIL 1992.

DISPENSATIONER>

Afgørelser – Reg. nr.: 07843.00

Dispensationer i perioden: 19-08-1997 - 09-03-1999

FREDNINGSNÆVNET for Vestsjællands Amt

Skov- og Naturstyrelsen

Erik B. Neergaard

NVE
Hovedgaden 36
4520 Svinninge

REG. NR. 7843.00.

Dato: 19. aug. 1997

Modtaget i
Skov- og Naturstyrelsen

Reference:
EBN/JJ

J. nr. .
F.41/1997

21 AUG. 1997

Ved skrivelse af 18/6 1997 har selskabet ansøgt om nævnets tilladelse til træfældning og foretagelse af kørsel i forbindelse med selskabets 50 kv ledningsanlæg på matr. nr. 5 c Stenmagle by, Stenmagle m.fl. Ansøgningen er vedlagt kortmateriale, 2. udgave rev. 06/97.

Vestsjællands Amtskommune Natur & Miljø har i skrivelse af 1/7 1997 bemærket: "Ejendommene ligger i et område, der er omfattet af fredningen af den centrale del af Store Åmose jf. Naturklagenævnets afgørelse af 26. maj 1993. Fredningens hovedformål er at bevare de kulturhistoriske værdier i de tilbageværende dele af tørvelagene og tillige at bevare og forøge områdets betydning for dyre- og plantelivet.

I medfør af kendelsens § 5 må der ikke anlægges nye veje og i medfør af § 7 er der begrænsninger for adgangen til at foretage træfældning.

NVE har behov for at kunne køre i området og at kunne foretage træfældning og har derfor søgt om dispensation fra fredningskendelsen. Skov- og Naturstyrelsen har i brev af 20. november 1996 anbefalet en dispensation på nærmere anførte vilkår og har efterfølgende i samarbejde med NVE fastlagt tracéer for de nødvendige kørespor.

Natur & Miljø finder, at der ikke tilsidesættes hensyn, fredningen skal varetage, såfremt der dispenseres på de af Skov- og Naturstyrelsen anførte vilkår og skal derfor hermed anbefale denne dispensation".

I nævnte skrivelse af 20/11 1996 har Skov- og Naturstyrelsen anbefalet:

"--at dispensation for fredningens § 5 og § 7 alene gives med henblik på tilsyn, vedligeholdelse og evt. afmontering af NVE's ledningsanlæg, og at den gives på nærmere angivne vilkår".

I skrivelse af 17/7 1997 med bilag har Vestsjællands Amtskommune Natur & Miljø foreslået vilkår med kortbilag til nævnets afgørelse.

Med skrivelse af 30/7 1997 har Vestsjællands Amtskommune yderligere tilsendt nævnet kortmateriale, der angiver placeringen af selskabets 7 elmaster på det fredede areal.

Nævnets afgørelse.

Nævnet finder under hensyn til det foran angivne hovedformål med Naturklagenævnets afgørelse af 26/5 1993, at den ansøgte træfældning og foretagelse af kørsel ikke er i strid med fredningens formål.

Nævnets meddeler herefter i medfør af naturbeskyttelseslovens § 50, stk. 1 tilladelse til Miljø- og Energiministeriet
Skov- og Naturstyrelsen

J.nr. SN 1996 - 1211/4 - 0005 Bil-

Akt. nr. 24
Skomægerrækken 3

4700 Næstved

Telefon 53 72 06 62
(53 72 73 38)

træfældning og etablering af kørespor som ansøgt på følgende vilkår:

1. Dispensation er alene givet til tilsyn, vedligeholdelse og evt. afmontering af NVE's ledningsanlæg.
2. Kørsel til hver af de eksisterende master må kun finde sted ad én defineret rute i den linieføring, som fremgår af det kort 1:25:000, der er bilag til tilladelse. Såfremt der er tvivl om linieføringen gælder NVE's detaljerede kort 1:4.000 2. udg. revideret 06/97, som er udarbejdet i samarbejde med Skov- og Naturstyrelsen.
3. Nødvendig stabilisering af jordoverfladen i køresporene skal have midlertidig karakter. Udlagte jernplader fjernes umiddelbart efter brugen, Såfremt der udlægges en kørebane af grus el. lign., skal den fjernes senest ved nedlæggelse af ledningsanlægget.
4. Der kan anlægges en beskeden vejdamning ind over grøften, som skal passeres ved kørsel fra den fjerde til den tredje elmast (talt fra fredningens vestgrænse). Dæmningen kan udføres af grus el. lign. og skal forsynes med et solidt rørgennemløb med en diameter på mindst 25 cm.
5. Det tillades at rydde træer helt ned til jordoverfladen indtil 10 m på hver side af ledningstracéets midtlinie, samt på de ovennævnte kørespor. Rydningen kan alene ske ad mekanisk vej. Brug af kemiske midler til stødsmøring er kun tilladt i begrænset omfang og kun efter nærmere aftale med amtet som ansvarlig myndighed for områdets naturpleje.

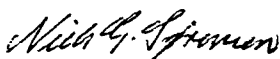
Tilladelsen bortfalder såfremt den ikke er udnyttet inden 3 år, jf. naturbeskyttelseslovens § 50, jf. § 66, stk. 2.

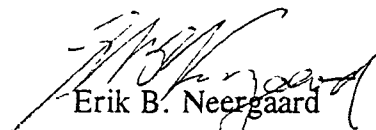
Afgørelsen kan påklages til Naturklagenævnet (adr. Vermundsgade 38 B, 2100 København Ø) af bl.a. ansøgeren, ejeren og forskellige myndigheder. Klagefristen er 4 uger fra den dag, afgørelsen er meddelt den pågældende klageberettigede. Hvis klagefristen udløber en lørdag eller helligdag, forlænges fristen til den følgende hverdag.

Klage indgives skriftligt til Fredningsnævnet.

Tilladelser må ikke udnyttes, før klagefristen er udløbet.

Rettidig klage har opsættende virkning for den påklagede afgørelse, med mindre klagemyndigheden bestemmer andet.

Niels G. Sørensen

Erik B. Neergaard

Annette Dahlerup

Kopi af kendelsen sendes til:

Stenlille kommune, Hovedgaden 60, 4295 Stenlille

Skov- og Naturstyrelsen, Kulturhistorisk kontor, 2100 København Ø

Danmarks Naturfredningsforening, Nørregade 2, 1165 København K

Vestsjællands Amtskommune, Alleen 15, 4180 Sorø

Dansk Ornitologisk Forening v/Arne Hastrup Larsen, Drosselvej 12, 4100 Ringsted

Natur & Miljø

Vestsjællands Amt

Mødtaget i
Skov- og Naturstyrelsen
13 OKT. 1997

Jørgen Hansen
Sorøvej 23
4295 Stenlille

KOPI TIL ORIENTERING

REG. NR. 7843.00.

Sendes anbefalet

Dato: 10 OKT. 1997

Reference:

J. nr. :
8-70-52-10-337-1001-1997

Sagsbehandler:
Jørgen Birkedal
Direkte tlf.: 57 87 29 09

Indskærpelse

Vedr.: Overtrædelse af fredningsbestemmelser på ejendommen matr. nr. 5-c Stenmagle By, Stenmagle beliggende i den fredede del af Store Åmose i Stenlille Kommune.

Skov- og Naturstyrelsen v/ Anders Fischer har den 1. oktober 1997 telefonisk henledt Natur & Miljø's opmærksomhed på, at der på ovennævnte ejendom, hvor De er forpagter, foregår maskinel grønthøstning.

Det er i strid med bestemmelserne i Naturklagenævnets afgørelse af 26. maj 1993 om fredning af den centrale del af Store Åmose.

Amtet skal i medfør af naturbeskyttelsesloven § 73 påse overholdelsen af fredningsbestemmelserne. I medfør af samme lov § 74 påhviler det den til enhver tid værende ejer eller bruger af en ejendom at berigtige et ulovligt forhold. Henning Hansen, Bodal, som ejer ejendommen, har til Natur & Miljø oplyst, at De er gjort bekendt med fredningskendelsens indhold.

Natur & Miljø skal derfor hermed indskærpe over for Dem, at De ikke må foretage maskinel grønthøstning i områderne A og B eller i øvrigt drive ejendommen i strid med fredningens bestemmelser.

Til Deres orientering vedlægges kopi af fredningsbestemmelserne med tilhørende kortbilag.

Med venlig hilsen

Bertha Lysgaard
afdelingsleder

Jørgen Birkedal
arkitekt

Miljø- og Energiministeriet
Skov- og Naturstyrelsen

J.nr. SN 1996-1011/4-0005 Bil.
Akt. nr. 123

Bilag:

Naturklagenævnets afgørelse af 26. maj 1993 om fredning af den centrale del af Store Åmose med tilhørende Kort 1: 4.000

Følgende er dags dato underrettet ved kopi af dette brev uden bilag:

- Henning Hansen, Bodal, Lårupvej 34, 4295 Stenlille
- Stenlille Kommune, Hovedgaden 60, 4295 Stenlille
- Skov- og Naturstyrelsen, att. Anders Fischer, Haraldsgade 53, 2100 København Ø

i henhold til kendelsens § 3 om terrænændringer meddeles dispensation til, at grøften midt på arealet fyldes op i det omfang, det kan ske med jord fra tidligere opgravninger, der ligger som volde langs begge sider af grøften, og at der etableres en kreaturovergang over Kongemosegrøften på det ansøgte sted."

Det fremgår endvidere af bilagene, at hverken Skov- og Naturstyrelsen eller Vestsjællands Amt, Natur & Miljø, har indvendinger mod dispensation til etablering af brønd med den nu ansøgte placering vest for stakladen.

Ved sagens fremsendelse den 5/2 1999 har Natur & Miljø oplyst, at Skov- og Naturstyrelsen har indledt forhandlinger med Bodal Gods om en trampesti fra grusvejen langs Kongemoseparcellen til den del af den næst-nordligste grøft, som ikke tildækkes.

Amtet kan ved sagens fremsendelse anbefale, at der meddeles dispensation for fredningskendelsens § 9 om offentlighedens adgang til etablering af trampestien, såfremt der opnås enighed mellem Skov- og Naturstyrelsen og ejeren herom.

I Deres ansøgning vedlagt kort er som kortforklaring anført:

" På vedlagte kort over arealet er hegnet indtegnet med rød farve. Hegningen består af 2 uafhængige arealer. Hegningsarealerne består af arealer, der før fredningen var agerjord. Hegningen udføres af hegn af typen "Poda-hegn".

Hegningsareal beliggende sydvest, afgrænses af fredningsgrænsen, skovbryn og Akademigrøften. Hegningsafstand til Akademigrøften sættes til 2 meter. Kreaturerne vil i dette areal blive vandet med tankvogn og/eller vandledning fra ejendommen.

Hegningsareal beliggende midt i fredningsarealet afgrænses af kanaler, grusvej og fredningsgrænse for delområde. På dette areal ligger der 3 beplantninger, der hegnes fra med en hegningsafstand på 5-10 meter. Hegningsafstand til kanalerne sættes til 2 meter. Specielt for denne hegning ønskes som før nævnt en overgang over Kongemosegrøften i den østlige ende for at opnå et sammenhængende græsningsareal. Kreaturerne ønskes forsynet med vand fra en påtænkt brønd beliggende indenfor 30 meter vest for staklade. Placeringen er beliggende

i et delområde-B. Grunden til denne placering er at kunne sikre en eventuelt senere hegning, nord for den gennemgående grusvej, med vand på et let måde."

Nævnets afgørelse:

Idet det ansøgte ikke findes i strid med formålet med Naturklagenævnets afgørelse af 26/5 1993 meddeles det, at nævnet i medfør af naturbeskyttelseslovens § 50, stk. 1 dispenserer fra Naturklagenævnets afgørelse af 26/5 1993 §§ 3, 4, 6 og 9 til den ansøgte indhegning, etablering af overkørsel/kreaturovergang, tildækning af grøft og etablering af brønd til kreaturafvanding, samt, såfremt enighed herom opnås med ejeren, etablering af trampesti, som ovenfor anført.

Tilladelsen bortfalder såfremt den ikke er udnyttet inden 3 år, jfr. naturbeskyttelseslovens § 50, jfr. § 66, stk. 2.

Afgørelsen kan efter naturbeskyttelseslovens § 43, jfr. § 87, stk. 1 påklages til Naturklagenævnet (adr. Frederiksborggade 15, 4., 1360 København K) af bla. ansøgeren, ejeren og forskellige myndigheder. Klagefristen er 4 uger fra den dag, afgørelsen er meddelt den pågældende klageberettigede. Hvis klagefristen udløber en lørdag eller helligdag, forlænges fristen til den følgende hverdag.

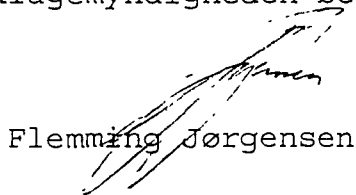
Klage indgives skriftligt til Fredningsnævnet.

Tilladelser må ikke udnyttes, før klagefristen er udløbet.

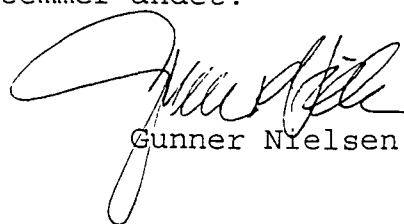
Rettidig klage har opsættende virkning for den påklagede afgørelse, medmindre klagemyndigheden bestemmer andet.

Linda Witthøfft

Flemming Jørgensen

Gunner Nielsen

Kopi af kendelsen sendes til:

Stenlille Kommune, Hovedgaden 60, 4295 Stenlille

Danmarks Naturfredningsforening, Nørregade 2, 1165 Kbh. K

Skov- og Naturstyrelsen, Haraldsgade 53, 2100 Kbh. Ø

Vestsjællands Amtskommune, Natur & Miljø, Alleen 15, 4180 Sorø

Modtaget i
By- og Landskabsstyrelsen

27 NOV. 2008

FREDNINGSNÆVNET FOR VESTSJÆLLAND

Tinggade 15
Postboks 130
4100 Ringsted

Kulturarvsstyrelsen
Fortidsminder
H. C. Andersens Boulevard 2
1553 København V.

Tlf. 56 64 27 26
Fax 56 65 64 96
E-post:
anc@domstol.dk

GENPART

F 86/08
Deres j.nr.

Den
26. november 2008

Ved skrivelse af 30. oktober 2008 med bilag har styrelsen på vegne professor Bo Elberling, Københavns Universitet ansøgt om Fredningsnævnets dispensation til opstilling af forskningsinstallation i form af måleudstyr for måling af klima og grundvandsstand på et areal omfattet af Naturklagenævnets afgørelse af 26. maj 1993, om fredning af en del af Store Åmose.

Kulturarvsstyrelsen har ved sagens fremsendelse til nævnet nærmere bemærket:

"Styrelsen vurderer herefter, at de forventelige resultater fra målestationen vil være af væsentlig betydning for sikring af de arkæologiske interesser på stedet. Hensigten med installationen stemmer således overens med fredningens hovedformål (varig sikring af kulturhistoriske værdier i moselagene). Efter styrelsens vurdering vil installation og drift af stationen ikke i nævneværdigt omfang være i modstrid med fredningens sekundære formål (sikring af biologiske og landskabelige værdier). Den mest synlige del af stationen vil være en let konstruktion (se ansøgningens bilag 2, figur 3), hvis top vil befinde sig i 2 meter over terræn. De kasseformede måleenheders top vil blive justeret i årets løb, så deres vandrette overflade vedvarende befinder sig i niveau med toppen af vegetationen på stedet. Stationen forventes placeret godt 160 meter fra den offentlige tilgængelige markvej gennem arealfredningen på et sted, hvor den i væsentligt omfang vil være skjult af et levende hegn og vådbundsvegetation.

Forskningsstationen er af midlertidig karakter. Der regnes i første omgang med, at den skal stå på stedet i tre år. Beslutter Folketinget i 2010 at iværksætte den projekterede naturgenopretning af østlige Store Åmose, vil det være ønskeligt at opretholde stationen i yderligere et antal år. Kulturarvsstyrelsen foreslår derfor, at der gives en tidsbegrænset dispensation på mindst tre og gerne seks år med mulighed for forlængelse efter ansøgning fra den ansvarshavende for stationen (Institut for Geografi og Geologi ved Københavns Universitet). Dispensationen bør fastsætte, at alle spor over terræn af stationen skal fjernes ved dens afmontering.

Installationen af stationen forudsætter et større og ca. fire små indgreb i jorden. Det store indgreb vil bestå af et hul på maksimalt 1 gang 1 meter i fladen og ca. 1½ meter i dybden (efter Elberlings skøn snarest ½ x ½ 1½ m). De små indgreb vedrører opsætning af afmærkning, som primært skal sikre måleudstyret mod påkørsel ved vegetationspleje. Bo Elberling forestiller sig fire nedrammede pæle, evt. forbundet med et spinkelt trådhegn. Kulturarvsstyrelsen er indforstået med dette under forudsætning af, at:

1. Indgrebene foretages på steder, der forlods er godkendt af Kulturarvsstyrelsen, og som tilstræbes placeret uden for det særligt følsomme A-areal - dvs. mere end 160 meter fra markvejen (se vedlagte kort).
2. Indgrebene foregår under løbende tilsyn af Henning Matthiessen fra Nationalmuseet Bevaringsafdeling efter forlods instruktion fra Kulturarvsstyrelsen.

I de indledende faser af projektet er det nødvendigt at føre byggestrøm til stedet. Ansøger har indgået aftale herom med nærmeste nabo, en jagtejendom nogle hundrede meter øst for stedet. På det fredede område føres strømkablet på terrænoverfladen (langs markvejens sydside og langs østsiden af A-arealet). I forbindelse med vegetationspleje af de berørte arealer rulles kablet sammen efter aftale med lodsejeren. Bo Elberling skønner, at ledningen skal være i brug i mindst en uge. Kulturarvsstyrelsen er indforstået med denne løsning og foreslår, at dispensation til kablet gives for hele perioden (tre eller seks år), så det vil være muligt at retablere byggestrømmen for kortere perioder gennem hele perioden."

Nævnets afgørelse:

Nævnet bemærker indledningsvis, at nævnets nedenstående afgørelse forudsætter, at ejendommens ejer kan tiltræde projektet.

Etablering af den ansøgte forskningsinstallation findes ikke i strid med formålet med Naturklagenævnets afgørelse af 26. maj 1993. Nævnet tillader derfor i medfør af naturbeskyttelseslovens § 50, stk. 1, at fornødent måleudstyr med strømkabel tillades etableret for en periode af 6 år med en placering som angivet på de medsendte kort samt oversigtskort med skitseret placering af forskningsinstallationen. Ved projektets afslutning og stationens afmontering

ring skal alle spor over terræn fjernes.

Tilladelsen bortfalder såfremt den ikke er udnyttet inden 3 år, jf. naturbeskyttelseslovens § 50, jf. § 66, stk. 2.

Afgørelsen kan efter naturbeskyttelseslovens § 43, jf. § 86, jf. § 87, stk. 1 påklages til Naturklagenævnet (adr. Frederiksborggade 15, 4., 1360 København K.) af bl.a. ansøgeren, ejeren og forskellige myndigheder, foreninger og organisationer. Klagefristen er 4 uger fra den dag, afgørelsen er meddelt den pågældende klageberettigede. Hvis klagefristen udløber en lørdag eller helligdag, forlænges fristen til den følgende hverdag.

Klage indgives skriftligt til Fredningsnævnet.

Tilladelser må ikke udnyttes, før klagefristen er udløbet.

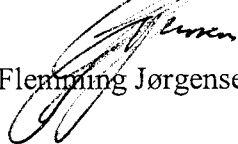
Rettidig klage har opsættende virkning for den påklagede afgørelse, medmindre klagemyndigheden bestemmer andet.

Det er en betingelse for Naturklagenævnets behandling af Deres klage, at De indbetaler et gebyr på 500 kr. Naturklagenævnet vil sende Dem en opkrævning på gebyret, når nævnet har modtaget klagen fra miljøcenter/kommunen/fredningsnævnet. Naturklagenævnet vil ikke påbegynde behandlingen af klagen, før gebyret er modtaget. Vejledning om gebyrordningen kan findes på Naturklagenævnets hjemmeside www.nkn.dk

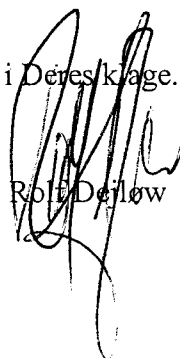
Gebyret tilbagebetales, hvis De får helt eller delvis medhold i Deres klage.

Ellen Williams

Flemming Jørgensen

Rolf Dejløw

Kopi til:

Københavns Universitet Institut for Geografi og Geologi, Øster Voldgade 10, 1350 København K. Att.: Professor Bo Elberling.

Danmarks Naturfredningsforening, Masnedøgade 20, 2100 København Ø.

Danmarks Naturfredningsforening, lokalafdeling i Sorø v/Eva Nielsen, Parnasvej 36, 4180 Sorø.

Friluftsrådet v/Hans V. Stoltz, Orionvej 4, 4200 Slagelse.

By- og Landskabsstyrelsen, Haraldsgade 53, 2100 København Ø.

Sorø kommune, Natur & Miljø, Rådhusvej 8, 4180 Sorø.

Miljøcenter Nykøbing Falster, Parkvej 37, 4800 Nykøbing F.

Dansk Ornitologisk Forening, Vesterbrogade 140, 1620 København V.

Ellen Williams, Saxogade 21 st. th., 4180 Sorø.

Rolf Dejløw, Nyvangsvej 10, Ørslev, 4100 Ringsted.

KOPI

**UDSKRIFT AF
FORHANDLINGSPROTOKOLLEN FOR
FREDNINGSNÆVNET FOR VESTSJÆLLAND**

Modtaget i
By- og Landskabsstyrelsen
12 NOV. 2010

År 2010 den 29. oktober kl. 14.00 afholdt Fredningsnævnet v/formanden dommer Flemming Jørgensen, Retten i Roskilde, det af miljøministeren udpegede medlem Rolf Dejløw, Ørslev, og det af Sorø kommune udpegede medlem Ilse Asmussen møde på Rådhuset i Sorø.

Endvidere deltog i mødet som juridisk sekretær dommer Peter Bruun Sejer-
sen.

Der foretoges:

F 73/09

**Etablering af dræning/
dræningsgrøft øst for
det fredede område på
matr. nr. 5 c Stenmagle
by, Stenmagle på Bodal
Gods.**

Der fremlagdes skrivelse af 24. november 2009 fra Sorø kommune med sa-
gens bilag ialt 9 stk.

Mødt var:

For Kulturarvsstyrelsen arkæolog Anders Fischer.

For Sorø kommune natur- og miljømedarbejderne Per Brandt Hansen og
Peter Dorff Hansen.

For Miljøcenter Nykøbing Falster biolog Dan Hjort.

For Skov- og Naturstyrelsen skovrider Jens Peter Simonsen.

Ejerne af Bodal Gods Henning Hansen og Niels Munch Hansen med
advokat Jes Løkkegaard og statsautoriseret grundforbedringskonsulent
Kjell Morell.

For Danmarks Naturfredningsforenings lokalafdeling formanden Eva Niel-
sen og Jørgen Birkedal.

Formanden bød velkommen og redegjorde for sagen, herunder at denne ikke
er en retssag i egentlig forstand, men at den har baggrund i Naturklagernævn-
nets afgørelse af 26. maj 1993 om fredning af den centrale del af Store Åmo-
se, der skaber grundlag for formanden har fundet, at nævnet må anse sig
kompetent til at realitetsbehandle sagen i og med, at der fra Bodals Gods si-
de er taget skridt, der påvirker fredningen jfr. herved nævnets brev af 24. au-
gust 2010, sagens bilag 7.

Forsumpningen er svingende år for år, men besigtigelse må anses for umulig
p.t. grundet for høj vandstand.

Der har været forhandlinger i april 2001 jfr. underbilagene 6 og 7 til sagens bilag 3.

Per Brandt Hansen, Sorø kommune redegjorde for baggrunden for sagen via powerpoint.

Forsumpningen er årsagen til Bodals ønske om dræning via en ny grøft. 300.000 kr. er blevet udbetalt til Bodal til "fuld og endelig afgørelse som kompensation" jfr. underbilag 7. Det blev aftalt, at grøften ikke måtte graves dybere end 1,5 meter. Sagen blev ikke behandlet af Sorø kommune som vandmyndighed.

I 2009 blev det forgæves søgt at finde en alternativ løsning, med faste dræningsrør, men ejerne fandt det blev for dyrt. Sagen blev derfor overdraget til Fredningsnævnet, da dens yderligere behandling måtte henhøre under dette nævn. Aftalen i 2001 blev indgået mellem ejerne af Bodal Gods og Skov- og Naturstyrelsen v/By- og Land.

Anders Fischer oplyste, at baggrunden for fredningen i 1993 er områdets enestående muligheder for fund begrundet i allerede konstaterede enestående fund, hvor selv indhold i lerkar- og krukker var velbevaret i mosen (jfr. foto af lerkar i powerpoint). Der er problemer med fredningen, som den er nu.

Kulturarvsstyrelsen nedlægger tre påstande:

- 1) Den påtænkte afvandingsgrøft umiddelbart øst for det fredede areal er i uoverensstemmelse med fredningens hovedformål.
- 2) Hvis det alligevel er tilladeligt at etablere afvandingsprojekt bør arealfredningen tages op til fornyet behandling med henblik på skærpelse af af bestemmelserne.
- 3) Bodal Gods har i henhold til forliget fra 2001 mulighed for at grave en åben grøft langs nordøstsiden af fredningen, bare denne ikke går dybere end de ved fredningen eksisterende drænrør. Hvis den grøft, der nu er anlagt, går dybere end de eksisterende dræn, er den i uoverensstemmelse med forliget.

Østgrænsen er ikke naturlig begrænset af landskabet, og det bevirker, at dræningen ikke er ophørt i det fredede areal, men fortsætter på Bodals jord øst for fredningsgrænsen.

Ingen tænkte på, at man kunne lægge dybere dræn på Bodals jorder. Forliget gjaldt samtlige fredningsgrænser jfr. underbilag 7.

Prikkerne på underbilag 4 til sagens bilag 2 viser, hvor drænene er blevet tilstoppet. Tallene fortæller hvorledes vandet føres ud til Åmosen i en dybde af 142 cm fra en højde på 32 og 34 cm, dvs. at 1,50 cm er største dybde ude ved åen. Alle andre mål er baseret på nedlagte dræns dybde 32/34 cm.

Diagrammet sagens bilag 8 viser 2 bopladser og vandstanden ved punkt A marts 2009 - august 2010. Nationalmuseet har beregnet, at fundene altid skal være under vand. Grafen viser, at bopladserne har været fri for vand i august 2010 til november s.å.

Per Brandt Hansen oplyste, at kommunen ikke har de gamle drænplaner, og man må derfor henholde sig til de 1,50 m. Kommunen har ikke været indblandet i dræningen af den nordlige del eller i øvrigt optrådt som vandmyndighed.

Niels Munch Hansen oplyste, at han er i besiddelse af dræningskort for vide-reførsel af de blokerede drænrør på fredningsgrænsen.

Advokat Jes Løkkegaard anførte, at fredningskendelsen udtaler, at den ikke vil afføde yderligere forsumpning. Dette bevirker, at kendelsen ikke har taget højde for følgevirkninger af fredningen. Dette må igen bevirke, at frednings-sagen bør genoptages for at udvide fredningsområdet.

Pasning af dræn udenfor fredningen er varetaget af Bodal uden indblanding fra Fredningsnævnet.

Underbilag 2 a til bilag 3 er opfattet således, at der måtte graves indtil 1,50 m overalt udenfor fredningen. Kulturarvsstyrelsen har ikke protesteret over gravningen/dræningen i 2002, der gik til en dybde af 1,50 m. Der skal kun graves dybere mellem 2 punkter jfr. underbilag 1 til sagens bilag 3, nemlig imellem punkterne A og B over en strækning på 100 m i en bakkeformation og en vejunderføring imellem de to punkter. Der er kun gravet til en dybde af yderligere 10 cm. Projektet er dateret 4. december 2000 og lå til grund for forhandlingerne i 2001 med Skov- og Naturstyrelsen. Projektet skulle ikke godkendes, da gravningen fandt sted på egen jord. Prisberegning jfr. underbilag 6 lå til grund for forliget i 2001. En udvidelse af fredningen blev afvist som for dyr.

Kjell Morell anførte, at den sydlige rørledning har en drændybde på 200 cm, med rør i 28-45 cm i diameter. Maksimal dybde vil blive 160 cm, mod tidligere 250 cm, hvor gravningen er dybest.

På forespørgsel fra Rolf Dejløw om, at dræning i en dybde af 40 cm ikke kan være beregnet til almindelig dyrkning, men blot til engslet, oplyste advokat Løkkegaard, og ejerne, at der blev dyrket korn frem til fredningen på arealerne. Det sydligste dræn ligger i en dybde af 130 cm. Det naturlige fald presser vandet sydøstover i det store sydøstgående dræn.

Anders Fischer oplyste, at det store sydøstgående dræn er blevet målt til en dybde af 246 cm. Mod sydvest er drændybden 34 cm. Ifølge underbilag 2 a

er afstanden imellem markoverfladen og grøftebunden 130 cm og nogle steder 240 cm. Luftmåling har målt grøftedybden til 75 cm. - Målerstationen står 300 m fra den projekterede grøft.

Der bør ske sagsrejsning til udvidelse af fredningsområdet.

Danmarks Naturfredningsforening lokalafdeling ved Jørgen Birkedal bemærkede, at en yderligere fredning kan tænkes rejst af Danmarks Naturfredningsforening.

Formanden oplyste, at sagen vil blive optaget til kendelse som en delafgørelse vedrørende nævnets anfægtede kompetence. Forinden nævnet træffer afgørelse ønskes miljøcentrets sagsbehandling og indstilling til nævnet.

Dan Hjort ønskede, yderligere historisk materiale tilsendt for at kunne vurdere sagen.

Per Brandt Hansen udtalte, at den nye opmåling fra 2009 bør indgå i vurderingen og i eventuelle forhandlinger parterne imellem.

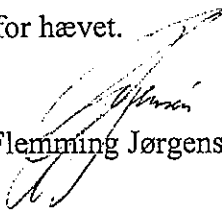
Jens Peter Simonsen ønskede præciseret, at sagens 2 hovedspørgsmål er, om det fremlagte projekt opfylder vilkårene for 2001-forliget og i bekræftende fald om projektet så alligevel går ud over fredningens formål, og således er i strid med fredningen.

Herved bemærkes, at det er samme projekt nu som tidligere, men at der nu indgår nye koter fra 2009.

Kjell Morell udtalte, at han ikke vil bestride målingen fra blokeringen af drænrørerne efter fredningen i 1993, men han tog forbehold for, hvorledes målingen fandt sted, om denne er målt til drænrørets over eller underside.

Anders Fischer oplyste, at målingen er sket til rørets overside.

Formanden erklærede mødet for hævet.

Flemming Jørgensen

Kopi sendt den 11. november 2010 til:

Niels Munch Hansen og Henning Hansen, Bodal Gods, Lårupvej 34, 4295 Stenlille.

Advokat Jes Løkkegaard, Fulbyvej 15, 4180 Sorø.

Skovvrider Jens Peter Simonsen, Skov- og Naturstyrelsen, Ulkerupvej 1, 4500 Nykøbing Sj.

Kulturarvsstyrelsen, H. C. Andersens Boulevard 2, 1553 København V.

Att.: Anders Fischer.

Danmarks Naturfredningsforening, lokalafdeling i Sorø ved Eva Nielsen, Parnasvej 36, 4180 Sorø.

By- og Landskabsstyrelsen, Haraldsgade 53, 2100 København Ø.

Sorø Kommune, Teknik & Miljø, Rådhusvej 8, 4180 Sorø. Att.: Per Brandt Hansen.

Miljøcenter Nykøbing Falster, Fejøgade 1, 4800 Nykøbing F. Att.: Dan Hjort.

Friluftsrådet v/Hans V. Stoltz, Orionvej 4, 4200 Slagelse.

Dansk Ornitologisk Forening, Vesterbrogade 140, 1620 København V. (natur@dof.dk), soroe@dof.dk).

Ilse Asmussen, Egesvinget 34, 4180 Sorø.

Rolf Dejløw, Nyvangsvej 10, Ørslev, 4100 Ringsted.

Peter Bruun Sejersén, Sønderødvej 31, 4291 Ruds Vedby.

11 JULI 2011

KOPI

UDSKRIFT AF FORHANDLINGSPROTOKOLLEN FOR FREDNINGSNÆVNET FOR VESTSJÆLLAND

År 2011 den 28. juni kl. 13.00 afholdt Fredningsnævnet v/formanden dommer Flemming Jørgensen, Ringsted, det af miljøministeren udpegede medlem Rolf Dejløw, Ørsløv, og det af Sorø kommune udpegede medlem Ilse Asmussen møde på Rådhuset i Sorø.
Endvidere deltog i mødet som juridisk sekretær dommer Peter Bruun Sejer-
sen.

Der foretoges:

F 73/09

**Etablering af dræning/drænings-
grøft øst for det fredede område
på matr. nr. 5c Stenmagle by,
Stenmagle på Bodal Gods.**

De tidligere fremlagte bilag 1-9 var tilstede. Yderligere fremlagdes

10. Naturstyrelsen Storstrøm naturs udtalelse af 1. februar 2011.
11. Nævnets skrivelse af 8. februar 2011 til de i sagens involverede.
12. Naturstyrelsen Vestsjællands skrivelse af 4. marts 2011.
13. Skrivelse af 14. marts 2011 fra advokat Anders Stoltenberg på vegne Bodal Gods.
14. Advokat Anders Stoltenbergs processkrift af 31. marts 2011.
15. Nævnets skrivelse af 12. april 2011 til involverede.
16. Advokat Anders Stoltenbergs skrivelse af 19. april 2011.

Nævnets medlemmer gennemgik sagen og foretog votering.

Nævnets afgørelse:

Indledningsvis bemærkes, at nævnet er enig med ejerens advokat i, at det er Sorø kommune, der ifølge naturbeskyttelseslovens § 73 er tilsynsmyndighed med Overfredningsnævnets afgørelse af 26. maj 1993 om fredning af den centrale del af Store Åmose.

Nævnet er ligeledes enig med advokaten i ikke at have kompetence til at afgøre tvist om indholdet af et civilretligt forlig, som det i juli 2001 indgæede mellem ejeren og Skov- og Naturstyrelsen (Kulturarvstyrelsen).

Nævnet lægger til grund, at fredningens hovedformål er at bevare de kulturhistoriske værdier, som er knyttet til de tilbageværende dele af tørvelagene i Kongemose og Sandlyng, og at der til det formål er bestemt, at der ikke må foretages terrænændringer eller foretages nogen form for afvanding samt oprensning af eksisterende grøfter, jfr. fredningsbestemmelserne § 3 og § 4.

Dernæst lægges til grund, at landinspektør Dan Hjort, Naturstyrelsen Storstrøm natur, som er teknisk sekretariat for Fredningsnævnet, ved besigtigelse den 18. november 2010 konstaterede, at den allerede gravede grøft nord for markvejen og til Åmose Å var gravet til en dybde af ca. 1,3 meter.

Endvidere lægges til grund, at landinspektør Dan Hjort i sin redegørelse af 1. februar 2011 har udtalt, at gravning af drængrøfter/drænrør i skellet mellem det fredede område og markerne umiddelbart udenfor mod øst - med den iflg. statsautoriseret grundforbedringskonsulent Kjeld Morel's projekt ønskede dybde - med sikkerhed virker drænende på de fredede arealer.

Nævnet finder at være kompetent til at træffe afgørelse om forhold på arealer umiddelbart uden for fredede arealer, når forholdene her væsentligt er i strid med fredningsbestemmelser fastsat ved en fredningsafgørelse.

I denne sag finder nævnet det tilstrækkelig godtgjort, at den allerede gravede grøft nord for markvejen og den ønskede langs markvejen syd herfor langs fredningsgrænsen medfører så væsentlige indgreb i de fredede arealer vest herfor og overtrædelse af de af Naturklagenævnet fastsatte fredningsbestemmelser samt formålet med fredningen, at nævnet er kompetent til at træffe afgørelse om grøfterne og deres dybde.

Men for så vidt angår grøften nord for markvejen og til Åmose Å, er der tvist mellem ejeren og Skov- og Naturstyrelsen (Kulturarvstyrelsen) om forståelsen af forliget fra juli 2001. Ejeren gør således gældende, at det ikke som anført i en følgeskrivelse fra Skov- og Naturstyrelsen til betalingen af 300.000 kr. er en betingelse, at en afskærende grøft langs det fredede areal ingen steder må graves dybere end eksisterende dræninger, det vil sige max 1,5 meter, men at aftalen går på max 1,5 meter i hele grøftens længde. Dette begrundet i, at projektet om den afskærende grøft i nævnte dybde allerede forelå ved forligets indgåelse.

Nævnet finder at måtte henvise parterne til at afgøre denne tvist civilretlig forinden eventuel stillingtagen til, om bestemmelser i Overfredningsnævnets afgørelse er tilsidesat.

For såvidt angår den ønskede grøft langs markvejen og syd herfor langs skellet til det fredede areal, finder nævnet det tilstrækkelig godtgjort, at grøften - såfremt den graves dybere end eksisterende dræn - vil kunne afvande de fredede arealer og dermed være i strid med fredningens formål og

fastsatte fredningsbestemmelser.

Nævnet finder derfor ikke grundlag for at meddele dispensation og afslår det ansøgte projekt om dræning jfr. naturbeskyttelseslovens § 50, stk. 1 jfr. Overfredningsnævnets afgørelse af 26. maj 1993.

Klagevejledning

Afgørelsen kan påklages til Natur- og Miljøklagenævnet.

Klagefristen er 4 uger fra den dag afgørelsen er meddelt (eller datoen for evt. annoncering).

Klageberettigede er, jf. naturbeskyttelseslovens § 86.

Klagen skal sendes til Fredningsnævnet, som videresender klagen til Natur- og Miljøklagenævnet sammen med afgørelsen og det materiale, der er indgået i sagens behandling. (Du får kopi af nævnets brev til Natur- og Miljøklagenævnet).

Det er en betingelse for Natur- og Miljøklagenævnets behandling af klagen, at du indbetaler et gebyr til nævnet. Klagegebyret er fastsat til 500 kr. for privatpersoner og 3.000 kr. for alle andre klagere, herunder virksomheder, organisationer og offentlige myndigheder.

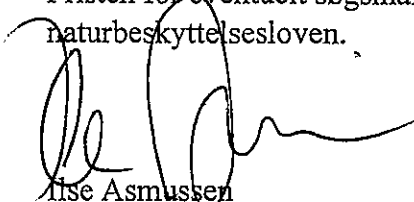
Du modtager en opkrævning på gebyret fra Natur- og Miljøklagenævnet, når nævnet har modtaget klagen fra Naturstyrelsen (navn). Du skal benytte denne opkrævning ved indbetaling af gebyret. Natur- og Miljøklagenævnet modtager ikke check eller kontanter. Natur- og Miljøklagenævnet påbegynder behandlingen af klagen, når gebyret er modtaget. Betales gebyret ikke på den anviste måde og inden for den fastsatte frist på 14 dage, afvises klagen fra behandling. Vejledning om gebyrordningen kan findes på Natur- og Miljøklagenævnets hjemmeside.

Gebyret tilbagebetales, hvis

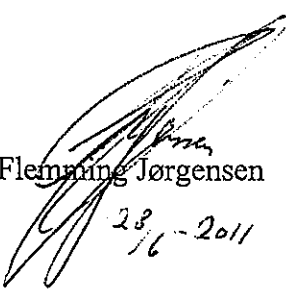
- 1) klagesagen fører til, at den påklagede afgørelse ændres eller ophæves,
- 2) klageren får helt eller delvis medhold i klagen, eller
- 3) klagen afvises som følge af overskredet klagefrist, manglende klageberettigelse eller fordi klagen ikke er omfattet af Natur- og Miljøklagenævnets kompetence.

Det bemærkes, at hvis den eneste ændring af den påklagede afgørelse er forlængelse af frist for efterkommelse af afgørelse som følge af den tid, der er medgået til at behandle sagen i klagenævnet, tilbagebetales gebyret dog ikke.

Fristen for eventuelt søgsmål ved domstolene er 6 måneder, jf. § 88, stk. 1, i naturbeskyttelsesloven.

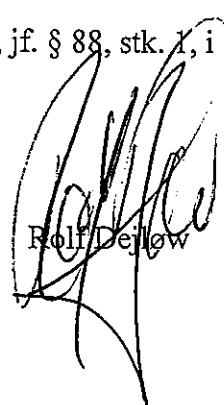

Lise Asmussen

Flemming Jørgensen

28/6-2011

Rolf Dejløw

Kopi sendt den 5. juli 2011 til:

Niels Munch Hansen & Henning Hansen, Bodal Gods, Lårupvej 34,
4295 Stenlille.

Advokat Anders Stoltenberg, Amaliegade 12, 1256 København K.

Danmarks Naturfredningsforening, Masnedøgade 20, 2100 København Ø.

Danmarks Naturfredningsforening, lokalafdeling i Sorø ved Eva Nielsen,
Parnasvej 36, 4180 Sorø.

Friluftsrådet v/Hans V. Stoltz, Orionvej 4, 4200 Slagelse.

Naturstyrelsen, Haraldsgade 53, 2100 København Ø.

Sorø Kommune, Teknik & Miljø, Rådhusvej 8, 4180 Sorø.

Att.: Per Brandt Hansen.

Naturstyrelsen Storstrøm, Fejøgade 1, 4800 Nykøbing F. Att.: Dan Hjort.

Kulturarvsstyrelsen, H. C. Andersens Boulevard 2, 1553 København V.

Att.: Anders Fischer.

Dansk Ornitologisk Forening, Vesterbrogade 140, 1620 København V.
(natur@dof.dk), soroe@dof.dk).

Skovrider Jens Peter Simonsen, Naturstyrelsen, Ulkerupvej 1,
4500 Nykøbing Sj.

Statsautoriseret grundforbedringskonsulent Kjeld Morel, Løjtoftevej 233 A,
4900 Nakskov.

Ilse Asmussen, Egesvinget 34, 4180 Sorø.

Rolf Dejløw, Nyvangsvej 10, Ørslev, 4100 Ringsted.

Peter Bruun Sejersén, Sønderødvej 31, 4291 Ruds Vedby.

NATUR- OG MILJØKLAGENÆVNET

Rentemestervej 8
2400 København NV
Telefon: 72 54 10 00
nmkn@nmkn.dk
www.nmkn.dk

24. august 2012 • J.nr.: NMK-522-00056 • Ref.: RTS

AFGØRELSE

i sag om etablering af dræning/dræningsrør uden for fredning ved Bodal Gods

Natur- og Miljøklagenævnet har truffet afgørelse efter naturbeskyttelseslovens¹ § 50, stk. 1, jf. § 73 stk. 3.

Natur- og Miljøklagenævnet ophæver Fredningsnævnet for Vestsjællands afgørelse af 28. juni 2011 om afslag på dispensation til etablering af dræning/dræningsgrøft på matr.nr. 5c Stenmagle by, Stenmagle, på arealer uden for fredningen af den centrale del af Store Åmose.

Natur- og Miljøklagenævnets afgørelse er endelig og kan ikke indbringes for anden administrativ myndighed, jf. § 17 i lov om Natur- og Miljøklagenævnet¹. Eventuel retssag til prøvelse af afgørelsen skal være anlagt inden 6 måneder, jf. naturbeskyttelseslovens § 88, stk. 1.

Afgørelsen er truffet af formanden på nævnets vegne, jf. § 9 i lov om Natur- og Miljøklagenævnet.

¹ Lov nr. 483 af 11. maj 2010 om Natur- og Miljøklagenævnet.

Klagen til Natur- og Miljøklagenævnet

Fredningsnævnets afgørelse er på vegne af ejeren (Bodal Gods) påklaget til Natur- og Miljøklagenævnet ved brev af 2. august 2011. I klagen er bl.a. henvist til de synspunkter, der også er gjort gældende ved fredningsnævnets behandling af sagen, herunder brev af 31. marts 2011 fra Moltke Leth til fredningsnævnet. Det er principalt gjort gældende, at dræningen/dræningsgrøften, der ønskes etableret uden for fredningsområdet, ikke er omfattet af fredningens bestemmelser og derfor ikke forudsætter dispensation i medfør af naturbeskyttelseslovens § 50.

Sagens oplysninger

Naturklagenævnet har ved afgørelse af 26. maj 1993 truffet afgørelse om fredning af den centrale del af Store Åmose og om erstatning til Bodal Gods i anledning af fredningen. Fredningen er gennemført på baggrund af et fredningsforslag fra Skov- og Naturstyrelsen og omfatter et areal på ca. 230 ha. Fredningens afgrænsning fremgår af fredningskortet, der hører til Naturklagenævnets afgørelse.

Fredningens hovedformål er at bevare de kulturhistoriske værdier, som er knyttet til de tilbageværende dele af tørvelagene i fredningsområdet. Miljøministeriet v. Skov- og Naturstyrelsen er med fredningens § 2 pålagt at foretage en sådan hævnning af grundvandstanden i området, at kulturlagene beskyttes mod udtørring og nedbrydning. Fredningen indeholder forbud mod terræændringer (§ 3) og forbud mod afvanding og vandindvinding (§ 4).

Drænsystemer i det fredede område er afbrudt med henblik på at hæve grundvandstanden, jf. fredningens § 2, og det er efterfølgende konstateret, at vandstandshævningen har medført forsumpningsproblemer på nogle af Bodal Gods arealer uden for det fredede område.

Daværende Skov- og Naturstyrelse har den 16. juli 2001 udbetalt 300.000 kr. til Bodal Gods til dækning af erstatning for ulemper af fredningen, som har vist sig uden for det fredede område. Styrelsen har i et følgebrev anført, at beløbet fremsendes til fuld og endelig afgørelse, dvs. at det er et vilkår, at der ikke senere rejses krav om yderligere erstatning for forsumpning af arealer uden for det fredede arealer. Det er endvidere en betingelse, at en afskærende grøft langs det fredede areal ingen steder graves dybere end eksisterende dræninger, dvs. max. ca. 1,5 m.

Med henvisning til Skov- og Naturstyrelsens følgebrev af 16. juli 2001 har Bodal Gods den 2. juli 2007 meddelt Sorø Kommune, at man ønsker at etablere en dræning/drængrøft umiddelbart øst for fredningsområdet. Det fremgår af sagens akter, at der på en nordligere strækning allerede er gravet en drængrøft umiddelbart øst for fredningen.

Der har herefter været drøftelser mellem Bodal Gods og Skov- og Naturstyrelsen, Kulturarvsstyrelsen samt Sorø Kommune med henblik på at finde alternative løsninger, herunder en delvis rørlægning, der vil have en mindre drænende virkning ind i fredningsområdet.

Fredningsnævnet har den 29. oktober 2010 besigtiget området med deltagelse af bl.a. ejerne af Bodal Gods, Kulturarvsstyrelsen, Sorø Kommune, Skov- og Naturstyrelsen og Danmarks Naturfredningsforening.

Det fremgår af sagens akter, herunder Kulturarvsstyrelsens høringssvar af 22. januar 2010, at det i forbindelse med fredningsnævnets behandling af sagen har været gjort gældende, at den omhandle-

de etablering af dræning/drængrøft vil afvande det fredede område og dermed er uforenelig med fredningen, samt at den allerede etablerede drængrøft er i strid med aftalen mellem Bodal Gods og Naturstyrelsen fra juli 2001 om dybden af en afskærende grøft langs det fredede areal.

Fredningsnævnet finder, at nævnet er kompetent til at træffe afgørelser om forhold på arealer umiddelbart uden for fredede arealer, når forholdene er væsentligt i strid med fredningsbestemmelser fastsat ved en fredningsafgørelse.

I den konkrete sag har nævnet fundet det tilstrækkelig godtgjort, at den allerede gravede grøft og den ønskede grøft syd herfor langs fredningsgrænsen medfører så væsentlige indgreb i de fredede arealer vest herfor og overtrædelse af de af Naturklagenævnet fastsatte fredningsbestemmelser samt formålet med fredningen, at nævnet er kompetent til at træffe afgørelse om grøfterne og deres dybde.

For så vidt angår den allerede gravede grøft finder nævnet – i overensstemmelse med Bodal Gods' bemærkninger – at fredningsnævnet ikke har kompetence til at afgøre tvist om indholdet af et civilretligt forlig som det i juli 2001 indgåede mellem ejerne af Bodal Gods og Skov- og Naturstyrelsen. Nævnet henviser parterne til at afgøre denne tvist civilretligt forinden eventuel stillingtagen i henhold til bestemmelser i fredningsafgørelsen.

For så vidt angår den ønskede sydligere grøft finder nævnet det tilstrækkelig godtgjort, at grøften – såfremt den graves dybere end eksisterende dræn – vil kunne afvande de fredede arealer og dermed være i strid med fredningens formål og fastsatte fredningsbestemmelser. Nævnet finder derfor ikke grundlag for at meddele dispensation.

Natur- og Miljøklagenævnets bemærkninger og afgørelse

Ifølge naturbeskyttelseslovens § 50, stk. 1, kan der meddels dispensation fra en fredning, når det ansøgte ikke vil stride mod fredningens formål. Videregående afvigelser fra en fredning end nævnt i stk. 1, eller hel eller delvis ophævelse af en fredning kan kun foretages efter reglerne om gennemførelse af fredninger, jf. stk. 5.

Med en fredning fastsættes bestemmelser for et nærmere angivet geografisk område, jf. naturbeskyttelseslovens § 36, stk. 1, og § 40, stk. 1.

Fredningsbestemmelser har – i modsætning til det generelle forbud mod tilstandsændringer af beskyttede naturtyper, jf. naturbeskyttelseslovens § 3 - kun virkning for foranstaltninger, der foretages inden for det pågældende område (se bl.a. Overfredningsnævnet Orienterer 502/1991).

Det er ubestridt, at den omhandlede dræning/dræningsgrøft ønskes etableret på arealer uden for fredningsområdet som afgrænset ved Naturklagenævnets afgørelse af 26. maj 1993.

Den ønskede dræning/dræningsgrøft er derfor ikke omfattet af bestemmelserne i den pågældende fredning og forudsætter følgelig heller ikke dispensation i medfør af naturbeskyttelseslovens § 50.

Det kan ikke føre til et andet resultat, at den ønskede dræning/dræningsgrøft må antages at have virkninger ind i det fredede område i strid med fredningens formål.

En udstrækning af fredningsbestemmelsernes forbud til foranstaltninger på arealer uden for det fastlagte fredningsområde forudsætter, at der efter reglerne i naturbeskyttelseslovens kapitel 6 gennemføres en ny fredningssag, der omfatter de pågældende arealer.

På ovenstående baggrund ophæves Fredningsnævnet for Vestsjællands afgørelse af 28. juni 2011 om afslag på dispensation til etablering af dræning/dræningsgrøft på matr.nr. 5c Stenmagle by, Stenmagle, på arealer uden for fredningen af den centrale del af Store Åmose.

Det understreges, at der ikke hermed er taget stilling til, om dræningen/drængrøften er i strid med indholdet af den civile retlige aftale mellem ejeren af Bodal Gods og daværende Skov- og Naturstyrelse, eller om foranstaltningerne kræver dispensation fra anden lovgivning, herunder naturbeskyttelseslovens § 3 om forbud mod tilstandsændringer af beskyttede naturtyper.

Lars Busck
Fredningskonsulent

/

Rasmus Thougard Svendsen
Specialkonsulent

Afgørelsen er sendt pr. brev til:

- Niels Munch Hansen og Henning Hansen, Bodal Gods, Lårupvej 34, 4295 Stenlille

og pr. e-mail til:

- Moltke-Leth Advokater, Att.: Advokat Anders Stoltenberg, J.nr. 95711, as@moltke-leth.dk og kn@moltke-leth.dk
- Sorø Kommune, Teknik og Miljø, Att.: Per Brandt Hansen, J.nr. 340-2007-147613, pbha@soroe.dk og soroekom@soroe.dk
- Naturstyrelsen Vestsjælland, NST-4110-00149 vsj@nst.dk
- Naturstyrelsen nst@nst.dk
- Kulturarvsstyrelsen, att.: Anders Fischer, J.nr. 2009-7.25.00-0006, anders@kulturarv.dk og post@kulturarv.dk
- Fredningsnævnet for Vestsjælland, Sagsnr. F 73/09, vestsjaelland@fredningsnaevn.dk og anc@domstol.dk

Sorø Kommune
Fagcenter Teknik, Miljø og Drift
Rådhusvej 8
4180 Sorø

Line Strandholm Magnussen
lsma@soroe.dk

Fredningsnævnet for
Vestsjælland

Vestensborg Allé 8
4800 Nykøbing F.

Tlf. 99 68 44 68

vestsjaelland@fredningsnaevn.dk

F 75/2013
NST-4112-02091

Den 14. marts 2014

Vedr. opstilling af vandstandsmålerør på ejendommen matr.nr. 1f Sandlyng, Stenlille.

Ved mail af 3. december 2013 har Sorø Kommune rettet henvendelse til Fredningsnævnet for Vestsjælland. Det hedder i henvendelsen:

”...

I forbindelse med opstart af EU-LIFE projekt i Store Åmose, så ønsker Sorø kommune at opstille 1 stk. vandstands-målerør i Sandlyng Mose, indenfor ”Kongemosefredninger”.

Vi ønsker at nedbanke et **63 mm filterrør ca. 4 meter** ned gennem højmosen, for deri at kunne måle på grundvandsniveauet.

Målerøret placeres i nærheden af den nuværende rest af hængesæk (habitatnaturtype 7120) indenfor B-målsat område.

Placeringen vil blive nærmere specificeret af konsulenter fra COWI.

Ejer, Bodal Gods, har godkendt opsætningen, med forbehold for om Fredningsnævnet har indvendinger til opsætningen.

Jeg vil gerne høre din mening, om fredningsnævnet har brug for yderligere specifikationer på nedbankningen af målerør, eller det er af underordnet betydning for tilstanden af kulturarvslagene. Jeg vurderer, at målinger af grundvandsstand indenfor fredningen er værdifulde i det hele taget – til vurdering af bevaringsniveauet af kulturlagene.

Herunder et billede af en målestation i Lille Vildmose, med tilkoblet vandstandslogger (som overfører data) i den røde cirkel.

...”

Naturstyrelsen har i en udtalelse af 21. februar 2014 oplyst:

”...

Fredningsnævnet har med brev af 4. december 2013 anmodet Naturstyrelsen om teknisk bistand vedr. ovennævnte ansøgning om dispensation, jf. naturbeskyttelseslovens § 33, stk. 4.

Nedenstående oplysninger og bemærkninger skal alene ses som svar på anmodningen om teknisk bistand og kan hverken tages som udtryk for, at Naturstyrelsen anbefaler en dispensation til det ansøgte eller det modsatte.

Ansøgningen

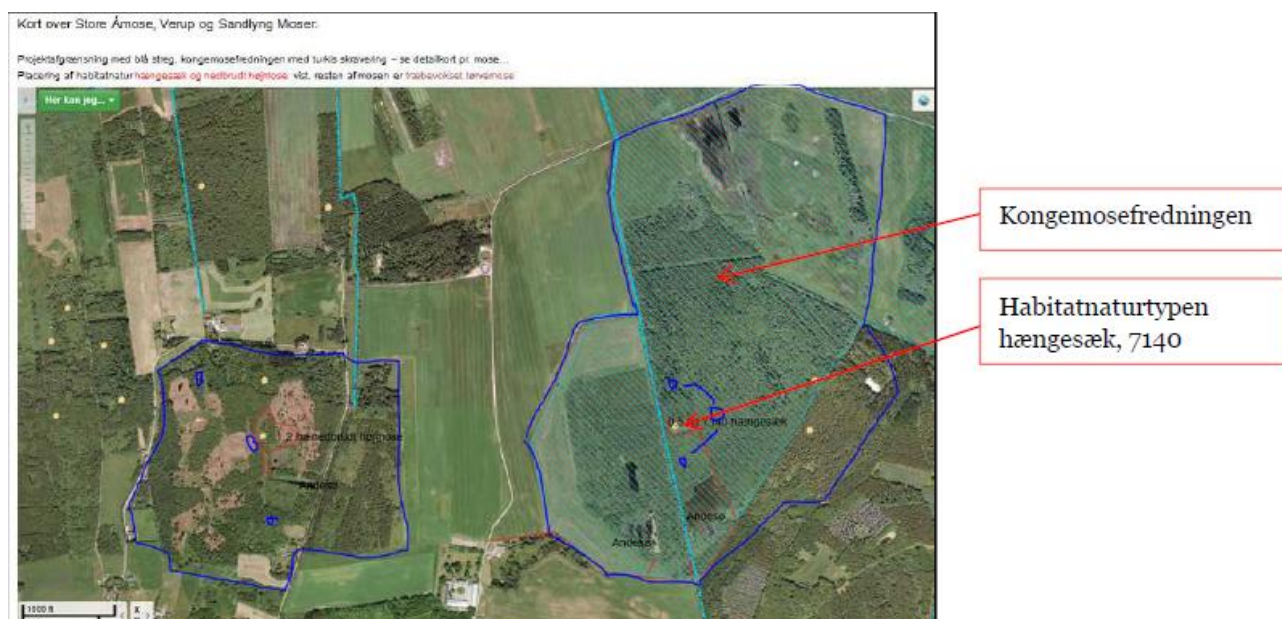
I forbindelse med opstart af EU-LIFE projekt i Store Åmose, så ønsker Sorø Kommune at opstille 1 stk. vandstands-målerør i Sandlyng Mose, indenfor ”Kongemosefredningen”.

Der nedsættes et 63 mm filterrør ca. 4 meter ned gennem mosen, for deri at kunne måle på grundvandsniveauet.

Målerøret placeres i nærheden af den nuværende rest af hængesæk (habitatnaturtype 7140) indenfor området, der er B-målsat i fredningen. Placeringen vil blive nærmere specificeret af konsulenter fra COWI.

Loggerens omtrentlige placering er tegnet med **blå cirkel** på kort herunder. Den bliver sat i området omkring arealet med hængesæk, dog tilbagetrukket fra det opstemmede vandløb (som er den turkis stiplede linje ned gennem Kongemosefredningen).

Udstyres bæres ind i mosen og både plastikrør (Ø 6 cm) og jern-støtterør (Ø 3 cm) kommer i 1 m stykker, lige til at banke i stykke for stykke, og skrue sammen med gevind.

Fredningen

Ejendommen er omfattet af fredningen af Store Åmose, Naturklagenævnet 26. maj 1993, reg. nr.: 07843.00.

Fredningens hovedformål er at bevare de kulturhistoriske værdier, som er knyttet til de tilbageværende dele af tørvelagene i Kongemose og Sandlyng. Fredningen har tillige til formål at bevare og forøge områdets betydning for dyre- og plantelivet og dets landskabelige værdier i den udstrækning, hvori varetagelsen af disse hensyn er forenelig med fredningens hovedformål.

I fredningens bestemmelser står blandt andet:

§3 Terrænændringer

Der må ikke foretages andre - hverken varige eller midlertidige - terrænændringer end

- hvad der måtte følge af § 2,
- i forbindelse med arkæologiske undersøgelser, geologiske borer og lignende indgreb i jordlagene af videnskabelige grunde, såfremt Skov- og Naturstyrelsen på forhånd har godkendt indgrebene,
- indvinding af grus til brug for Bodal gods fra det areal, der er vist på fredningskortet med signatur herfor, og
- i delområde D til etablering af vandingsanlæg som nævnt i § 4.

§8 Arealernes drift iøvrigt

Der må ikke oprettes dyrefarme o.lign., og der må ikke anlægges andedamme.

I delområderne A, B og C må der ikke foretages jordbehandling, herunder pløjning, harvning og fræsning...

Ejendommen

Matr. nr. 1f, Sandlyng, Stenlille er ejet af Henning Hansen, Lårupvej 34 og Niels Munch Hansen, Lårupvej 38, begge Sorø Kommune. Matriklen er en del af Bodal Gods.

Øvrig regulering/planlægning på arealet

Ejendommen er beliggende i Natura2000-område nr. 156, der består af habitatområde H 137. Store Åmose, Skarresø og Bregninge Å.

Udpegningsgrundlag for habitatområde H137: Store Åmose, Skarresø og Bregninge Å

...

7120 Nedbrudte højmoser med mulighed for naturlig gendannelse

7140 Hængesæk og andre kærsmfund dannet flydende i vand

...

Naturstyrelsen vurderer, at det ansøgte projekt ikke i sig selv eller i forbindelse med andre planer om projekter, kan påvirke Natura 2000-området eller medføre beskadigelse af plantearter eller yngle- eller rasteområder for de dyrearter, der fremgår af habitatdirektivet bilag IV.

Høring af Kulturstyrelsen

Naturstyrelsen har sendt ansøgningsmaterialet i høring hos Kulturstyrelsen den 3. februar 2014.

Kulturstyrelsen har den 17. februar 2014 fremsendt et høringssvar til Naturstyrelsen:

”Kulturstyrelsen vurderer, at vandstandsmålerøret kan etableres som beskrevet i høringsmaterialet, vi har modtaget pr. e-mail 3. februar 2014.

Af hensyn til de fredede, kulturhistoriske interesser i mosen kan etableringen gennemføres på vilkår af:

- 1) Tilstedeværelse af arkæologisk-mosegeologisk sagkundskab efter nærmere aftale med Kulturstyrelsen
- 2) GPS-indmåling af stedet
- 3) Udarbejdelse af kort rapport om lagfølge og eventuelle kulturspor.

Vandstandsforholdene på stedet har generel interesse for Kulturstyrelsen, som derfor anmoder om at blive holdt orienteret om måleresultaterne.”

Øvrige bemærkninger

Naturstyrelsen har ikke yderligere bemærkninger.

...”

Fredningsnævnets bemærkninger:

Fredningsnævnet finder, at det ikke er i strid med formålet med fredningen, at Sorø Kommune på det i henvendelsen anførte sted opstiller 1 stk. 63 mm filterrør ca. 4 meter ned igennem mosen med henblik på at måle grundvandsniveauet på betingelse af, at etableringen sker på de vilkår, der er anført i Kulturstyrelsens skrivelse af 17. februar 2014 til Naturstyrelsen. I dette omfang imødekommer fredningsnævnet ansøgningen, jf. naturbeskyttelseslovens § 50, stk. 1.

Tobias Nygaard

Ole Stryhn
formand

Rolf Dejløw

Klagevejledning.

Der kan inden 4 uger efter den dag, denne afgørelse er modtaget, klages til Natur- og Miljøklagenævnet over afgørelsen. Klagen skal ifølge lov om naturbeskyttelse § 87 afgives skriftligt inden fristens udløb til nærværende fredningsnævn, der videresender den til Natur- og Miljøklagenævnet.

Klageberettigede er, jf. naturbeskyttelseslovens § 86:

- adressaten for afgørelsen
- ejeren af den ejendom, som afgørelsen vedrører
- offentlige myndigheder
- en berørt nationalparkfond
- lokale foreninger og organisationer, som har en væsentlig interesse i afgørelsen,
- landsdækkende foreninger og organisationer, hvis hovedformål er beskyttelse af natur og miljø, og
- landsdækkende foreninger og organisationer, som efter deres formål varetager væsentlige, rekreative interesser, når afgørelsen berører sådanne interesser.

Det er en betingelse for Natur- og Miljøklagenævnets behandling af en klage, at den, der klager, indbetaler et gebyr på 500 kr.

Klageren modtager en opkrævning på gebyret fra Natur- og Miljøklagenævnet, når nævnet har modtaget klagen fra fredningsnævnet. Denne opkrævning skal benyttes ved indbetaling af gebyret. Natur- og Miljøklagenævnet modtager ikke check eller kontanter. Natur- og Miljøklagenævnet påbegynder behandlingen af klagen, når gebyret er modtaget. Betales gebyret ikke på den anviste måde og inden for den fastsatte frist på 14 dage, afvises klagen fra behandling. Vejledning om gebyrbetalingen kan findes på Natur- og Miljøklagenævnets hjemmeside www.nmkn.dk.

Gebyret tilbagebetales, hvis

1. klagesagen fører til, at den påklagede afgørelse ændres eller ophæves,
2. klageren får helt eller delvis medhold i klagen, eller
3. klagen afvises som følge af en overskredet klagefrist, manglende klageberettigelse eller fordi klagen ikke er omfattet af Natur- og Miljøklagenævnets kompetence.

Det bemærkes, at hvis den eneste ændring af den påklagede afgørelse er forlængelse af frist for efterkommelse af afgørelse som følge af den tid, der er medgået til at behandle sagen i klagenævnet, tilbagebetales gebyret dog ikke.

Natur- og Miljøklagenævnet kan også beslutte at tilbagebetale klagegebyret, hvis

1. der er indledt forhandlinger med afgørelsens adressat og/eller førstestansen om projektilpasninger, og disse forhandlinger fører til, at klager trækker sin klage tilbage, eller
2. klager i øvrigt trækker sin klage tilbage, før Natur- og Miljøklagenævnet har truffet afgørelse i sagen.

Gebyret tilbagebetales dog ikke, hvis nævnet vurderer, at der er forhold, der taler imod at tilbagebetale gebyret, f.eks. hvis klagen trækkes tilbage meget sent, herunder efter at klager har haft et afgørelsesudkast i partshøring.

Tilladelsen må i henhold til naturbeskyttelseslovens § 87, stk. 3, ikke udnyttes for klagefristen er udløbet, eller behandling af eventuel klage måtte være afsluttet.

Det følger endvidere af naturbeskyttelseslovens § 50, stk. 1, jf. § 66, stk. 2, at tilladelsen bortfalder, hvis den ikke udnyttes inden 3 år efter, at den er givet.

KOPI

Kopi til

Bodal Gods, Henning Hansen, Niels Munch Hansen, Lårupvej 38, 4295 Stenlille
Naturstyrelsen, Det Åbne Land, Haraldsgade 53, 2100 København Ø. (nst@nst.dk)
Danmarks Naturfredningsforening, Masnedøgade 20, 2100 København Ø. (natur@dn.dk)
Danmarks Naturfredningsforening, lokalafdeling i Sorø, soroe@dn.dk
Friluftsrådet v. Arne Kristensen, Stendyssevej 17, 4171 Glumsø (sydvest@friluftstraadet.dk)
Sorø kommune, Rådhusvej 8, 4180 Sorø, lsma@soroe.dk
Dansk Ornitologisk Forening, Vesterbrogade 140, 1620 København V.
(natur@dof.dk),(soroe@dof.dk).
Tobias Nygaard, Søstien 1, 4180 Sorø
Rolf Dejløw, Nyvangsvej 10, Ørslev, 4100 Ringsted.

**FORHANDLINGSPROTOKOLLEN FOR
FREDNINGSNÆVNET FOR VESTSJÆLLAND**

År 2017, den 13. marts kl. 11.00 afholdt Fredningsnævnet for Vestsjælland bestående af dommer, Svend Erik Hansen, Retten i Holbæk, det af miljøministeren udpegede medlem Rolf Dejløw, Ørslev, og det kommunalt udpegede medlem Tobias Nygaard.

I den supplerende formands fravær blev mødet ledet af fredningsnævnets faste sekretær, dommer Peter Bruun Sejersen,

Der foretoges:

FN-VSJ 5/2017: Ansøgning om dispensation til retablering af de hydrologiske forhold i et højmosedområde på matr.nr. 1f Sandlyng, Stenlille, 1a Lårup by, Stenlille og 5c Stenmagle by, Stenmagle, samt at foretage nogle prøveboringer af tørvelagenes tykkelse.

Der fremlagdes:

- Ansøgning af 16. januar 2017 med bilag
- Tillægsansøgning af 23. februar 2017
- Udtalelse fra Miljøstyrelsen af 3. marts 2017

Mødt var:

For ansøgeren, Sorø kommune, biolog Line Strandholm Magnussen.

For og med ejeren Niels Munch Hansen, advokat Anders Stoltenberg.

For Miljøstyrelsen, specialkonsulent, cand. scient. Lars Thiim.

For Danmarks Naturfredningsforenings lokalafdeling, Line Petersen.

For Naturrådgivningen i Sorø Kommune, rådgivende biolog Niels Riis og Jette Nørgaard

Fredningsnævnet foretog besigtigelse af Sandlyng mosen og dens tilliggende, således at man besøgte højmosen og gik ud til Akademikanalen og retur langs denne sydpå til P-plads.

Herunder orienterede såvel Line Strandholm Magnussen og Niels Riis udførligt om de påtænkte foranstaltninger efter diverse undersøgelser af moseforholdene, herunder dybden.

Niels Riis anmodede om en snarlig afgørelse af hensyn til de forestående boringer og det efterfølgende omfattende membranarbejde.

Ingen af de tilstedeværende protesterede mod de påtænkte undersøgelser og foranstaltninger.

Mødet sluttede kl. 16.30.

Fredningsnævnet har efterfølgende vedtaget følgende afgørelse om ansøgningerne:

Af ansøgningen af 16. januar 2017 fra Sorø kommune fremgår følgende:

Sorø Kommune har i 2013 fået tildelt midler fra EU's LIFE-program og Miljøministeriet til

KOPI

naturgenopretning af højmoser i Store Åmose. EU LIFE-projektet ”Østdanske Højmoser” arbejder i Store Åmose med retablering af de hydrologiske forhold i to højmoseområder hhv. Verup Mose og Sandlyng Mose. Projektet er partner med Guldborgsund, som har foretaget genopretning af højmose i Horreby Lyng i 2016.

Størstedelen af projektområdet i Sandlyng Mose er fredet, hvorfor projektet søger Fredningsnævnet for Vestsjælland om dispensation til at foretage naturgenopretning.

Store Åmose er udlagt til Natura 2000-område nr. 156 Store Åmose, Skarre Sø og Bregninge Å, består af et habitatområde (H137) på ca. 3.400 ha beliggende i Holbæk, Kalundborg og Sorø Kommuner. Omkring Åmose Å mellem Skellingsted og Undløse Bro findes rester af tidligere tiders udstrakte moseområder. De bedst bevarede moserester findes som skovbevoksede tørvemoser i bl.a. Sandlyng Mose.

Sorø Kommune er forpligtiget af Natura 2000-planernes krav om, at sikre gunstig bevaringsstatus for områdets habitatnaturtyper. I Sandlyng Mose drejer det sig om bevarelse af højmosenatur med Hængesæk (7140) og muligheder for at skabe Aktiv Højmose (7110) indenfor områder med Skovbevokset Tørvemose (91D0), som dækker en stor del af de tidligere højmoseflader i området.

Fredningen af Kongemosen og Sandlyng Mose er fra 1990, og omhandler ca. 230 ha med det hovedformål at sikre de kultur- og naturhistoriske værdier i tørvelagene for fremtidig forskning.

I § 1. Fredningens formål nævnes, at ”bevare og forøge områdets nutidige landskabelige værdier samt dets betydning som levested for moseområdets særlige dyre- og planteliv”. Desuden, at ”genoprette den oprindelige høje vandstand i området med henblik på at beskytte kulturlagene mod udtørring og nedbrydning”. Jf. fredningens § 6, så kan fredningsnævnet dispensere fra §§ 2-5, når det ansøgte ikke kommer i strid med fredningens formål.

I forbindelse med fredningen blev der foretaget følgende tiltag syd for Magleøvej til forbedring af hydrologien i Sandlyng Mose:

- Afbrydning af dræn på tidligere landbrugsjord
- Opdæmning af grøfter hhv. opstemning på Kongemosesøen og etablering af et overløbsbygværk i Akademirenden.

Desværre har tiltagene ikke haft den fornødne virkning på grundvandstanden i Sandlyng Mose. En af synderne er overløbsbygværket i Akademirenden (et ”brøndstyrt” af beton med hævet udløb), hvor man har lavet et omløbsstryg til fisk, som har medført at vandløbet har gnavet sig udenom opstemningen, så det ikke fungerer efter hensigten (foto vedlagt som bilag 3).

EU projektets formål med naturgenopretning støtter op om fredningens formål om forbedring af de hydrologiske forhold til sikring af kulturarv og naturværdier i Sandlyng Mose.

Sorø Kommune har indgået kontrakt med områdets ejer Niels Munch Hansen, Bodal Gods om naturgenopretningen jf. den tekniske rapport (vedlagt som bilag 1). Aftalen omfatter et udvidet forbud mod udsætning og fordring af vildt på ca. 10,6 ha i den centrale del af mosen (omkring fredningens A-området – ”sø med hængesæk”). Forbudszonen afgrænses af eksisterende veje i mosen, og vil blive markeret i området (se bilag 2). Rådighedsindskrænkninger og ændret afvandingsforhold tinglyses på ejendommen.

Den tekniske rapport (bilag 1) angiver hvordan LIFE-projektet kan opnå den ønskede

vandtilbageholdelse i Sandlyng Mose til udvikling af højmosenatur.

Projektet vil benytte de nyeste metoder til vandtilbageholdelse i mosen:

- Mosen inddæmmes med membraner ned gennem tørvelagene. Der arbejdes med flere niveauer, så man kan få hævet vandstand på selv de højst beliggende tørvelag inde midt i mosen,
- Der skal lukkes af for afvanding fra sø med hængesæk ud i Akademigrøften, og andre mulige vintervandførende grøfter i mosen proppes til med tørv eller skotter,
- Som overløbsbygværk i Akademirenden erstattes brøndstyrtet af en plastspunsvæg med styrtkarm,
- Rydde af træer vil ske i mindre omfang:
 - hvor det er nødvendigt i forbindelse med anlægsarbejdet,
 - for at lysstille omkring habitatnaturtypen hængesæk (sø i A-område), samt
 - indenfor den inderste membran (på den centrale, høj del), for at skabe grobund for etablering af Sphagnum (tørvemosser).

Der ryddes kun på arealer, som med sikkerhed bliver mere våde, da erfaringer fra andre højmoseprojekter viser, at vi ellers skaber unødigt regenerering og opvækst af især birk. Det er bedre, at skoven drukner i takt med at mosen opfuges, på trods af træernes negative effekter på højmosen (vandforbrug, skygning og iltning af de øvre tørvelag),

LIFE-projektet anmoder om dispensation fra:

- § 2, stk.1. Naturgenopretning og stk. 6. Gravning og jordbehandling til isætning af skotter og membraner, samt
- §§ 4-5 Særlige bestemmelser for hhv. A-områder og B-områder til træfældning.

Da sommerperioden er den tid på året, hvor vandstanden står lavest i mosen, håber vi, at det er muligt for os at komme i gang medio august 2017. Hvis Fredningsnævnet er interesseret, vil vi meget gerne være vært for en besigtigelse i området.

Af tillægsansøgningen af 23. februar 2017 fremgår:

LIFE Østdanske højmosers rådgiver, anbefaler at foretage en række prøveboringer af tørvelagenes tykkelse - i de transekter hvor projektet ønsker at isætte membraner. Prøveboringerne skal afklare dybden på membranerne (bredden på banerne som skal sættes på højkant).

For Sandlyng Mose drejer det sig om:

- 35 stk. håndboringer med jordspyd med 80 meters mellemrum (nr. 1145), samt
- 1 stk. maskinboring i Akademigrøften ved det nuværende betonstyrt (nr. 106).

Konsulenten har udarbejdet kort over de ønskede boringer og koordinatliste for prøvetagningerne (indsat bagerst). Boringerne er markeret med numre sammen med vandløbskortet fra Kort10.

De 35 stk. Håndboringer udføres med "Eijkelkamp hulbor" Ø5 cm i trin af 0,5 meters dybde ned igennem tørveaflejringerne til den underliggende mineraljord (vurderet max. 3-4 meter under terræn), idet de optagne prøver løbende bliver bedømt. Prøverøret som benyttes her har en diameter på 5 cm og har derfor meget begrænset påvirkning af mosen. Foto indsat herunder af Professor Emeritus Bent Aaby i aktion med jordbor fra prøvetagninger i Verup Mose.

...

Maskinboringen er en såkaldt geoteknisk boring (nr. 106) til fast bund med et Ø15 cm rør. Der

KOPI

foretages desuden vingestyrke forsøg med henblik på etablering af en plasticspunsvæg på tværs af Akademigrøften. Boring 106 føres som udgangspunkt til 5 meter under terræn eller til bæredygtige aflejringer dog maksimum til 10 meter under terræn. Boringerne forsynes med pejlerør, som efterlades med top over terræn. Under borearbejdet vil der være en geotekniker/geolog til stede og arbejdet samles i en geoteknisk rapport, som fremsendes i pdf-format.

Mange af grøfterne i Sandlyng Mose er tørre og kun Akademigrøften kan ikke forceres. Den sikreste adgangsvej langs Akademigrøften for en larvebåndsrevet boremaskine er fra nord, da der er et blødt område på sporet inde i mosen.

Maskinboringen er en såkaldt geoteknisk boring (nr. 106) til fast bund med et Ø15 cm rør. Der foretages desuden vingestyrke forsøg med henblik på etablering af en plasticspunsvæg på tværs af Akademigrøften. Boring 106 føres som udgangspunkt til 5 meter under terræn eller til bæredygtige aflejringer dog maksimum til 10 meter under terræn. Boringerne forsynes med pejlerør, som efterlades med top over terræn. Under borearbejdet vil der være en geotekniker/geolog til stede og arbejdet samles i en geoteknisk rapport, som fremsendes i pdf-format.

Mange af grøfterne i Sandlyng Mose er tørre og kun Akademigrøften kan ikke forceres. Den sikreste adgangsvej langs Akademigrøften for en larvebåndsrevet boremaskine er fra nord, da der er et blødt område på sporet inde i mosen.

Miljøstyrelsen har den 3. marts 2017 udtalt:

Der søges om dispensation til gennemførelse af en række tiltage med henblik på gennemførelse af et plejeprojekt i Sandlyng Mose. Projektet har fået tildelt midler fra EU's Life-program.

Efterfølgende er ansøgningen blevet supplerende med en ansøgning om dispensation til udtagning af 36 jordprøver.

Sandlyng Mose er omfattet af Naturklagenævnets afgørelse af 26. maj 1993 om fredning af den centrale del af Store Åmose. Det er således ikke korrekt når kommunen i sin ansøgning henviser til en fredning fra 1990.

Følgende er uddrag af Naturklagenævnets afgørelse af 26. maj 1993:

Den fredningsbestemmelse om naturpleje, som fredningsnævnet har fastsat, må ændres. Naturplejen må antages i vid udstrækning at have en sådan sammenhæng med varetagelsen af de arkæologiske interesser, at Skov- og Naturstyrelsen bør have bestemmende indflydelse. Endvidere bør ejerens interesser tilgodeses ved et krav om enten ejerens samtykke til eller fredningsnævnets godkendelse af den enkelte plejeforanstaltning.

.....

§ 1 Fredningens formål.

Fredningens hovedformål er at bevare de kulturhistoriske værdier, som er knyttet til de tilbageværende dele af tørvelagene i Kongemose og Sandlyng. Fredningen har tillige til formål at bevare og forøge områdets betydning for dyre- og plantelivet og dets landskabelige værdier i den udstrækning, hvori varetagelsen af disse hensyn er forenelig med fredningens hovedformål.

...

§ 7 Beplantning.

Der må ikke foretages tilplantning med træer, buske el.lign.

I delområde A må der ikke foretages træfældning, medmindre det sker som led i naturpleje, jf. § 10. I delområde B må der kun foretages træfældning i form af plukhugst.

...

§ 10 Naturpleje.

Skov- og Naturstyrelsen og - med styrelsens godkendelse – Vestsjællands Amtsråd har ret til uden udgift for ejeren at lade foretage naturpleje til opfyldelse af fredningens formål. Det er dog en betingelse herfor, at ejeren samtykker i udførelsen af de enkelte plejeforanstaltninger, eller at fredningsnævnet godkender udførelsen.

Skov- og Naturstyrelsen har ret til at afmærke delområdernes afgrænsning i terrænet og skal efter ejerens ønske påvise og om nødvendigt afmærke denne afgrænsning.

På baggrund af Naturklagenævnets indledende bemærkninger om, at ”Naturplejen må antages at have en sådan sammenhæng med varetagelsen af de arkæologiske interesser, at Skov- og Naturstyrelsen bør have bestemmende indflydelse.”, og som følge af, at opgaver vedrørende arkæologiske forhold i dag er placeret i Slots- og Kulturstyrelsen, er det Miljøstyrelsens vurdering, at § 10 skal tolkes således, at det er Slots- og Kulturstyrelsen, der skal godkende naturplejeprojekter, som i dag udføres af kommunen. Miljøstyrelsen vurderer i øvrigt, at § 10 giver Slot- og Kulturstyrelsen mulighed for at gennemføre plejeindgreb af arkæologisk karakter.

Sagen synes i øvrigt fuldt oplyst i ansøgningsmaterialet.

Fredningsnævnet bør være opmærksom på, at det ansøgte Life-projekt med ejers samtykke muligvis kunne være gennemført uden fredningsnævnets dispensation under henvisning til fredningens § 10.

...

Projektområdet er beliggende i Natura 2000-område nr. 156, Store Åmose, Skarresø og Bregninge Å (habitatområde nr. 137).

Udpegningsgrundlaget for habitatområde nr. 137:

1016 Sump vindelsnegl (*Vertigo moulinsiana*)

1149 Pigsmerling (*Cobitis taenia*)

1166 Stor vandsalamander (*Triturus cristatus cristatus*)

1355 Odder (*Lutra lutra*)

3140 Kalkrige søer og vandhuller med kransnålalger

3150 Næringsrige søer og vandhuller med flydeplanter eller store vandaks

3160 Brunvandede søer og vandhuller

3260 Vandløb med vandplanter

6210 Overdrev og krat på mere eller mindre kalkholdig bund (* vigtige orkidélokalteter)

6230 * Artsrige overdrev eller græsheder på mere eller mindre sur bund

6410 Tidvis våde enge på mager eller kalkrig bund, ofte med blåtop

7120 Nedbrudte højmoser med mulighed for naturlig gendannelse

7140 Hængesæk og andre kærsmfund dannet flydende i vand

7210 * Kalkrige moser og sumpe med hvas avneknippe

7220 * Kilder og væld med kalkholdigt (hårdt) vand

7230 Rigkær

9110 Bøgeskove på morbund uden kristorn

9130 Bøgeskove på muldbund

9150 Bøgeskove på kalkbund

9160 Egeskove og blandskove på mere eller mindre rig jordbund

91D0 * Skovbevoksede tørvemoser

91E0 * Elle- og askeskove ved vandløb, søer og væld

Det ansøgte vil efter Miljøstyrelsens vurdering ikke medføre en væsentlig påvirkning af udpegningsgrundlaget for Natura 2000 området eller påvirke yngleområder for arter på habitatdirektivets bilag II- og IV-arter, herunder områdets økologiske funktionalitet for disse arter.

Miljøstyrelsen har orienteret Slots- og Kulturstyrelsen om projektet og anmodet styrelsen om eventuelle kommentarer. Slots- og Kulturstyrelsen har ved mail af 3. marts 2017 udtalt følgende: *Slots- og Kulturstyrelsen er positiv i forhold til Life-projektet for Sandlyng Mose. En betingelse er dog, at det ansvarlige museum får mulighed for at følge optagningen af de 35 boreprøver, der skal afklare gytjelagenes dybde i det pågældende område, samt at der føres arkæologisk tilsyn med etableringen af membranen. Alt forudsættes selvfølgelig af, at det er praktisk muligt at nedlægge membranen, uden at de uomsatte gytjelag brydes mod morænefladen.*

Ansøgningen giver ikke Miljøstyrelsen anledning til yderligere bemærkninger. ...”

Nævnets afgørelse:

Fredningsnævnet vurderer efter den skete besigtigelse, det under og til denne oplyste og ansøgningsmaterialet, at ansøgningerne om at foretage et antal prøveboringer og en efterfølgende naturgenopretning ikke strider mod bestemmelserne i den gældende fredning, og heller ikke med i naturbeskyttelseslovens § 50, stk. 2 og 3 nævnte forhold.

Fredningsnævnet kan derfor for sit vedkommende meddele dispensation til ansøgningerne om prøveboringer og naturgenopretning. Dispensationen meddeles på vilkår, at det ansvarlige museum får mulighed for at følge optagningen af de 35 boreprøver, som skal afklare gytjelagenes dybde i det pågældende område, og at der føres arkæologisk tilsyn med etableringen af membranen, samt at det er praktisk muligt at nedlægge membranen, uden at de uomsatte gytjelag brydes mod morænefladen.

Tilladelsen bortfalder såfremt den ikke er udnyttet inden 3 år, jf. naturbeskyttelseslovens § 50, jf. § 66, stk. 2.

På fredningsnævnets vegne.

Svend Erik Hansen

Klagevejledning ved afgørelse om dispensation:

Der kan klages over denne afgørelse til Miljø- og Fødevareklagenævnet. Klagefristen udløber 4 uger efter, at afgørelsen er meddelt. Er afgørelsen offentligt bekendtgjort, regnes klagefristen dog altid fra bekendtgørelsen. Klagen skal ifølge lov om naturbeskyttelse § 87 afgives via Miljø- og Fødevareklagenævnets digitale selvbetjening, jf. vejledning på klagenævnets hjemmeside www.naevneneshus.dk. Klagefristen udløber ved midnat på dagen for klagefristens udløb. Hvis klagefristen udløber på en lørdag eller en helligdag, forlænges fristen til den følgende hverdag.

Klageberettigede er, jf. naturbeskyttelseslovens § 86:

- Adressaten for afgørelsen,
- ejeren af den ejendom, som afgørelsen vedrører,
- offentlige myndigheder,
- en berørt nationalparkfond,
- lokale foreninger og organisationer, som har en væsentlig interesse i afgørelsen,
- landsdækkende foreninger og organisationer, hvis hovedformål er beskyttelse af natur og miljø, og
- landsdækkende foreninger og organisationer, som efter deres formål varetager væsentlige, rekreative interesser, når afgørelsen berører sådanne interesser.

Det er en betingelse for Miljø- og Fødevareklagenævnets behandling af en klage, at den, der klager indbetaler et gebyr på 900 kr. for privatpersoner og 1.800 kr. for virksomheder og organisationer (2016-niveau). Klagegebyret reguleres den 1. januar hvert år efter den af Finansministeriet fastsatte sats for det generelle pris- og lønindeks som løbende offentliggjort i forslag til finanslov med virkning for klager, der modtages i nævnet fra og med den 1. februar 2017. Nævnet offentliggør størrelsen af klagegebyret på sin hjemmeside www.naevneneshus.dk.

Gebyret opkræves i forbindelse med klagens oprettelse i Miljø- og Fødevareklagenævnets digitale selvbetjening. Klagen behandles først, når gebyret er betalt. Vejledning om gebyrbetalingen kan ligeledes findes på Miljø- og Fødevareklagenævnets hjemmeside www.naevneneshus.dk.

Gebyret tilbagebetales, hvis

- 1) klagesagen fører til, at den påklagede afgørelse ændres eller ophæves,
- 2) klageren får helt eller delvis medhold i klagen, eller
- 3) klagen afvises som følge af overskredet klagefrist, manglende klageberettigelse eller fordi klagen ikke er omfattet af Miljø- og Fødevareklagenævnets kompetence.

Det bemærkes, at hvis den eneste ændring af den påklagede afgørelse er forlængelse af frist for efterkommelse af afgørelse som følge af den tid, der er medgået til at behandle sagen i klagenævnet, tilbagebetales gebyret dog ikke.

Miljø- og Fødevareklagenævnet kan også beslutte at tilbagebetale klagegebyret, hvis

- 1) der er indledt forhandlinger med afgørelsens adressat og/eller førsteinstansen om projektilpasninger, og disse forhandlinger fører til, at klager trækker sin klage tilbage, eller
- 2) klager i øvrigt trækker sin klage tilbage, før Miljø- og Fødevareklagenævnet har truffet afgørelse i sagen.

Gebyret tilbagebetales dog ikke, hvis nævnet vurderer, at der er forhold, der taler imod at tilbagebetale gebyret, f.eks. hvis klagen trækkes tilbage meget sent, herunder efter at klager har haft et afgørelsesudkast i parts-høring.

Kopi til:

Niels M. Hansen, bodal.stenlille@mail.dk

Advokat Anders Stoltenberg,

Miljøstyrelsen, Haraldsgade 53, 2100 København Ø, mst@mst.dk

Danmarks Naturfredningsforening, Masnedøgade 20, 2100 København Ø. dn@dn.dk

Danmarks Naturfredningsforening, lokalafdeling, soroe@dn.dk

Region Sjælland, naturmiljo@regionsjaelland.dk

Friluftsrådet, (sydvest@friluftsradet.dk

Sorø kommune, Line Strandholm Magnussen

Dansk Ornitologisk Forening, Vesterbrogade 140, 1620 København V.

(natur@dof.dk), (soroe@dof.dk).

Rolf Dejløw, Nyvangsvej 10, Ørslev, 4100 Ringsted.

Tobias Nygaard, Solvænget 20, 4180 Sorø

Sorø Kommune
Teknik, Miljø og Drift, Plan, Byg og Trafik
Rådhusvej 8
4180 Sorø

Att. Landskabsforvalter Hans Henning Jensen
hhje@soroe.dk

Fredningsnævnet for
Vestsjælland

Vestensborg Allé 8
4800 Nykøbing F.

Tlf. 20 60 23 94
vestsjaelland@fredningsnaevn.dk

FN-VSJ-038/2018
MST-511-00462

Den 8. august 2018

Med mail af 31. maj 2018 har Sorø Kommune fremsendt en ansøgning fra Original Wild Nature Aps på vegne Niels Munch Hansen ansøgt om godkendelse af, at der i 3 rødgranplantager på Bodal Gods, matr.nr. 5c Stenmagle by, Stenmagle, beliggende Lårupvej 38, 4295 Stenlille, fældes grantræer, ryddes for stormfældede træer og efterfølgende plantes løvtræer og buske.

Af ansøgningen fremgår:

Hej Henning

Tak for snakken vedr. konvertering af granplantager i fredningen i Store Åmose.

Hermed fremsendes på vegne af Niels Munch Hansen, Bodal Gods, forespørgsel om, hvorvidt vi kan gennemføre arbejdet, som vil omfatte fældning af alle grantræer, rydning af arealerne for stormfældede træer og efterfølgende plantning af løvtræer og buske.

Som aftalt fremsender jeg vedhæftet kort over de 3 rødgranplantager, som Niels Munch Hansen ønsker, at konvertere til løvskov.

Hermed status d.d., opgavens omfang og fremtidsperspektiv for de enkelte granplantager;

Plantage 2,48 ha.

Plantage i zone B, 50 årig rødgran. Lidt lavere jord. 90% er enten stormfældet, døde, tørre og stadigvæk opretstående. Især mod syd enkelt levende træer. Lidt opvækst af især hyld. De væltede stammer ligger ind på engstykkerne øst for plantagen.

Alle grantræer, både døde og levende fjernes. De kører ud fra arealet og bunkelægges på arealet i D-zonen, hvorefter de flishugges og flisen køres bort. Eksisterende opvækst af buske og løvtræer skånes så vidt muligt.

Efterfølgende tilplantes uden forudgående jordbearbejdning ca. 1 ha. fordelt på 3 holme med primær birk og skovfyr med indblanding af tjørn, alm. hæg, kvalkved og fjeldribs som underetage.

Plantage 0,95 ha.

Plantage i zone C, ca. 50 årig rødgran. På tør grusbanke. Delvis i opløsning og med risiko for massiv stormfald i forbindelse med større storm. Mod øst lille lund af 30-40 årig birk. Spredte tjørn i skovbryn.

Alle grantræer bortskoves. Hugstaffaldet udkøres til grusvejen, hvor det bunkelægges og flis-hugges – og bortkøres. Alle eksisterende løvtræer og buske bevares så vidt muligt. Birkelunden bevares.

Efterfølgende tilplantes den del af arealet med grantræer og uden forudgående jordbearbejdning, med vintereg med en underetage af tjørn, hassel, alm. røn og dunet gedeblad.

Plantage 0,68 ha.

Plantage i zone C, ca. 50 årig rødgran. Ikke vandlidende jord. Delvis i opløsning og med risiko for massiv stormfald i forbindelse med større storm. Kun enkelte løvtræer og tjørn.

Alle grantræer bortskoves. Hugstaffaldet udkøres til grusvejen, hvor det bunkelægges og flis-hugges – og bortkøres. Alle eksisterende løvtræer og buske bevares så vidt muligt.

Efterfølgende tilplantes plantagen, uden forudgående jordbearbejdning med en blanding af vintereg og lind med en underetage af tjørn, hassel, alm. røn og dunet gedeblad.

Jeg er opmærksom på kørselsforbudet i zone A og at kørsel i zone B er tilladt i forbindelse med driften. Vi vil derfor forsøge at tilrettelægge arbejdet, så hovedparten af kørslen frem og tilbage til plantagen på 2,48 ha. sker i zone D.

Jeg er også opmærksom på fredningsbestemmelsen om, at der i zone B kun må foretages plukhugst, mens der i zone C ikke er nogle bestemmelser, som hindrer træfældning.

Imidlertid er plantagen i zone B faktisk ikke eksisterende, da 90 % af træerne er stormfældede og arbejdet derfor består i oprydning af de stormfældede træer, hvorfor fredningsbestemmelsen ”er sat ud af spil” p.g.af omfattende stormfald.

Jeg opfatter fredningsbestemmelserne således, at vi kan gennemføre skovning af de 2 bestående plantager, som led i driften og at oprydning af den store plantage også må være en del af driften, da skoven er stormfældet. I øvrigt tror jeg, at bestemmelsen om plukhugstdrift er rettet imod birkeskoven på Sandlyng og ikke mod plantagerne, da sådanne ikke egner sig til plukhugstdrift på grund af rødgranernes manglende stormstabilitet efter en udtynding.

I fredningsafgørelsen står der, at der ikke må foretages tilplantning med træer, buske o.lign. Jeg opfatter det således, at der ikke må ske en tilplantning af de åbne arealer. Fredningen indeholder ikke en bestemmelse om, at der ikke må ske genplantning af de eksisterende plantager og der er ikke i fredningen krav om, at plantagerne skal fjernes.

Derimod indeholder fredningen et sideordnet formål, nemlig at sikre og forøge området naturværdier. Dette formål ønsker ejeren at styrke ved at genetablere plantagerne som små løvtræsholme bestående af udelukkende hjemmehørende træer og buske, enten tilpasses den lidt fugtigere bund eller tør bund.

Min opfattelse af fredningens formål og bestemmelser er, at ovenstående indgreb er en del af driften og ikke omfattet begrænsninger i fredningen, bortset fra bestemmelsen om retningslinjer om kørsel og plukhugst i zone B.

Mht. til kørsel, kører vi ikke i zone A og vil begrænse kørsel i zone B så vidt muligt.

Mht. plukhugst er det ikke relevant, da plantagen er væltet og af hensyn til vegetationen på engarealerne øst for plantagen bør de væltede træer fjernes hurtigst muligt.

Jeg ser frem til at få et svar hurtigst muligt, da vi gerne vil gennemføre arbejdet i løbet af foråret.

Hvis der er brug for yderligere oplysninger eller en fælles besigtigelse står vi naturligvis til rådighed.

Sorø Kommune har ved fremsendelsen udtalt:

Fredningskendelsen

Ejendommen er omfattet af en fredningskendelse (Naturklagenævnets afgørelse af 26. maj 1993 om fredning af den centrale del af Store Åmose). <http://www2.blst.dk/nfr/07843.00.pdf>

Ifølge kendelsens § 7 om beplantning må der ikke foretages tilplantning med træer, buske el. lign. Endelig må der i delområde B kun foretages træfældning i form af plukhugst.

Ifølge § 5 må der i delområde B kun foretages kørsel i det omfang, som driften af delområdet nødvendiggør.

Ansøgningen

Ansøgningen (se bilag) omfatter konvertering af tre nåleskovsbevoksninger til løvtræer (Vinter Eg, Tjørn, Hassel, Alm. Røn og Dunet Gedeblad). Beplantningen skal foretages uden forudgående jordbearbejdning. Endelig vil der ikke foretages hegning af bevoksningerne.

Der er ansøgt om konvertering af to mindre bevoksninger på hhv. 0,68 ha og 0,98 ha. De ligger begge to i zone C, hvor der ikke er restriktioner i fredningskendelsen ift. kørsel eller plukhugst. Men tilplantningen kan kræve en tilladelse fra Fredningsnævnet ift. § 7 med forbuddet mod tilplantning. Ansøger gør gældende i ansøgningen, at gentilplantning ikke er omfattet af § 7.

Derudover er søgt om, at om at konvertere en bevoksning på 2,48 ha. Bevoksningen er i opløsning efter stormfald. Arealet med bevoksningen var ved ansøgningstidspunktet registreret som værende § 3-beskyttet. Kommunen har derfor besigtiget arealet og vurderet, at størstedelen af arealet med bevoksningen skal udtages af § 3-registreringen. Som erstatning for granbevoksningen skal etableres 1 ha løv fordelt på cirka tre holme.

Beplantningen ligger i zone B, hvor der kun må udføres plukhugst og der kun må foretages kørsel i det omfang, som driften af delområdet nødvendiggør. Mht. kørslen er det i ansøgningen oplyst, at kørsel i zone B vil begrænses ved så vidt muligt at køre i zone D øst for bevoksningen.

Ifølge § 1 er fredningens hovedformål at bevare de kulturhistoriske værdier, som er knyttet til de tilbageværende dele af tørvelagene i Kongmose og Sandlyng. Fredningen har tillige til for at bevare og forøge områdets betydning for dyre- og plantelivet og dets landskabelige værdier i, hvori varetagelsen af disse hensyn er forenelig med fredningens hovedformål.

Kommunen kunne ved besigtigelsen konstatere, at nåletræsbevoksningerne har en markant og unaturlig fremtræden i det meget åbne landskab. Konverteringen til hjemmehørende løvtræsbevoksninger vurderes, at give nogle bevoksninger, der vil være bedre indpasset i landskabet.

Danmarks Naturfredningsforening, Sorø lokalforening, har den 15. juni 2018 til ansøgningen udtalt:

” ...

Ejendommen er omfattet af en fredningskendelse fra 26. maj 1993 om fredning af den centrale del af Store Åmose. Det er bl.a. fredningens formål at forøge områdets landskabelige værdier, og til støtte herfor er der i § 7 angivet, at der ikke må foretages tilplantning med træer, buske eller lignende.

DN Sorø kan på den baggrund ikke anbefale det ansøgte. Vi mener i overensstemmelse med fredningens formål og bestemmelser, at området ikke bør gentilplantes. Hverken med løv, nål eller buske, idet området rent landskabeligt vil få en bedre kvalitet uden beplantning.

Til støtte for denne fortolkning vil vi bl.a. henvise til en sag fra Holmevejen 20, hvori Sorø Kommune på vores forespørgsel oplyser at have til hensigt at meddele en lovliggørende landzonetilladelse til et udhus, uden at stille vilkår om afskærmende beplantning, da ”Åmoseområdet så vidt muligt bør holdes åbent”

Miljøstyrelsen har den 20. juni 2018 udtalt:

” ...

Fredningsnævnet har med nedenstående mail anmodet Miljøstyrelsen om teknisk bistand jf. naturbeskyttelseslovens § 33, stk. 4.

Nedenstående oplysninger og bemærkninger skal alene ses som svar på anmodningen om teknisk bistand og kan hverken tages som udtryk for, at Miljøstyrelsen anbefaler en dispensation til det ansøgte eller det modsatte.

Der søges om dispensation til konvertering af 3 nåletræsbeplantninger til løvtræsbeplantninger.

Det ansøgte etableres på et areal omfattet af Naturklagenævnets afgørelse af 26. maj 1993 om fredning af den centrale del af Store Åmose. Den vestlige beplantning ligger i fredningens delområde B mens de to østligste beplantninger ligger i fredningens delområde C.

Følgende er uddrag af fredningsbestemmelserne:

§ 1. Fredningens formål.

Fredningens hovedformål er at bevare de kulturhistoriske værdier, som er knyttet til de tilbageværende dele af tørvelagene i Kongemose og Sandlyng. Fredningen har tillige til formål at bevare og forøge områdets betydning for dyre- og plantelivet og dets landskabelige værdier i den udstrækning, hvori varetagelsen af disse hensyn er forenelig med fredningens hovedformål.

...

§ 5. Veje og kørsel.

Der må ikke anlægges nye veje. De jordveje, der er vist på fredningskortet, må ikke udvides eller forsynes med fast kørebane, men må i øvrigt vedligeholdes.

I delområde A må der ikke foretages kørsel af nogen art. I delområde B må der kun foretages kørsel i det omfang, som driften af delområdet nødvendiggør.

...

§ 7. Beplantning.

Der må ikke foretages tilplantning med træer, buske el.lign.

I delområde A må der ikke foretages træfældning, medmindre det sker som led i naturpleje, jf. § 10. I delområde B må der kun foretages træfældning i form af plukhugst.

Som følge af fredningens hovedformål om at bevare områdets kulturhistoriske værdier har Miljøstyrelsen indhentet en udtalelse fra Slots- og Kulturstyrelsen om ansøgningen. Slots- og Kulturstyrelsens svar fremgår af følgende:

SLKS 18/05135

...

Jeg har nu nærlæst: Naturklagenævnets afgørelse af 26. maj 1993 om fredning af den centrale del af Store Åmose ...

Jeg læser på side 3, at Naturklagenævnets afgørelse er enstemmig.

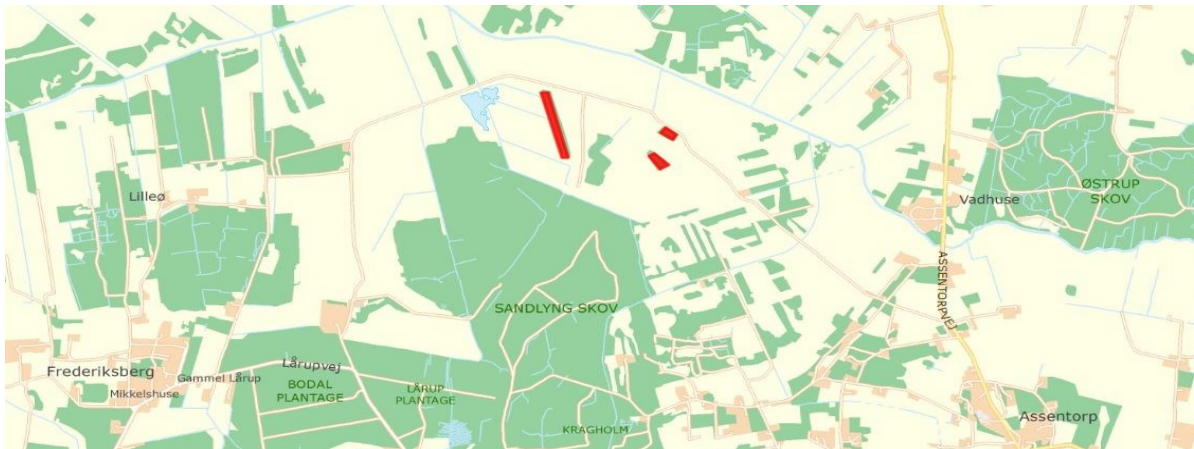
Jeg læser på side 6 § 7. Beplantning. Der må ikke foretages tilplantning med træer og buske el. lign.

Slots- og Kulturstyrelsen skal i forlængelse af nedenstående høring udtale, at styrelsen ser enhver form for tilplantning på de fredede arealer som værende i modstrid med fredningens tanke og ord.

Etablering af ny skov på de fredede arealer vil på længere sigt true den kulturarv, som fredningen skal beskytte. Slots- og Kulturstyrelsen mener derfor ikke, at den ansøgte tiladelser til beplantning bør gives.

Fredningsnævnet bør være særlig opmærksom på, at Slots- og Kulturstyrelsen ikke kan anbefale en dispensation til den ansøgte tilplantning, idet etablering af skov på arealerne på længere sigt vil true den kulturarv, som fredningen tilsigter at beskytte.

På følgende kort er placeringen af det ansøgte vist med rød markering. Kortet kan eventuelt benyttes i afgørelsen jf. forretningsorden for fredningsnævn § 11, stk. 1 (kortet vedhæftes og så som selvstændig jpg-fil).

Det er Miljøstyrelsens vurdering, at følgende dele af det ansøgte forudsætter fredningsnævnets tilladelse:

- Fældning af nåletræ i den vestlige beplantning
- Kørsel i videre omfang i forbindelse med eventuel afdrift af den vestlige beplantning
- Nyplantning med løvtræer og buske

Det fremgår af ansøgningen, at tilplantningen vil ske uden jordbearbejdning.

Miljøstyrelsen skal hertil bemærke, at selv om der ikke foretages en egentlig gennemgribende jordbearbejdning, så vil nedsætning af de enkelte planter kræve en form for gravning eller nedstikning.

Det ansøgte er beliggende i Natura 2000-område nr. 156, Store Åmose, Skarresø og Bregninge Å (habitatområde nr. 137).

Udpegningsgrundlaget for habitatområde nr. 137:

- 1016** Sump vindelsnegl (*Vertigo moulinsiana*)
- 1149** Pigsmerling (*Cobitis taenia*)
- 1166** Stor vandsalamander (*Triturus cristatus cristatus*)
- 1355** Odder (*Lutra lutra*)
- 3140** Kalkrige søer og vandhuller med kransnålalger
- 3150** Næringsrige søer og vandhuller med flydeplanter eller store vandaks
- 3160** Brunvandede søer og vandhuller
- 3260** Vandløb med vandplanter
- 6210** Overdrev og krat på mere eller mindre kalkholdig bund (* vigtige orkidélokalteter)
- 6230** * Artsrige overdrev eller græsheder på mere eller mindre sur bund
- 6410** Tidvis våde enge på mager eller kalkrig bund, ofte med blåtop
- 7120** Nedbrudte højmoser med mulighed for naturlig gendannelse
- 7140** Hængesæk og andre kærsumfund dannet flydende i vand
- 7210** * Kalkrige moser og sumpe med hvas avneknippe
- 7220** * Kilder og væld med kalkholdigt (hårdt) vand
- 7230** Rigkær
- 9110** Bøgeskove på morbund uden krystorn
- 9130** Bøgeskove på muldbund

9150 Bøgeskove på kalkbund

9160 Egeskove og blandskove på mere eller mindre rig jordbund

91D0 * Skovbevoksede tørvemoser

91E0 * Elle- og askeskove ved vandløb, søer og væld

Det ansøgte vil efter Miljøstyrelsens vurdering ikke medføre en væsentlig negativ påvirkning af Natura 2000-områdets udpegningsgrundlag eller beskadigelse/ødelæggelse af plantearter eller yngle- eller rasteområder for de dyrearter, der fremgår af habitatdirektivets bilag IV.

Ansøgningen giver ikke Miljøstyrelsen anledning til yderligere bemærkninger. ...

...”

Ejendommen er omfattet af Naturklagenævnets afgørelse af 26. maj 1993 om fredning af den centrale del af Store Åmose i Stenlille kommune. Af fredningsbestemmelserne fremgår, udover hvad der er citeret i Miljøstyrelsens udtalelse, bl.a.:

”...

Fredningsområdet.

Fredningen omfatter ca. 230 ha i og omkring Kongemose og Sandlyng syd for Åmose å. Af fredningsområdet er ca. 165 ha agerjord, ca. 63 ha skov, krat og mose og ca. 2 ha sø.

Store Åmose har oprindelig været en sø, der opstod i slutningen af den sidste istid for ca. 12.000 år siden. Søens betydelige størrelse blev langsomt reduceret, og for ca. 5.000 år siden var søen blevet omdannet til mose. Gennem årtusinder anlagde stenalderfolket bopladser langs søbredden, og Store Åmose er internationalt kendt for sine mange velbevarede fund fra stenalderen. Et af boplads fundene har givet navn til en over 1000 år lang periode af Nordeuropas jægerstenalder: Kongemosekulturen.

Arkæologiske undersøgelser i de senere år har vist, at fredningsområdet stadig rummer mange kulturhistoriske værdier. Fundene er velbevarede som følge af de hidtil gode opbevaringsforhold i mosen, men området er på grund af dyrkning og dræning ved at udtørre.

Navnlig Sandlyng rummer tillige værdier i biologisk henseende.

Hele fredningsområdet ligger i landzone, og dele af området er omfattet af naturbeskyttelseslovens § 3 (beskyttelse af vådområder) og/eller § 16 (åbeskyttelseslinien). I regionplanen for Vestsjællands amt er området udpeget som særligt beskyttelsesområde.

Hovedformålet med fredningen er at muliggøre en vandstandshævning for at sikre de kulturhistoriske værdier bevaret for fremtidig forskning.

Fredningen er tænkt som første etape af en større fredning og omfatter de arealer, hvor risikoen for ødelæggelse af stenalderfundene på grund af udtørring er størst.

...

Naturklagenævnet skal enstemmigt udtale:

Det tiltrædes, at det omhandlede område pålægges fredningsbestemmelser efter nu naturbeskyttelseslovens § 38 med det hovedformål at bevare de arkæologiske værdier i området.

Hvis der ikke gennemføres en hævnning af vandstanden i området, kan disse værdier ikke sikres bevaret, og fredningens betydelige begrænsninger af den lovlige arealanvendelse og den dermed forbundne fredningserstatning kan ikke begrundes tilstrækkeligt. Der må derfor i fredningsbestemmelserne gives Miljøministeriet vi Skov- og Naturstyrelsen påbud om at gennemføre den vandstandshævning, der er nødvendig for, at fredningens hovedformål kan opnås.

Den fredningsbestemmelse om naturpleje, som fredningsnævnet har fastsat, må ændres. Naturplejen må antages i vid udstrækning at have en sådan sammenhæng med varetagelsen af de arkæologiske interesser, at Skov- og Naturstyrelsen bør have bestemmende indflydelse. Endvidere bør ejerens interesser tilgodeses ved et krav om enten ejerens samtykke til eller fredningsnævnets godkendelse af den enkelte plejeforanstaltning.

...

Nævnets afgørelse:

Fredningsnævnet vurderer, at stormfældede rødgraner kan fjernes fra alle 3 plantager, uden at det vil stride mod fredningens hovedformål. En fældning af alle rødgraner i de to mindre plantager i zone C skønnes heller ikke at stride mod fredningens hovedformål. Fjernelse af stormfældede rødgraner fra de tre plantager samt i øvrigt fældning af rødgraner i de to plantager i zone C vil heller ikke stride mod de i naturbeskyttelseslovens § 50, stk. 2 og stk. 3 nævnte hensyn.

Derimod vil enhver genplantning af træer eller buske i de tre plantagearealer stride mod fredningens hovedformål; at bevare de arkæologiske værdier i området. Fredningsnævnet kan derfor ikke imødekomme en ansøgning herom.

Fredningsnævnet kan derfor i medfør af naturbeskyttelseslovens § 50, stk. 1, alene godkende, at der fjernes stormfældede rødgraner fra plantagen i zone B, og at der fra de to mindre plantager i zone C fjernes såvel stormfældet som i øvrigt fældede rødgraner.

Godkendelsen sker på vilkår,

- at kørsel i zone B alene må ske i det omfang, som er absolut nødvendigt for at bortbringe de stormfældede træer,
- at alt arbejde i zone B og C sker på den mest beskyttende måde med brug af skovudstyr og køretøjer, som alene vil trykke jorden i minimal grad,
- at de stormfældede træer i zone B udtrækkes af rødgranplantagen til område D, hvor de kan samles og flishugges.

Tilladelsen bortfalder såfremt den ikke er udnyttet inden 3 år, jf. naturbeskyttelseslovens § 50, jf. § 66, stk. 2.

I behandlingen af sagen har deltaget nævnsmedlemmerne Rolf Dejløw og Tobias Nygaard.

På fredningsnævnets vegne

Svend Erik Hansen

Klagevejledning ved afgørelse om dispensation:

Der kan klages over denne afgørelse til Miljø- og Fødevareklagenævnet. Klagefristen udløber 4 uger efter, at afgørelsen er meddelt. Er afgørelsen offentligt bekendtgjort, regnes klagefristen dog altid fra bekendtgørelsen. Klagen skal ifølge lov om naturbeskyttelse § 87 afgives via Miljø- og Fødevareklagenævnets digitale selvbetjening, jf. vejledning på klagenævnets hjemmeside www.naevneneshus.dk. Klagefristen udløber ved midnat på dagen for klagefristens udløb. Hvis klagefristen udløber på en lørdag eller en helligdag, forlænges fristen til den følgende hverdag.

Klageberettigede er, jf. naturbeskyttelseslovens § 86:

- Adressaten for afgørelsen,
- ejeren af den ejendom, som afgørelsen vedrører,
- offentlige myndigheder,
- en berørt nationalparkfond,
- lokale foreninger og organisationer, som har en væsentlig interesse i afgørelsen,
- landsdækkende foreninger og organisationer, hvis hovedformål er beskyttelse af natur og miljø, og
- landsdækkende foreninger og organisationer, som efter deres formål varetager væsentlige, rekreative interesser, når afgørelsen berører sådanne interesser.

Det er en betingelse for Miljø- og Fødevareklagenævnets behandling af en klage, at den, der klager indbetaler et gebyr på 900 kr. for privatpersoner og 1.800 kr. for virksomheder og organisationer (2016-niveau). Klagegebyret reguleres den 1. januar hvert år efter den af Finansministeriet fastsatte sats for det generelle pris- og lønindeks som løbende offentliggjort i forslag til finanslov med virkning for klager, der modtages i nævnet fra og med den 1. februar 2017. Nævnet offentliggør størrelsen af klagegebyret på sin hjemmeside www.naevneneshus.dk.

Gebyret opkræves i forbindelse med klagens oprettelse i Miljø- og Fødevareklagenævnets digitale selvbetjening. Klagen behandles først, når gebyret er betalt. Vejledning om gebyrbetalingen kan ligeledes findes på Miljø- og Fødevareklagenævnets hjemmeside www.naevneneshus.dk.

Gebyret tilbagebetales, hvis

- 1) klagesagen fører til, at den påklagede afgørelse ændres eller ophæves,
- 2) klageren får helt eller delvis medhold i klagen, eller
- 3) klagen afvises som følge af overskredet klagefrist, manglende klageberettigelse eller fordi klagen ikke er omfattet af Miljø- og Fødevareklagenævnets kompetence.

Det bemærkes, at hvis den eneste ændring af den påklagede afgørelse er forlængelse af frist for efterkommelse af afgørelse som følge af den tid, der er medgået til at behandle sagen i klagenævnet, tilbagebetales gebyret dog ikke.

Miljø- og Fødevareklagenævnet kan også beslutte at tilbagebetale klagegebyret, hvis

- 1) der er indledt forhandlinger med afgørelsens adressat og/eller førstestansen om projektilpasninger, og disse forhandlinger fører til, at klager trækker sin klage tilbage, eller
- 2) klager i øvrigt trækker sin klage tilbage, før Miljø- og Fødevareklagenævnet har truffet afgørelse i sagen. Gebyret tilbagebetales dog ikke, hvis nævnet vurderer, at der er forhold, der taler imod at tilbagebetale gebyret, f.eks. hvis klagen trækkes tilbage meget sent, herunder efter at klager har haft et afgørelsesudkast i parts-høring.

Kopi sendes til:

Niels Munch Hansen, bodal.stenlille@mail.dk

Miljøstyrelsen, Haraldsgade 53, 2100 København Ø, mst@mst.dk

Slots- og Kulturstyrelsen, Torben Malm, tor@slks.dk

Danmarks Naturfredningsforening, Masnedøgade 20, 2100 København Ø, dn@dn.dk

Danmarks Naturfredningsforening, lokalafdeling i Sorø, soroe@dn.dk

Friluftsrådet, sydvest@friluftsradet.dk

Dansk Ornitologisk Forening, Vesterbrogade 140, 1620 København V.

natur@dof.dk, soroe@dof.dk

Rolf Dejløw, Nyvangsvej 10, Ørslev, 4100 Ringsted.

Tobias Nygaard, Solvænget 29, 4180 Sorø

Slots- og Kulturstyrelsen
Center for Kulturarv, Fortidsminder
Fejøgade 1, 2. sal
4800 Nykøbing Falster.

Fredningsnævnet for Vestsjælland
Vestensborg Allé 8, 4800 Nykøbing F.
vestsjælland@fredningsnaevn.dk
Telefon 20 60 23 94

Att. konsulent Sune Watkins

FN-VSJ-087-2021
7. december 2021

Ved mail af 6. oktober 2021 har Slots- og Kulturstyrelsen sendt fredningsnævnet en ansøgning om dispensation til at foretage vandstandsmålinger i Åmosen på matr.nr. 5c Stenmagle By, Stenmagle, med adresse Bodal Gods, Lårupvej 38, 4295 Stenlille. Ejer er Niels Munch Hansen.

Af en ansøgning af 8. marts 2021 fra Nationalmuseet til Slots- og Kulturstyrelsen fremgår:

Undersøgelser af vandindhold og bevaringsforhold i Åmosen (040112)

Baggrund: Klimaændringer truer bevaringen af den arkæologiske kulturarv i Danmark. Den tørre sommer 2018 står som et dugfrisk eksempel på at klimaet bliver mere og mere ekstremt i Danmark. Tørken kan have haft betydning for de mange kulturgenstande, der stadig ligger begravet i vores vådområder. Problemet er dog skjult og selvsagt svært at kvantificere.

Forskningsprojektet "Floods and Droughts" har til formål at udvikle nye metoder og værktøjer til at kortlægge og monitere vandindholdet på arkæologiske lokaliteter via droner og remote sensing. Samtidig udvikles modeller til at kvantificere hvordan manglende nedbør og tørke påvirker nedbrydningen af begravede arkæologiske genstande. Projektet er finansieret af KFU og udføres af Nationalmuseet i samarbejde med Museum Vestsjælland.

Projektet ønsker at benytte Åmosen i Vestsjælland som sit primære studie område. Åmosen er kendt internationalt for sine mange velbevarede arkæologiske fund, sin arkæologiske forskningshistorie og er som mange andre mose- og vådbundsområder i Danmark, gradvist blevet drænet for at forbedre mulighederne for landbrugsdrift. Dræningen har resulteret i en omfattende nedbrydning af tørvelagene samt af de arkæologiske lokaliteters genstande og kulturlag. Disse faktorer gør Åmosen til det ideelle studie område, både i forhold til at besvare vores overordnede forskningsmæssige spørgsmål, men også i forhold til at kunne bruge projektets endelige resultater aktivt til at forbedre beslutningsgrundlaget for, hvad der fremadrettet skal ske med arkæologien i mose- og vådbundsområder i Danmark.

Projektets udførelse forudsætter en række undersøgelser i Åmosen, hvoraf størstedelen er non-destruktive eller kan udføres i omkringliggende naturlige tørvelag. Følgende ønskes udført:

Hver anden uge gennem sommerperioden optages via drone multispektrale og termiske luftfotos af et område på omkring 0.5 km² (se kort i bilag 1).

Optagelserne vil forhåbentlig gøre os i stand til at kortlægge overfladetemperatur og vandindhold inden for det udvalgte område. For at kunne teste kvaliteten af denne kortlægning, nedgraves der i 15 forskellige punkter inden for området sensorer til at måle jordtemperatur- og vandindhold (se bilag 3A&B). Dette gøres i overfladen og i 50 cm dybde via små (20x20 cm) prøvehuller, som er åbne så kort tid som muligt for at minimere påvirkningen af de omkringliggende tørvelag. Det relativt høje antal punkter er nødvendigt for at kunne teste den rumlige variation på en

statistisk korrekt måde. Med henblik på at påvirke arkæologien så lidt som muligt, placeres de 15 punkter dog i områder, hvor der ikke er kendskab til arkæologi. Ved hvert af de 15 punkter kobles de installerede sensorer til en datalogger, der er placeret i en lille kasse som ligger skjult i vegetationen på overfladen (se bilag 3C).

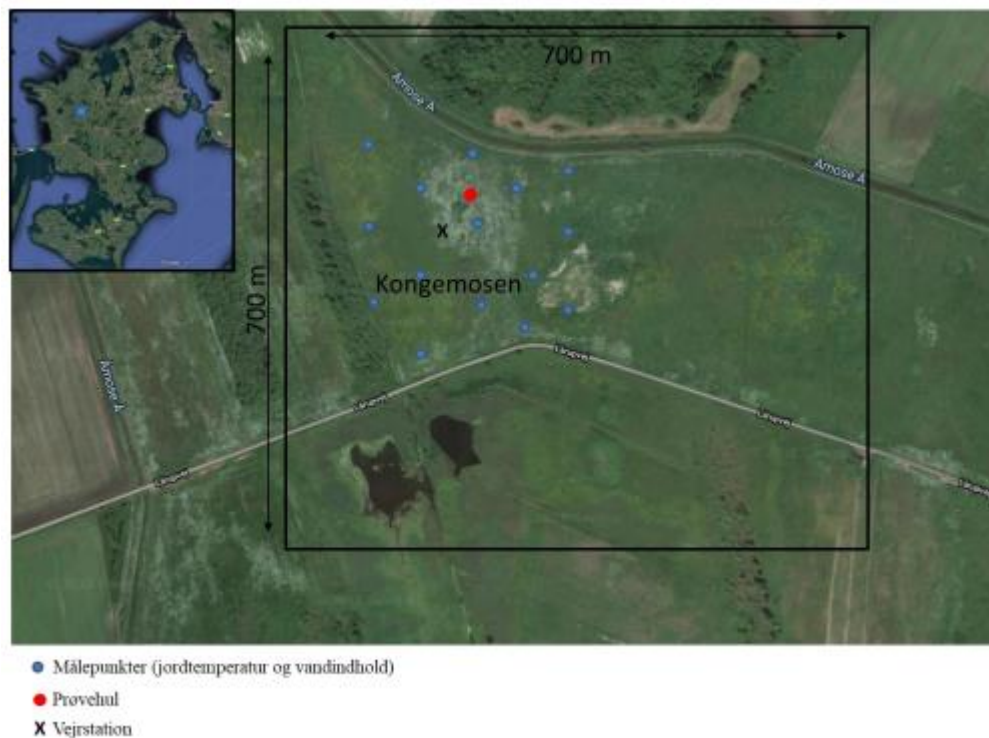
Vanddrukne arkæologiske træprøver vil blive nedgravet for at undersøge, hvordan variationer i jordtemperatur og vandindhold påvirker bevaringstilstanden over tid. Træprøverne begraves i de samme 15 prøvehuller og i samme dybder, som jordtemperatur- og jordvandssensorerne er installeret (beskrevet ovenfor). Efter ca. 1,5 år (to somre) indsamles prøverne, og deres tilstand undersøges for at dokumentere nedbrydningsmønstre.

For at få et detaljeret kendskab til bevaringstilstanden i Åmosen, samt for at opnå en grundlæggende forståelse af bevaringsforholdene i de arkæologiske lag, søges der desuden om dispensation til at genåbne en tidligere udgravningsgrøft i det fredede areal ved Åkongen/Kongemose L (Fischer, 1986), som blev udgravet i 1985 og genåbnet i 2001 (Holst and (eds), 2003) (se kort bilag 1 og 2). Ca. 1 m af grøften vil blive genåbnet, hvorfra der afrenses en frisk profil ind i det tilstødende uforstyrrede område. Fra prøvehullet udtages jordprøver samt prøver af eventuelle trægenstande, som måtte komme frem ved undersøgelsen. Prøverne skal bruges til at forske i bevaringsforhold. I det udgravede prøvehul, vil der desuden blive installeret måleudstyr (jordtemperatur og vandindhold samt ilt). Dette måleudstyr kobles til en datalogger, der er placeret i en kasse som ligger skjult i vegetationen på overfladen (se bilag 3D).

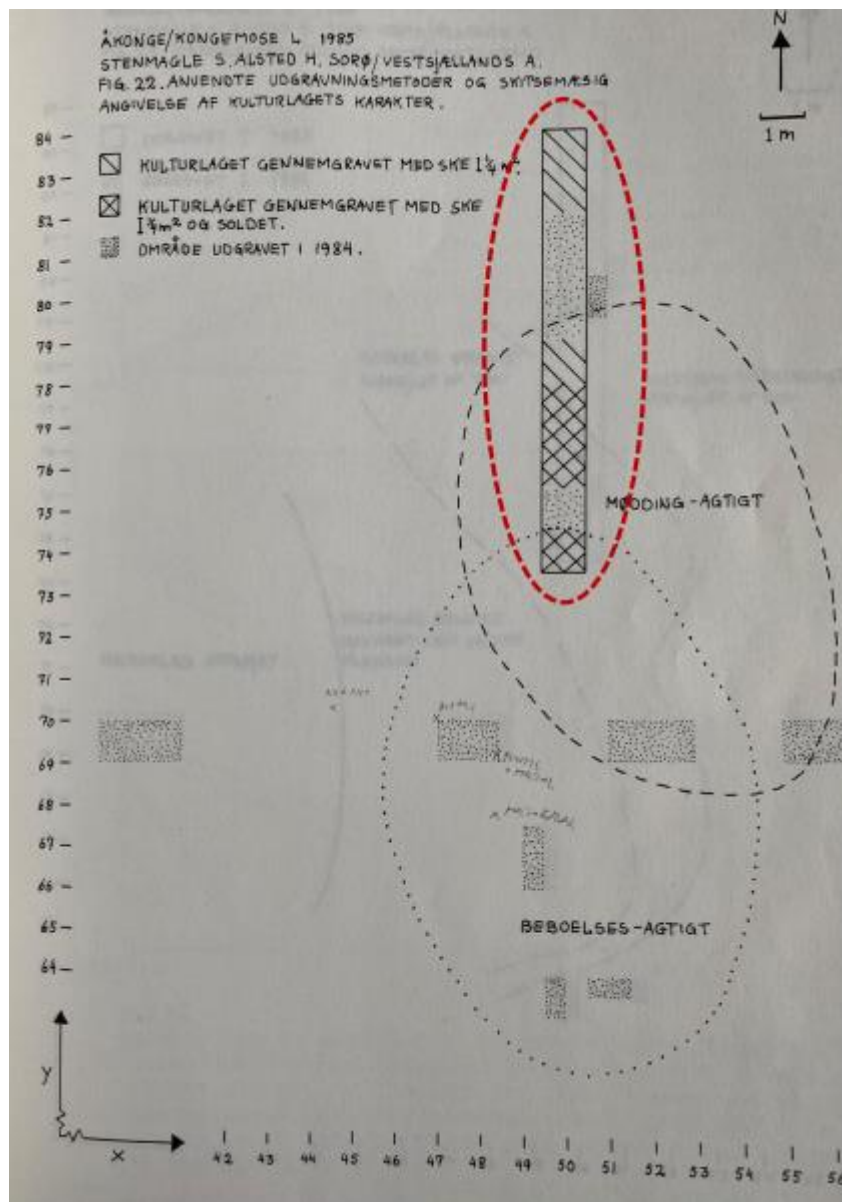
For at forstå samspillet mellem klima og forholdene i de arkæologiske lag opsættes en 2 m høj vejrstation, der monitorer lufttemperatur, solar indstråling og regn (se bilag 3E). Vejrstationen skal placeres i et åbent område.

Der søges hermed om tilladelse til at foretage ovenstående program. Programmet påbegyndes (afhængigt af COVID 19 restriktionerne) i foråret eller efteråret 2021 og løber til udgangen af 2023. Alt udstyr fjernes ved projektets afslutning.

Bilag 1: Kort over Åmosen med markering af undersøgelsespunkter. Placeringen af "målepunkter" og vejrstation (på den naturlige tørvejord) kan afvige lidt fra det illustrerede afhængigt af de egentlige forhold i feltet. Prøvehullet er placeret ved 55°35'13.26"N 11°32'50.34"Ø

Bilag 2: Detailkort over Kongemosen. Den røde cirkel markerer placeringen af udgravningsgrøft ved Åkongen/Kongemose L (Fischer, 1986), som blev udgravet i 1985 og genåbnet i 2001 (Holst and (eds), 2003). I dette projekt ønskes ca. 1 m af grøften genåbnet.

Bilag 3 Billeder af måleudstyr som ønskes installeret ved de 15 målepunkter og i prøvehullet: A) Sensorer til måling af vandindhold, B) Sensorer til måling af jordtemperatur, C) Datalogger til brug ved de 15 målepunkter, D) Kasse til måleudstyr ved prøvehul og E) Vejrstation.

Bilag 4

Projektbeskrivelse af forskningsprojektet

... [er på engelsk og udelades her]

Seniorforsker Jørgen Hollensen, Nationalmuseet, har den 12. oktober 2021 supplerende oplyst, at projektet er etableret og finansieret via en bevilling fra Kulturministeriets Forskningspulje. Projektet startede officielt 1. maj 2021, men på grund Covid 19 nedlukning og den lange behandlingstid på ansøgningen om at lave feltarbejde i Åmosen er der endnu ikke foregået nogen egentlige aktiviteter i projektet.

Sorø Kommune har den 14. oktober 2021 oplyst:

Sorø Kommune skal give en dispensation fra NBL § 3 til opgravning af grøft på beskyttet eng. Klagefristen er 4 uger, og sagsbehandlingen vil ske hurtigst muligt – dog realistisk indenfor 1-2 uge. Landzonetilladelse er ikke påkrævet.

Desuden har vi følgende bemærkning:

- Undersøgelsesområdet ligger nord for LIFE projektområdet (skovbevokset sydlig del af Kongemosefredningen), hvor der er sat vandstandsende membraner omkring.
- Vandaflødningen syd for grusvejen (sydlig del af undersøgelsesområdet) går primært via Akademirenden og via rørudløb fra Kongemosøen, foruden tidligere vist afvanding gennem tørvesprækker ned til sandlag under lavbundsjordene og videre ud i Åmose Å.
- Derfor burde vandmætning af jord og grundvandsstand i den nordlige del af fredningen ikke være påvirket af, at der tilbageholdes nedbør i mosens sydlige del.

Sorø Kommune har den 26. oktober 2021 supplerende oplyst:

I har bedt kommunen oplyse, om projektet kan påvirke nogen af de forhold, som er nævnt i naturbeskyttelseslovens § 50, stk. 2 og stk. 3.

...

Store Åmose ligger i Natura 2000-område nr. 156, og Kongemosefredningen ligger i Sorø Kommune, på et område udpeget til Habitatområde H137. NB: *Vest og nord for Bodal Gods ejendom er der desuden udlagt fuglebeskyttelsesområde.*

Udpegningsgrundlag for Habitatområde nr. 137

Naturtyper: Kransnålalge-sø (3140), Næringsrig sø (3150), Brunvandet sø (3160), Vandløb (3260), Kalkoverdrev* (6210), Surt overdrev* (6230), Tidvis våd eng (6410), Nedbrudt højmosé (7120), Hængesæk (7140), Avneknippemose* (7210), Riggær (7230), Bøg på muld (9130), Ege-blandskov (9160), Skovbevokset tørvemose* (91D0), Elle- og askeskov* (91E0), Søbred med småurter (3130).

Arter: Sumpvindelsnegl (1016), Pigsmerling (1149), Stor vandsalamander (1166), Odder (1355), Skæv vindelsnegl (1014)

Naturtyper og arter, der udgør det gældende udpegningsgrundlag for Natura 2000-området. Tal i parentes henviser til de talkoder, som benyttes for naturtyper og arter fra habitatdirektivets bilag 1 og 2. * angiver at der er tale om en prioriteret naturtype.

Udpegningsgrundlag for habitatområder er blevet revideret som beskrevet i basisanalysen for 2022-27.

Der er ikke registreret habitatnaturtyper eller -arter indenfor det skitserede projektområde til vandstandsmålninger. Dog er dele af fredningen i dag omfattet af Naturbeskyttelseslovens § 3.

I forh.t. dispensation fra NBL § 3, så vil kommunen vurdere, at det er usandsynligt at punktformig opstilling af måleinstrumenter vil kunne påvirke eventuel forekomst af bilagsarter såsom: Skæv vindelsnegl (1014), Sumpvindelsnegl (1016), Stor vandsalamander (1166) eller Odder (1355), hvis de måtte findes i området. Der er heller ikke observeret arter af flagermus, krybdyr, padder eller insekter fra habitatdirektivetsbilag IV (Bilag 3 til NBL), og i fald de måtte findes i området, vil projektet ikke påvirke bestandens muligheder for at raste, fouragere eller yngle. Der er fund af Engsnarre i området, så udstyr bør opstilles og udgravning foretages udenfor fugle og padders yngletid (1. marts -1. august).

Vand-, natur- og miljøkonsulent Mikael Kirkhoff Samsøe, VKST Husdyr & Miljø, har på vegne Bodal Gods den 11. november 2021 udtalt:

Vi er grundlæggende uforstående overfor, at man ønsker at gennemføre et forskningsprojekt på privat jord -uden at man forinden har indhentet tilladelse /lavet aftaler med lodsejeren.

Havde man indledt en dialog med lodsejer, kunne man straks blive oplyst om, at en stor del af de markarealer, man ønsker at nedgrave sensorer på i ovenstående projekt netop er kommet ud af en 20-årig udtagningsordning ved Landbrugsstyrelsen.

Lodsejer har søgt om permanent genopdyrkningsret hos kommunen, og opnås denne ikke, vil arealerne blive omlagt i fredningens områder d og nedvisnet og tilsæt i c områderne -se markerne i det vedlagte bilag.

Hvis der ikke opnås genopdyrkningsret -kan der således udelukkende placeres sensorer i § 3 området, da de bliver ødelagt ifbm. markdriften ved en placering i marken.

Det kan på ingen måde komme på tale at placere sensorer i markarealerne, men mindre der forinden er truffet aftale om en passende kompensation for de hindringer, det giver for markdriften.

Skade på markafgrøden ifbm. at forskerne vil have adgang til en evt. placering på § 3 arealet -vil ligeledes blive krævet erstattet, må samme måde som alle andre gener, projektet kan have for godset.

Sorø Kommune har den 12. november 2021 til svaret på vegne Bodal Gods udtalt:

Tak for orienteringen. Kommunen har ikke bemærkninger til størrelsen af en evt. ulempegodtgørelse for opstilling af sensorer, eller om dette i det hele taget er muligt under hensyn til ejers interesser.

Vi kan orientere om, at der tilsyneladende ikke kan gives genopdyrkningsret på arealer, som ikke må jordbehandles (vejledningens pkt. 6.1). Vi har forespurgt om dette hos Landbrugsstyrelsen, og afventer svar derfra.

På arealer omfattet af fredningskendelsen som A, B og C områder fremgår det af fredningskendelsens stk. 6, at *Enhver form for jordbehandling, herunder pløjning, harvning og fræsning er forbudt*. Uanset om der kan gives genopdyrkningsret på A, B eller C arealer, forekommer det ikke umiddelbart muligt, lovligt at gennemføre den beskrevne opdyrkning ved nedvisning og såning direkte i det nedvisnede areal (kendt som ”pløjefri dyrkning”). ”Pløjefri dyrkning” er en metode, som vinder frem for tiden. Den foretages normalt på jord i omdrift, og såning med almindelige såmaskiner forudsætter, at der anvendes skær eller lignende, som arbejder i jorden. Nedspøjtes vegetationen på arealer, som henligger med mangeårigt græsdekke, vil græsset efterlade en solid rodilt foruden det nedvisnede materiale oven på jorden. Hvis ”pløjefri dyrkning” skal anvendes med held på disse arealer, må der derfor lægges særlig vægt på en effektiv nedbringning af frøet i jorden, som vel kan sidestilles med en let harvning og som vil have samme følger for evt. fortidslevn i jorden. Det vil næppe være muligt at etablere en afgrøde ved at drysse frøene ud oven på jorden, når efterfølgende harvning ikke er mulig. Det tilrådes derfor at afklare dette med Fredningsnævnet forinden opdyrkingen evt. sættes i værk.

Slots- og Kulturstyrelsen har den 11. november 2021 meddelt, at styrelsen ikke har videre bemærkninger til svaret på vegne Bodal Gods.

Seniorforsker Jørgen Hollesen, Nationalmuseet, har den 15. november 2021 meddelt, at Nationalmuseet ikke har videre bemærkninger til svaret på vegne Bodal Gods.

Danmarks Naturfredningsforening, Sorø, har ikke afgivet udtalelse til ansøgningen.

Ejendommen er omfattet af Naturklagenævnets kendelse af 26. maj 1993 om fredning af Store Åmose. Fredningens hovedformål er at bevare de kulturhistoriske værdier, som er knyttet til de tilbageværende dele af tørvelagene i Kongemose og Sandlyng. Fredningen har tillige til formål at bevare og forøge områdets betydning for dyre- og plantelivet og dets landskabelige værdier i den udstrækning, hvori varetagelsen af disse hensyn er forenelig med fredningens hovedformål.

Fredningsnævnet har afsagt en supplerende kendelse af 30. november 2018, som omfatter dele af matr.nr. 5c Stenmagle By, Stenmagle. Kendelsen er under behandling ved Miljø- og Fødevareklagenævnet. Den supplerende fredning har til formål:

- at bevare de kulturhistoriske værdier, som er knyttet til de tilbageværende dele af tørve- og søbundslagene i Kongemose og Sandlyng
- at forbedre områdets landskabelige- og naturmæssige værdier,
- at medvirke til at sikre en gunstig bevaringsstatus for de arter og naturtyper i Natura 2000- område nr. 156, Store Åmose, Skarresø og Bregninge Å, som området er udpeget for.

Fredningsnævnets afgørelse.

Fredningsnævnet bemærker indledningsvis, at ansøgningen om placering af 15 sensorer, placering af en 2 meter høj vejrstation og udgravning af ca. 1 meter grøft er af midlertidig karakter.

Baggrunden for ansøgningen er at udvikle nye metoder til at kortlægge vandindholdet på arkæologiske lokaliteter, hvor Store Åmose er af overordentlig stor betydning. Da hovedformålet med fredningen er ved hævning af vandstanden at bevare de kulturhistoriske værdier i området, er det ansøgte ikke i strid med fredningens formål.

De i naturbeskyttelseslovens § 50, stk. 2 og stk. 3, nævnte forhold taler ikke mod at give dispensation.

Fredningsnævnet meddeler derfor i medfør af naturbeskyttelseslovens § 50, stk. 1, dispensation til at foretage de ansøgte vandstandsmålinger. Dog skal opstilling af udstyr og udgravning af grøft finde sted uden for perioden 1. marts - 1. august, der er ynglesæson for fugle og padder, jf. kommunens udtalelse af 26. oktober 2021.

Det bemærkes, at tilladelsen alene er i forhold til fredningen. Der er således ikke taget stilling til, i hvilket omfang det ansøgte forudsætter tilladelse fra andre myndigheder og fra ejeren.

Tilladelsen bortfalder, såfremt den ikke er udnyttet inden 3 år, jf. naturbeskyttelseslovens § 50, jf. § 66, stk. 2.

I sagens behandling har deltaget fredningsnævnets formand, dommer Ole Stryhn, det af miljøministeren udpegede medlem, Rolf Dejløw, og det af Sorø Kommune udpegede medlem, Tobias Nygaard.

Ole Stryhn
formand

Klagevejledning ved afgørelse om dispensation:

Der kan klages over denne afgørelse til Miljø- og Fødevareklagenævnet. Klagefristen udløber 4 uger efter, at afgørelsen er meddelt. Er afgørelsen offentligt bekendtgjort, regnes klagefristen dog altid fra bekendtgørelsen. Klagen skal ifølge lov om naturbeskyttelse § 87 afgives via Miljø- og Fødevareklagenævnets digitale selvbetjening, jf. vejledning på klagenævnets hjemmeside www.naevneneshus.dk. Klagefristen udløber ved midnat på dagen for klagefristens udløb. Hvis klagefristen udløber på en lørdag eller en helligdag, forlænges fristen til den følgende hverdag.

Klageberettigede er, jf. naturbeskyttelseslovens § 86:

Adressaten for afgørelsen,
ejer af den ejendom, som afgørelsen vedrører,
offentlige myndigheder,
en berørt nationalparkfond,
lokale foreninger og organisationer, som har en væsentlig interesse i afgørelsen,
landsdækkende foreninger og organisationer, hvis hovedformål er beskyttelse af natur og miljø,
og landsdækkende foreninger og organisationer, som efter deres formål varetager væsentlige, rekreative interesser, når afgørelsen berører sådanne interesser.

Det er en betingelse for Miljø- og Fødevareklagenævnets behandling af en klage, at den, der klager indbetaler et gebyr på 900 kr. for privatpersoner og 1.800 kr. for virksomheder og organisationer (2016-niveau). Klagegebyret reguleres den 1. januar hvert år efter den af Finansministeriet fastsatte sats for det generelle pris- og lønindeks som løbende offentliggjort i forslag til finanslov med virkning for klager, der modtages i nævnet fra og med den 1. februar 2017. Nævnet offentliggør størrelsen af klagegebyret på sin hjemmeside www.naevneneshus.dk.

Gebyret opkræves i forbindelse med klagens oprettelse i Miljø- og Fødevareklagenævnets digitale selvbetjening. Klagen behandles først, når gebyret er betalt. Vejledning om gebyrbetalingen kan ligeledes findes på Miljø- og Fødevareklagenævnets hjemmeside www.naevneneshus.dk.

Gebyret tilbagebetales, hvis

- 1) klagesagen fører til, at den påklagede afgørelse ændres eller ophæves,
- 2) klageren får helt eller delvis medhold i klagen, eller
- 3) klagen afvises som følge af overskredet klagefrist, manglende klageberettigelse eller fordi klagen ikke er omfattet af Miljø- og Fødevareklagenævnets kompetence.

Det bemærkes, at hvis den eneste ændring af den påklagede afgørelse er forlængelse af frist for efterkommelse af afgørelse som følge af den tid, der er medgået til at behandle sagen i klagenævnet, tilbagebetales gebyret dog ikke.

Miljø- og Fødevareklagenævnet kan også beslutte at tilbagebetale klagegebyret, hvis

- 1) der er indledt forhandlinger med afgørelsens adressat og/eller førsteinstansen om projektilpasninger, og disse forhandlinger fører til, at klager trækker sin klage tilbage, eller
 - 2) klager i øvrigt trækker sin klage tilbage, før Miljø- og Fødevareklagenævnet har truffet afgørelse i sagen.
- Gebyret tilbagebetales dog ikke, hvis nævnet vurderer, at der er forhold, der taler imod at tilbagebetale gebyret, f.eks. hvis klagen trækkes tilbage meget sent, herunder efter at klager har haft et afgørelsesudkast i partshøring.

En tilladelse må i henhold til naturbeskyttelseslovens § 87, stk. 3, ikke udnyttes før klagefristen er udløbet, eller behandling af en eventuel klage måtte være afsluttet.

Det følger endvidere af naturbeskyttelseslovens § 50, stk. 1, jf. § 66, stk. 2, at en tilladelse bortfalder, hvis den ikke udnyttes inden 3 år efter, at den er givet.